

TÎRÖJ

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

Sal: 8 Hejmar: 46 · Rezber - Kewçêr (Eylül-Ekim) 2010 · 5 TL

www.arsivakurdî.org

Arîno & Mem û Zîn

CUMA BOYNUKARA

Cuma Boynukara

Arîn & Mem û Zîn

Yên Wergêr:
Rahmetullah Karakaya
Fehîm Işîk

Lîstikên Teatrê

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Cuma Boynukara, Ateşle Gelen adlı oyununda Mezopotamya halk kültürüne ait söylenceleri kalkış noktası olarak kullanmış. Mem ile Zîn'de ise 17. yüzyılda Ahmede Xani tarafından ilk kez yazıya geçirilen bir aşk destanını, tiyatro eseri olarak yeniden kaleme almış. Boynukara, her iki eserinde de insanın, yaradılışın, yaşamın ve düzenin tıkanma noktaları ile yüz yüze getiriyor bizi. İki eser de aşkın, ihtirasın, iyiliğin, kötülüğün, kardeşliğin ve düşmanlığın amansız mücadelesini aktarıyor. Boynukara'nın daha önce Türkçesi yayınlanan eserleri, yayınevimiz tarafından yazarının ana diline, Kürtçeye çevrilerek yeniden yayımlandı. Arîn ve Mem û Zîn adı ile yayınlanan Boynukara'nın oyunları Rahmetullah Karakaya ve Fehim Işık tarafından çevrildi.

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATIN MAH. ALHATUN SK. NO:25 BEYOĞLU/İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Öznesiz Savaş Öznesiz Barışımı Arıyor – Arif Altan	2
Ferhat Arslan'dan Mezopotamya'nın renkleri – Ji Ferhat Arslan rengên Mezopotamya'yê - Sennur Sezer	5
Hin têbiniyên gera Kurdistanê Iraqê – Irak Kürdistan'ından izlenimler - Fehîm Işîk	9
Oyunaltı – Binlistik – Cuma Boynukara	13
AKP'nin '1930 model' açılımı! – Pêşilêvekirina 'Modela 1930'î ya AKP'ê- Nevzat Onaran	14
Rengê Berêvarê – Akşamüstü rengi - Cihan Roj	17
Ölümsüz Mehmed Uzun – Mehmed Uzunê bêmirin - İbrahim Genç	18
Li Tirkîyeyê pîrsgirêkên perwerdehiyê – Tirkîye'de eğitim sorunları - Adar Jiyan	21
Zorunlu göç - Koça mecbûrî - Ayşe Güven	24
Dosya: Gazeteciliğin Kürt sorunuyla imtihanı!	27-42
Adil Zozani, İrfan Aktan, Mehmet Aslanoglu, Naci Sapan, Ahmet Tulgar, Fatih Polat, Müjgan Arpat, Kamil Tekin Sürek, Ragıp Zarakoglu	
Kêzê - Yılmaz Ayyıldız - Cuneyt Yeşilyurt	43
Roman diliyle Dersim katliamı – Bi zimanê romanê komkujiya Dêrsimê - Mehmet Bayrak	45
Dengbêj Mihemedê Serhedî: Bikevin kûrahiyê dengbêjî wê gelek tiştên din bibîn	49
Dengbêjliğin derinliğine inseler çok şey görecekler - Hevpeyvîn: Cemil Oguz	
Kimlik prangası – Prangaya nasnameyê - Sibel Özbudun	52
Gülçiçek û Xelatê – Gülçiçek ile Xelat - Şengül Ogur	54
Berat Günçikan: Devlet şiddetinin kırılma noktası Kürt sorunudur –	56
Cihê tekçûna şideta dewletê pîrsgirêka kurd e - Röportaj: Şengül Karadağ, Serpil İlgin	
Yado - Lokman Polat	62
Koroxlî û Kizîroxlî – Koroğlu ile Kiziroğlu - Rohat Alakom	64
Bu bir 'bisqilet' değildir! - Ev ne 'bisqilet'ek e! - Gülsen Odabaşı	67
Görüş-me sanatı! – Hunera ne-hevditinê! - Barış Avşar	69
Bulmaca – Xaçepîrs	72
Helbest – Şiir: Şeyhmus Sefer, Mesut Serfiraz, Şinya	
Kapak fotoğrafı: Ferhat Arslan (Laleş yaylasında akşamüstü)	

TÎROJ

Sal: 8 Hejmar: 46 / Rezber–Kewçêr 2010 Yıl: 8 Sayı: 46 / Eylül–Ekim 2010
 Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
 Li Ser Navê Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. adına
 Xwedî: Songül Özkan Sahibi: Songül Özkan
 Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Tarlabası Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87

Nüneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilciligi: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdersgisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Tel: 212 452 23 02 Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL, 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

Öznesiz Savaş Öznesiz Barışını Arıyor!

ARIF ALTAN

Titrek ve dokunaklı sesler işitiyoruz. Kültür endüstrisi işlevsel ve kusursuz işliyor. Savaşın canına okuduğu insanlar, kulakları sağır eden uğultuya eşlik eden titrek ve dokunaklı sesler arasından hakiki bir ses, hakikate dair anlaşılır birkaç sözcük duymak için çırpınıyor. Kültür endüstrisi merkezlerinde belli bir ön biçimlendirilmeden geçirilmiş açıklamalar, haberler, düşünceler anafonda kendi sesinin kaybolup gittiğinin farkında insanlar. Orantısız bir güç bizi dipsiz, karanlık bir kütleline içine çekiyor. Kaybolan sesini arıyor insanlar. Hakikatin yalan, yalanın hakikatin suretine büründüğü, her şeyin bulanık bir tül altında başka başka görüldüğü, çizgilerin, görüntülerin, olayların genleşip büzüştüğü, kendi çizgilerinden taşıdığı, nesnenin kendi hakikatinden sıyrılıp bir başka hakikati giyindiği, her yüzün bir başka yüz altında gizlendiği, sesler ile yüzlerin uyumadığı savaş denen şu kanlı maskeli baloda, nihayet müzik diye dinletilen silahların susmasıyla şaşkınca etrafına bakıyor herkes. Beyninde yankılanan seslerle, ortamın sessizliği arasında kısa süreli bir dengesizlik yaşayanlar, kesilen müziğin yerine ikame ettiği o titrek ve dokunaklı seslere payanda diye yaslanıyor, sonra nihayet kaybolan iç dengelerini yeniden bulduğuna kendini inandırarak bu seslere mırıldanarak eşlik ediyor.

Bir oyalanma ihtiyacı ve isteği işte. Onlarca yıl çıldırtıcı bir müziğe tempo tutanlar, memleket denen şu kanlı salonda cesetler üzerinde çılgınca tepinenler, bir anda "savaşın anlamsızlığını" keşfederek derin bir nefes alıyor. Değil mi ki sistemin vahşetine karşı direnmek çocukça bir hevesti, bir halkı tümünden tıkıştırdığı bu "anlamlı" kıyım dehlizine düşmemek için ayak direyenler, değil mi ki "manasız" bir inadın kurbanıydı, eh artık gönül rahatlığıyla onları doğru yola davet etmenin zamanıdır öyleyse. Kıyım endüstrisine yan gözle bakmaktan itina ile kaçınanlar, buna karşı koyanları cehaletle suçlamalarından daha manidar ne olabilirdi ki! Savaşın anlamsızlığından anlamlı bir barış vahisi indiren ermişlerin vaazlarını, bir gürültü akustiği ile karıştırmamak gerektiği ile tembihleniyoruz nice zamandır.

Muhasebe yerine mukayese!

Uç örnekler daima genel işleyişin derinliklerine ışık tutar. Aşırıya vardırılmış metafor hakikate başka bir yoldan varır. Sayıları milyonları bulan kitlesel katliamların yaşandığı savaşların, niteliği üzerinden atlanarak, bizde yaşanan savaşın bu savaşlara benzediği ön bilgisiyle eğitiliyoruz. "Zekice mukayeseler" bizi hakikate yaklaştırıyor. "Türk-Kürt savaşı yaşanmadı!" Toplu kıyımları, 30 yıllık apaçık linç vakaları, sadece bir grup serserinin yarattığı kargaşaydı elbet. Gerilimi, acıları hayli yüksek ve derin olan "düşük yoğunluklu savaş" böyle bir şeydi. Toplumsal sağduyuya verilen ince ayar, insanların bilinçaltına yapılan ilkel gönderme, bu toplumsal sağduyudan "yaramaz Kürt çocuklarının" aşırılıklarının mahkûm edilmesi olduğunu, ebeveynin de artık çocuğa daha hoşgörülü davranması gerektiği ile dengeleniyor. Ötekilerin, misafirlerin "ev sahibine" aynı şiddette karşılık vermemesini ev sahibinin gönül yüceliğine yoran kiralık mantıkçılar, haklılıklarına işte hep bu mukayeseyi temel alır. "Teröristler iki halkı birbirine düşüremedi." Bir halkın toplu linçlere, milyonlarcasının tehir edilmesini iki halkın kardeşliği ve "ev sahibi halkın bilgeliği" ile açıklamanın baştan çıkarıcılığının önüne geçmek ne mümkün!

Cahiller bilgelere, kötü niyetli azınlık, iyi niyetli çoğunluğa yenilecektir. Tabii ki bir de barış denen o gizemli sözcük var. Dünyada bir benzeri olmayan şu acayip savaşa, aynı tuhafılıkta bir barış icat etmenin zamanı. Öznesinden yoksun savaş, öznesinden yoksun barışını arıyor. Kültür endüstrisi merkezlerinde kotarılarak inceltilen o acayip "barış"ın eşigindeyiz. Bu kutsal ayine aykırı seslerin, seslendirilen ilahinin arasına o kaba itirazların karışmasına izin vermeme- li. Rahip herkesi kutsayacak, ekmek ve şarap herkese hakkıyla dağıtılacak. Bir tatsızlıktı, tatlıya bağlandı. Söz konusu barışsa gerisi teferruat. "Kutsal barış" bizi iyiliğe, doğruluğa ve merhamete çağırıyor. Çünkü biliyoruz artık, bizdeki savaş hiçbir savaşa benzemiyor, o halde bir savaş bile değil diyebiliriz. Başka yerlerde milyonlarca insan öldü bizde ise sadece 50 bin Kürt ve bunun beşte biri kadar Türk. Sayılar düzleminde tarif edilen Kürt savaşının ne kadar "anlam-

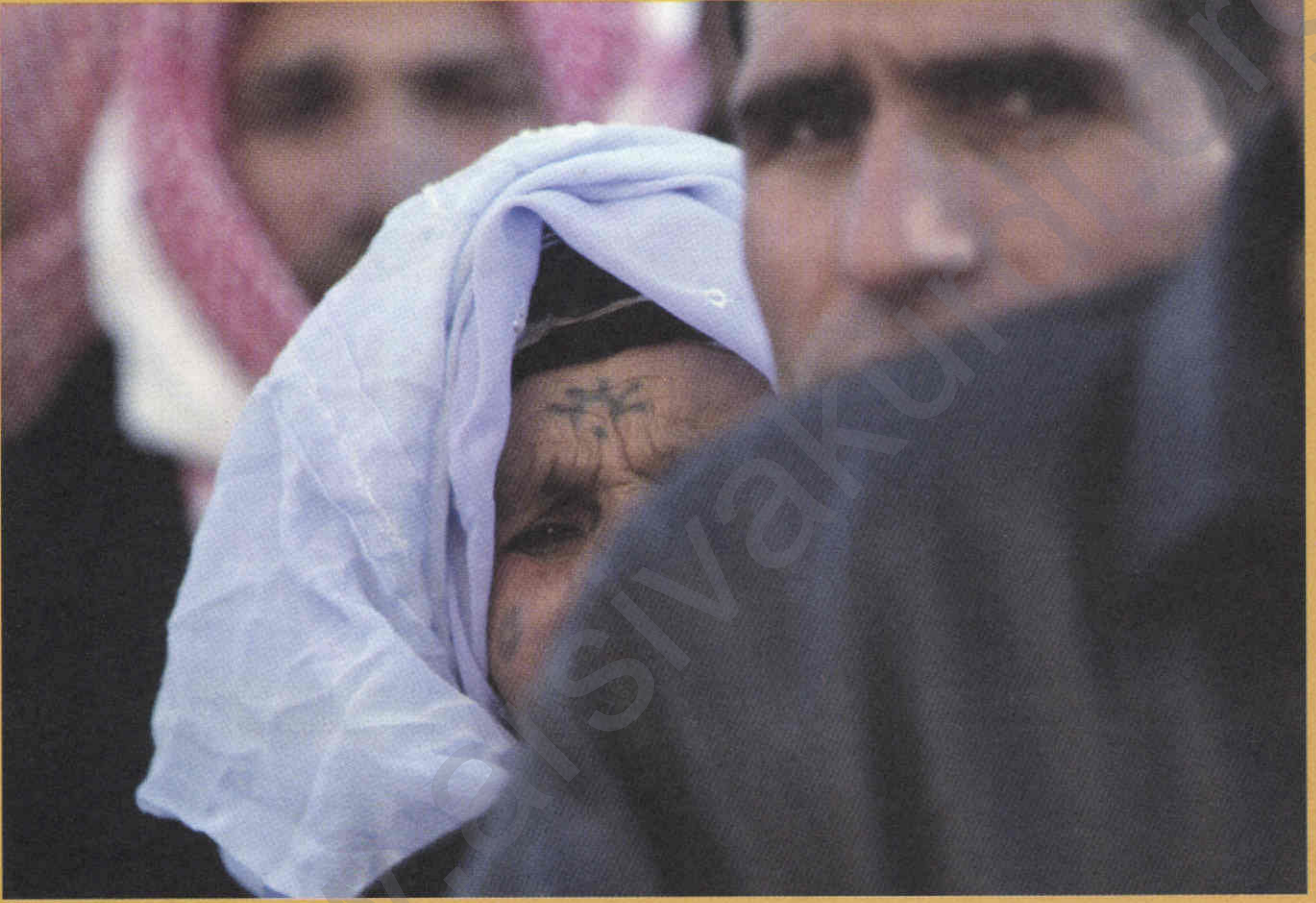
sız" olduğu, dünyadaki diğer örneklerden ayrılığı, niceliksel farklılıklara sığınarak ispatlanmaya çalışılıyor.

Milyonlarca insanın can verdiği gaz odalarımız olmadı, üç milyon askerin telef olduğu bir Stalin-grad'ımız da... Öyleyse ne savaştı bu, ne de kıyımdı yaşanan. Bundan daha büyük kanıt mı olur! Yani kıyımdın kapsadığı kütle veya kitle ile ki bir milyon ölü olmalı galiba. Saygon zindanlarının, yanında eğlenceli bir müsamereler gibi kaldığı Diyarbakır Cezaevi kötü bir ayrıntı elbet. 12 Eylül şenliği, 84-2010 döne-

nüştürme hamlesi, otoriter aydınımızın, kutsal kelamını oturttuğu dini bir metin artık.

Palyaço akordu!

Eylül yaklaştıkça "barış" muhakkak telaffuz edilmesi gereken tılsımlı bir sözcüğe dönüşüyor. Gün geçtikçe müphem bir anlama bürünen bu sözcük ile arkaik belleğimize yapılan yüksek frekanslı göndermenin dozajında hissedilir bir artış var. Bunun Nazi

minde süren "ince vahşetin" üzerine çekilen siyah bir sütre. Şoke edici eylemler, daha dipten işleyen sinsî eylemleri perdeler. Nazi vahşeti mi, 12 Eylül mü, 30 yıllık savaş mı daha korkunç? Vahşetin, telef olan insan sayısı üzerinden yapılan tarifi sorunu. Sorunlu tarifler heybesine bizi tıkıştırmaya çalışan düşünür tayfamız, yaşanan hunharlığı daha büyük ve yoğunlaştırılmış vahşetleri öne çıkararak, yaşadıklarımızın bir *kaza* olduğuna bizi inandırıyor. 12 Eylül'ün diri ruhunun temsilcilerinin o dönemden kalma birkaç yasayı bile değil, o bir birkaç yasa üzerindeki rötüşlerini bile "*devrim*" diye pazarlama inadından milim sapmıyor. Referandum, "*Ötekilerin*" sınırlarını bütün tellerinden koparan bir mengeneyle dö-

vaşetine yapılan bir gönderme olduğunun farkındayız tabii. Nazizm bir tarihsel hata, vahşi uygarlığın erken geçirdiği kızamık, vakitsiz yaptığı berbat bir kazaydı. Nazi vahşeti hatırlanmalı ki, uygarlığımızın sonraki bütün vahşetleri derin bir unutulmuşluğun ardında yitip gitsin. Bizde de aynı şey olmuyor mu? "*12 Eylül'ü seslendirin, son otuz yılı unutun. Güç savaşlarını, mevzi kapma yarışını, iktidar dalaşlarını bir demokrasi mücadelesi diye yutmaya hazır hale gelin.*"

Değil mi ki bir savaş yaşanıyor, barışın kutsallığı muhakkak öne çıkarılmalı. Öznesinden yoksun amorf bir cümle gibi yıllarca dimağımızda dalgalanan "*düşük yoğunluklu savaşın*", nihayetinde taraflarının

olduğunu anlamamızla birlikte Eylül ayına daha bir önem atfeder olduk. Bir savaştı ve doğru, bu savaşın maalesef tarafları vardı. Olmayan Kürtler birden var oldu. Uydurulan terörist kimliğinin bir genç kıza zorla giydirilen daracık elbise gibi 20 milyonluk bir halkın üzerinde pek gülünç durduğunun anlaşılmasıyla, terzilerimiz beceriksizliklerine telaşla mazeretler bulmaya çalışıyor. Genç kızın dehşet içinde kendini koruma çabası, itirazları, bıyıklarını buran pişkin erkekler topluluğunda iğrenç gülüşmelerle karşılanıyor. Kıyımı komediye çeviren palyaçolarımız perde arkasından başını arada bir çıkarıp derin laflar etmeye, sahne ışıklarını, dekoru kendi sesine akort edip seyircilerin algısıyla oynamayı sanat düzeyine çıkarmak için didiniyor.

Uluslararası hukuk silahlı güçleri yok etme hakkı tanıyormuş devletlere. Hiçbir devlet, sınırları içinde silahlı güçlerle mücadelesine ara veremezmiş!.. Uluslararası hukuktan sadece güçlülerin uluslararası hilesini referans alanların hilebazlığı, uluslararası hukukun zayıflara tanıdığı "kaderini tayin hakkı" gibi ilkeleri ise gündelik politikaya tahvil edip "gerçekçilikten uzak"lığın sağduyusu içinde anlamsızlığa doğru öteleme derdinde.

Eylül, elbet bir Nazizm hatırası. Hatıralarla yaşamak gibisi yok. Yıkımın şimdisi vahşetin dünü altında bol katmanlı bir fosile dönüştürülmüş durumda. Bu fosili alıp dört bir yanından incelemeli kan damlayan parmaklarla. Aklın bir hilesi olan Nazi aptallığı, kavrayış ötesi vahşeti uygulayan sistem yok gibi dünyada. Temel amaç dehşet saçmak. Dehşet saçarken teşhir olmamak. Naziler başardı, ardılı devletler de. Kıyımın büyüklüğü, sistematik işkencenin inceliği ve derinliği, dehşette baş vurulan inanılmaz soğukkanlılık, yöntemlerin algı ötesine sıçrayışı, vahşet sahiplerini teşhir olmaktan da kurtarıyordu. Uzun yıllar Kürt illerinde yaşananları akla getirmiyor mu bu? Savaş medyası devleti aklarken, sistematik işkence derinlik ve yaygınlık kazanmadı mı? Eylemlerin akla sığmazlığı, Kürt illerinde uygulanan derin vahşet, herkesin o pek kıymetli barışı kurtarmak adına zaten inanmak istemediği ama aynı zamanda teslim de olduğu şeye inanıl-

mamasını dün de kolaylaştırıyordu, bugünde. Buna rağmen bugün bile hâlâ o titrek ve dokunaklı sesleri duyuyoruz: *"Abartmanın gereği yok", "Ama Kürtler de şöyle!"* Toplama kamplarıyla ilgili ayrıntılar bir süreliğine insanlığın hafızasında bir yer bulamamıştı kendisine, Kürtler ile ilgili ayrıntılar da 30 yılın sonunda aynı şekilde "barış tutkunlarının" zihninde pek bir yer kaplamamışa benziyor. Çünkü her vahşetin günümüzün saydam dünyasında bir korku filmine dönüşmesi mantığa uygun ve *"çünkü bilinç dışından istahlı bir karşılık alan bir nüve vardır hakikatin doğru olmayışında."*

Dokusuyla oynanmış 'barış'

Sokaktan birkaç katilin toplanıp içeri tıklanmasıyla heyecanlanan ve barışın gelmesinin an meselesi olduğuna inananların ülkesinde barış için daha kaç baharın geçmesi gerektiğini anlatmanın gereği yok. Hem sahiden gerçek anlamıyla barış denen bir şey var mı, bu kadar anlam kaybına uğrayan bir kelimedenden yeni bir toplumsal uzlaşma sağlamanın imkânı bulunur mu? Bazı sözcükleri akıldan geçirmek ve bunları kendi kendine yinelemenin verdiği haz gibisi yok. Fakat bir süre sonra bu sözcüklerin ağızda bayat bir tat bıraktığı da doğru. Barış gibi daha nice sözcüğün yarattığı hevesi giderek

yoğunlaştırmak, bundan değişik anlamlar, farklı lezzetler yaratmak mümkün. Bu yinelemelerin bir faydası tüm hedefleri sonsuza kaydırır, ama yine de bunlar, erişilebilir hedeflermiş gibi bir izlenim uyandırmakta yineleyenin gönlünde.

Karşıtların toplumsal tahterevallide eşit ağırlığı yakaladığı, iki ucun geçici bir süreliğine aynı dengede kaldığı ve iki tarafın da birbirinin yüzüne baktığı kısacık bir andan ibaret olan "barışa" yüklenen ideal anlam, gündelik vahşetlere bile henüz son veremeyen bu ülkede umutsuzluğa dönüşmeye meyilli bir umut olmaya devam edebilirdi. Fakat dokusuyla oynanmış bir sözcüktür "barış". Savaşanlar yok, barışanlar da olmayacak öyleyse. Kürtlerin yüzyıllık çilesinden geriye kalan tek bir şey var: *"Hadi bakalım yaramaz çocuğum, uslu uslu otur, anlamsız bir çürpünme bu seninki!"*✽

Ferhat Arslan'ın gözünden bir 'havar' çığlığı, bir 'megri, megri' fısıltısı...

MEZOPOTAMYA'NIN RENKLERİ

SENNUR SEZER

İrmakların buluştuğu bölge, uygarlıklar beşığıdir Mezopotamya.

Hangi resmine baksam ışıklar düşüyor gözlerime, gözlerim kamaşıyor.

Aslında nedir rengi?

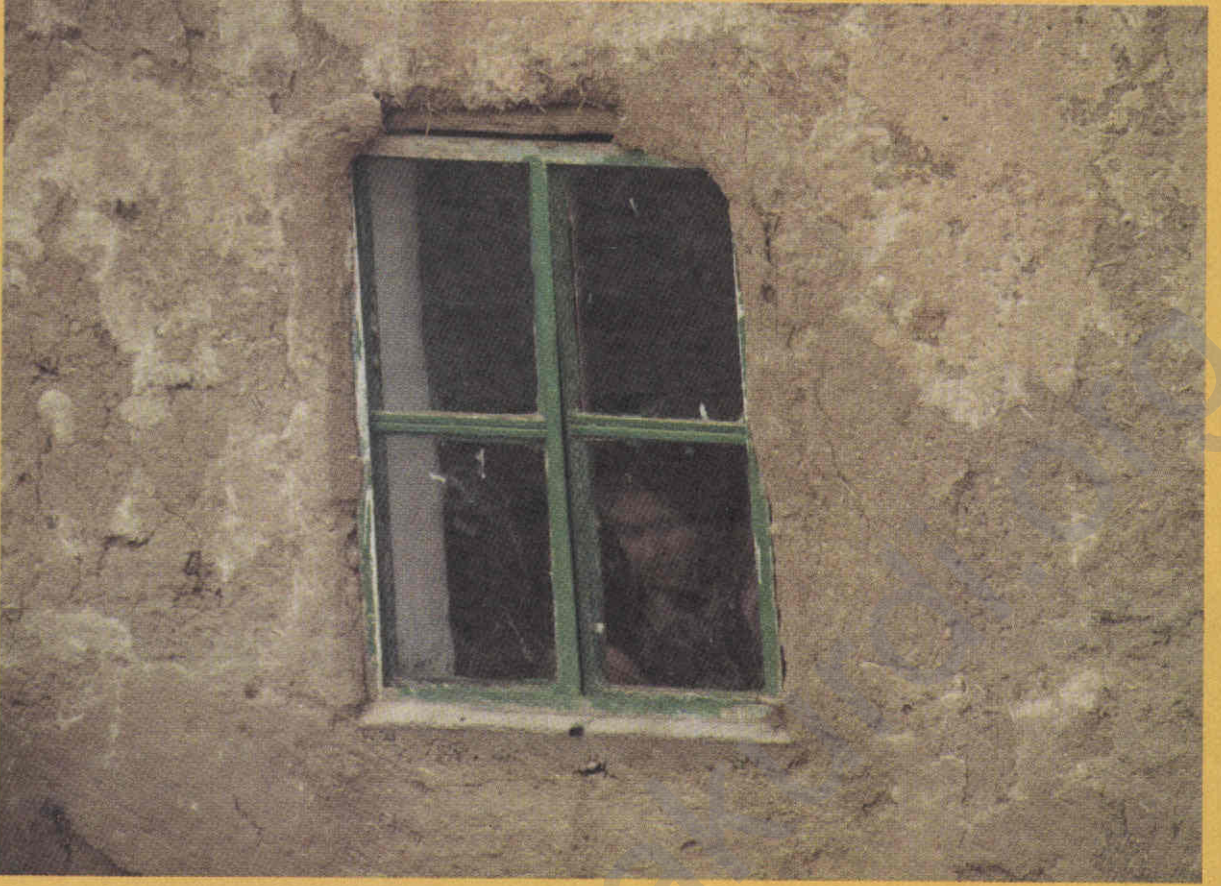
Dağların moru ve sisi, ırmakların buğusu yansır mı çocuklarının yüzüne?

Uzun kirpikleri genç kızların bu yüzden mi nem-

lidir?

Belki bir sorudur Mezopotamya. Savrulan fistanların güneşle yarışan renklerinin hangi acıyı örttüğünü sorar. Kınanın doğumdan ölüme, gelinden kumaya uzanan renginin kanla örtüşüp örtüşmediğini.

Toprak ve su güneşin sıcaklığı kerpiç kesmeye yeter. Dere kenarında kerpiç kesen sevdalı delikanlılar, ev kurmaya kalktılar mı naçar kalırlar. Kerpiçleri biter.

Ya da kerpiç kerpiç üstüne bina kurmaya kalktıklarında görürler Leylalarını... Güçleri tükenir. Ama yüzyıllar bin yıllar önce yedi katlı kerpiç saraylar yapıldı. İlk yasaların ülkesidir Mezopotamya.

Ferhat Aslan baktıklarını getiriyor gözlerimize. Fotoğraf muhabirlerinin ustası Ara Güler'in prensibini uygulamış, çıkarmış makineyi aradan. Baktığını

görüyoruz ya bazan duyduğu da çarpıyor kulağımıza, bir kalbur, bir erbane, bir yürek atışı...

Yüzyıllardır uygarlığa beşiklik eden Mezopotamya'da yaşayan halklara kucak açan dağlar hangi masalları anlatır?

Sürüleri sağmaya gidenler, berivanlar kaç yaşında olursa olsun özlemi tanır...

Kimi şairler der ki berivan özlenen demektir. Kimi de bilir ki berivan özleyendir.

Siyabent ile Xece söylencesini bilmeyen gider mi sürünün ardından? Aşk hangi özlemi ya da kıskançlığı söyler. Mezopotamya bir masal mı yoksa?

Mezopotamyalı kadın, Hammurabi yasalarından bu yana güneşle bütünleşmiş gibi. Özgürlükçü ve paylaşımcı mücadelesini sürdürüyor.

Ferhat Arslan'ın anlattığı böyle bir masaldı benim için.

dilidir.

Bir genç kızın yüzünün önünde bir erbane temposunu değiştirir usulca şehrin.

Kaldırımında büyüyen çocuk gölgesi yabancı bir şehirden düşmüş gibi.

Ferhat Arslan'ın fotoğraflarını bir fotoğrafın renk kütle ışık dengesinin önemini düşünmeden seyrettim, teknik sorular sormadım, aksayan bir şey yoktu.

Kadınlar vardı, poşular, çığlıklar...

Fotoğrafın bir ucunda hafif bir sis. Bildiğimizi

Uzakta bir "havar" çığlığı, bir "megri, megri" fısıltısı...

Hayattan payımıza düşen görüntüler

Ferhat Arslan'ın "Rengên Mezopotamya" (Mezopotamya'nın Renkleri) fotoğraf sergisini Dersim'de Munzur Festivali'nde izledim... Bu ilkbaharda Cudi Festivali'ndeydi. Daha önce Kızıltepe'de. Seçtiği sergi mekânları, seyircileri fotoğraflarına doğal çerçeveler çiziyor gibi.

İstanbul ya da Ankara'da, İzmir'de görülmesi gereken renkler bunlar. Değişik bir çerçevede. Dili bütün dillerle anlaşabilecek diller fotoğrafın ve resmin

sandığımız konular için sorulacak soruların payı.

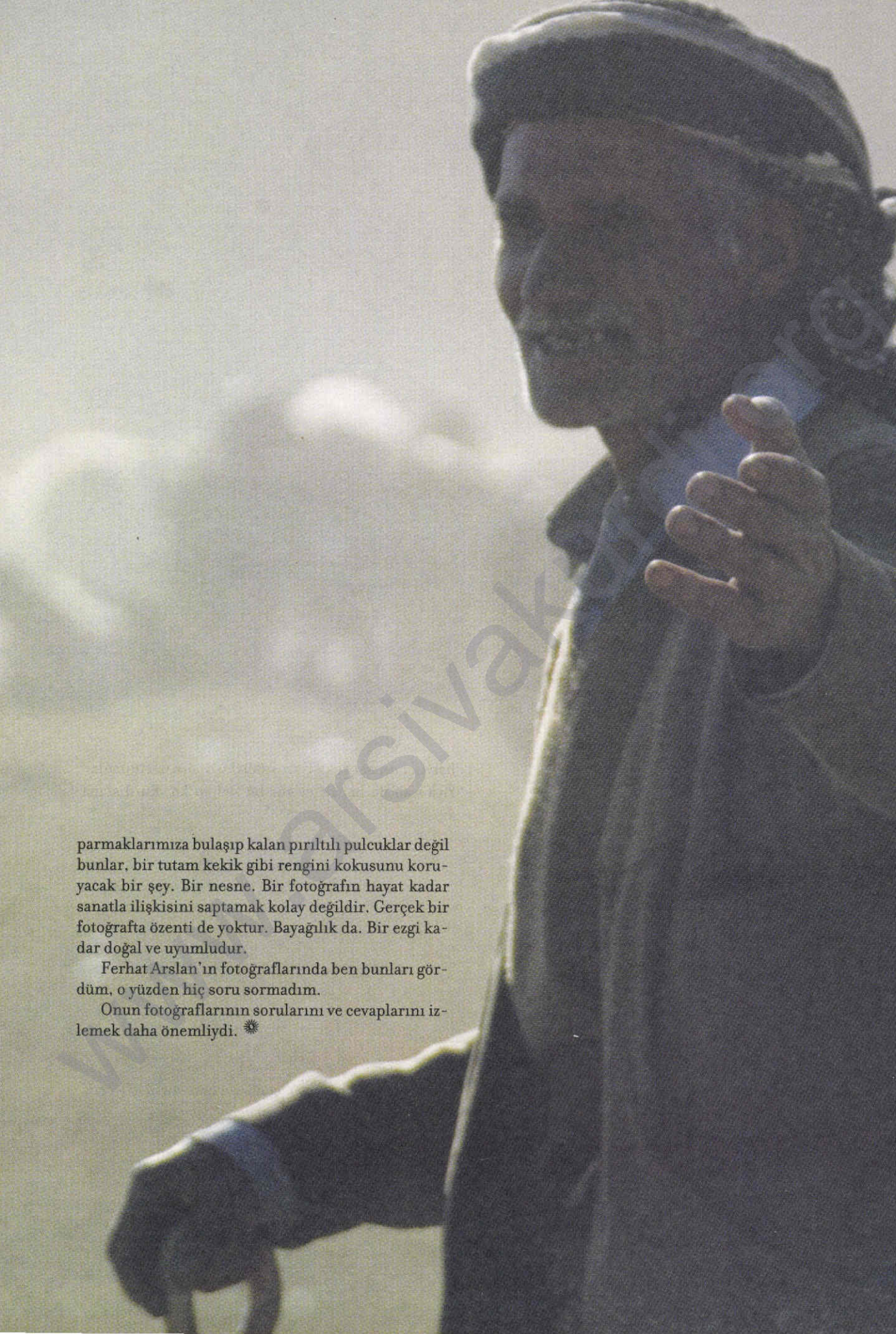
Ferhat Arslan, genç bir Kürt fotoğrafçı. Bütün haberlerin, bütün değişen görüntülerin peşinde.

Bir haber dili kadar keskin fotoğraflar gönderiyor. Kerpiç bir evin camında belli bellisiz görünen yüz, parmaklarıyla tasalı tasalı hesap yapan çocuk, bayramı gülcüklerine sığdıran kızlar, kalburdan savrulup giden buğday...

Her gün yeniden yeniden yorumlanabilecek görüntüler.

Hayattan payımıza düşen görüntüler...

Fotoğraflar gerçek tanıklardır. Bir kelebekten

parmaklarımıza bulaşıp kalan pırıltılı pulcuklar değil bunlar, bir tutam kekik gibi rengini kokusunu koruyacak bir şey. Bir nesne. Bir fotoğrafın hayat kadar sanatla ilişkisini saptamak kolay değildir. Gerçek bir fotoğrafta özeni de yoktur. Bayağılık da. Bir ezgi kadar doğal ve uyumludur.

Ferhat Arslan'ın fotoğraflarında ben bunları gördüm, o yüzden hiç soru sormadım.

Onun fotoğraflarının sorularını ve cevaplarını izlemek daha önemliydi. ✨

Hin têbiniyên gera Kurdistana Iraqê

FEHÎM ÎŞÎK

Axirîn car di sala 1995'an de ji Kurdistana Iraqê vegeriyam Tirkiyeyê. Ev panzdeh sal bû ku ez neçûbûm axa azadkirî. Sedema neçûyîna min jî bêguman bi serê xwe çirok e. Lê ev çirok hema bêje çiroka her kurdî ye ku di demekî jiyana xwe de bi siyasê ve mijûl bûne.

Malwêraniya 15 sal berê

Dema ji Kurdistana Iraqê vegeriyam, şerekî mezin di navbera her du hêzên esasi de hebûn. Her du hêzên me yên gewre yên Başûr, ango Partî¹ û Yekîti² ketibûn şerekî desthilatdariyê û her roj bi dehan pêşmergeyên kurd di vî şerê qirêj de jiyana xwe ji dest didan.

Destpêkirina şer jî hema bêje bi qasî berfirehbûna şerê qirêj a birakujiyê ecêb bû.

Di 1'ê gulana 1994'an de, li navçeya Ranyayê du cîran jî her erdekî biçûk bi hev nakin. Li Ranyayê desthilatdarî di destê Yekîtiyê de bû. Cîranên ku bi hev nakin jî yek ji Yekîti, yê din jî ji Partî bû. Di navbera van cîranan de pevçûn dest pê dike. Ev pevçûn bû çirûsk û agir berda kayê; û pêre her çu mezin bû. Ew gund, navçe û bajarên ku di bin desthilatdariya Partî de bûn, Partî dest danî ser her tiştî. Li miqabîlî vî Yekîti li wargehên ku di bin desthilatdariya wî de bû, dest danî ser her tiştî. Hinekî ji kadroyên her du

hêzên gewre, derfet dîtin û reviyên ber bi desthilatdariya partiyên xwe. Yên derfet neditin jî, hinek ji wan esîr bûn, mixabin, hinek jî bi destê birayên xwe yên kurd hatin kuştin.

Axir ev şer, bi qasî 6 mehan dom kir. Piştî şeş mehan her du hêz vekîşyan erdên ku di bin desthilatdariya wan de bû. Lê ev şer bû sedem ku, Kurdistana Iraqê bi salan ji aliyê du hikumetan ve bê bi rê ve birin. Li ser axa azadkirî, her tiştê kurdan bi du qatê dewletên din bû...

Ev malwêranî, tesîra xwe bi salan li ser kurdan kir. Ne tenê li kurdên Başûr, her wiha li ser beşên din jî tesîrekî neyînî kir. Siyaseta Rojhilat, heta siyaseta Ewropa û Amerîka jî, di bin tesîra vî şerî de mabû.

Min bi hatina xwe ya berî 15 salan dest bi nivîsê kir. Lê ya balkêş jî, dema çûyîna min a ewil bû. Yekem car, ez di havîna sala 1991'ê de, bi komek rojnamegerên amedî re em ji Xabûrê derbasî Zaxoyê bûbûn. Di sala 1992'yan de jî ji bo hîlbijartinên Kurdistana Iraqê ez çûm Başûr û çend mehan mam. Di sala 1993'yan de jî wekî rojnamegerekî ez çûm Başûr; lê ji ber ku li Tirkiyê der heqê min de biryara girtinê dabû, heta 1995'an ez venegeriyam û li Başûr mam.

Di çûyîna min a pêşî de malwêraniya Başûr xwe dida dest. Şerê deh salan ya Iraq û Îranê û di ser de ji xizaniya gel, ji her derê welat xuya dikir. Yek pirekî

nema bû; tev hatibûn hilweşandin. Hema bêjê hemû avahiyên dewletê hatibûn serûbinkirin. Piraniya kurdan hê jî li Îranê, li Tirkîyê koçber bûn. Gelek kurdên herêmê, hema bêje li tevahiya dinyê belav bûbûn. Gel di nav xizaniyê de bû, tu dezgeyên dewletê bi rêk û pêkî nedixebitiyan, desthilatdarî ne diyar bû, dadgeh nedixebitiyan; ango tu tişt ne li rê bû.

Çûyîna min a dema hilbijartinê de, dezgeyên dewletê dest bi kar kiribûn. Ne desthilatdariya dewletê be jî, axir desthilatdariyeke hizbî hebû. Piştî hilbijartinê parlamento saz kirin. Tenê di serokatiya herêmê de bi hev neçekirin û hilbijartina serok bi paş ve xistin. Her çiqas xizanî berçdewam be jî, gelek kurdên koçber, bi taybetî jî koçberên li Îran û Tirkîyeyê bi paş ve vegeyriyabûn.

Ji bo çûyîna xwe ya sêyem, min hizir nedikir ku wê bi demdirêjî bidome. Lê ew çûyîna min, nêzi du salan ajot. Di wê du salan de, gelek tişt qewimîn. Bi taybetî heta destpêka şerê birakûjî, her çiqas her tişt ne li rê be jî tiştên xweş diqewimiyên. Gund dihatin saz kirin, mal û avahî çêdibûn, perwerdehî dest pê kiri bû, zaningh bi berêve dest bi perwerdeyî dikirin, hin zaninghên nû dihatin vekirin, ango ji her gavên dihatin avêtin, têr neke jî bêhna avabûna dewleteke dihat. Hestên welatparêzî, ji dil û can bûn. Ya herî balkêş jî ew bû ku cahşên berê jî bo xwe bidin efûkirin, ji her kesî zêdetir dixebitiyan. Gelek pêşmergeyên berê jî di nav hêzên leşkerî de cihê xwe girtibûn; hinek jî beşên ewlehî û asayîşê bi rê ve dibirin.

Di vê demê de ya herî zêde me aciz dikir ew bû ku her du hêzên gewre yên Kurdistanê ketibûn şerekî desthilatdariyê. Bêguman, di demokrasiyan de xebatên ji bo desthilatdariyê giring in. Lê xebatên desthilatdariyê yên başûriyên me, ne bi gor isûl û qaîdeyên demokrasiyê bûn. Ji xwe ev rewş bû sedem ku her du hêzên me dest bi şerekî giran kirin.

Ev rewş, ji alî rêvebirina dewletê de jî astengî derdixist.

Jiyanek nû tê saz kirin

Piştî panzdeh salan, di sa bi hestên xwe yên berê, ji Bira hîm Xelilê derbasî Kurdistana Iraqê bûm.

Yên li hemberî min ne Bira hîm Xelilê berê bû. Meydanekî gelek mezin, bi avahiyên nû hatibû dagirtin. Li hemû avahiyan karmendên Bira hîm Xelilê, li ser karê xwe bûn. Bi sedan erebeyên Iraqê yan jî Tirkîyeyê derbasî Kurdistana Iraqê dibûn, yan jî ber bi Tirkîyeyê ve dihatin. Cil û libasên karmendan her yek bi gor karê wî/ê cuda bûn. Ya herî giring jî, zengîniya wan ji rewşa erebeyên wan diyar dibû. Berî salan, hemû erebeyên ticarî modelên kevin bûn. Niha

trepêlên ticarî, bi rengên xwe yên zer dibiriqiyên û hemû jî modelên nû bûn. Erebeyên din jî ji yên ticarî cuda nebûn. Ew rewşa nû, fikra yekemîn da min; êdî diyar dibû ku ew xizaniya berê nemaye. Di rêvebirina dewletê de jî cudayîyeke bi gor berê hebû. Ji rêvebirinên gumrikê jî diyar dibû ku karên rojane yên dewletê, li gor berê rêk û pêktir bûn.

Ez bi ser navê Weqfa Çandî û Lêkolîni ya Kurdî (KURD-KAV) ji bo Festîvala Duhokê ya Rewşenbîrî ya sêyemîn ku ji alî Yekîtiya Nivîskarên Kurd Şaxa Duhokê ve di hate çêkirin, hatibûm vexwandin. Cihê festîwalê, li Duhokê, hola Yekîtiya Nivîskaran bû. Di viya bû ez derbasî Duhokê bibim. Lê çavê min jî li der û dor bû, ka çi guherîye, çi wekî berê maye, li wan dinêriyam. Berî ku ji Bira hîm Xelilê derkevim û ber bi Duhokê ve biçim, min çenteyê xwe danî kozikekî û dest bi gera gumrikê kir. Di gumrikê de yê jî berê mabû, ango ji dema Sedam mabû tenê taqekî li serê kolanê bû. Di ser wî de jî wêneyekî Mele Mistefa hebû. Ji bilî vê taqê, hemû tişt guherî bû. Ji bilî vê guherinê jî aliyekî ve jî avadanî dom dikir. Gelek avahiyên nû li gumrikê çêdikirin. 15 sal berê herî zêde 20-30 kes li gumrikê dixebitiyan; lê niha herî hindik 300 karmendên gumrikê hebûn; hema ew qasî jî leşker jî parastina gumrikê berpîrs bûn. Ji bilî karmend û leşkeran belkî hezar kes jî tenê ji xebatên rojane ya gumrikê nanê xwe dixwarin. Berî salan li gumrikê yek kompîtûrekî jî tune bû. Niha çi ciyên bê kompîtûr tune bû. Piraniya karên gumrikê niha bi kompîtûran dihatin çêkirin. Lê di sa jî karên bi "wereqe"³ hebûn. Heta em jî gumrikê derketin, di du sê ciyan de wereqeyekî amade kirin, bi destan hin tişt li ser nivîsandin û em bi wan wereqeyan jî seha gumrikê derketin.

Ji Zaxoyê min berê xwe raste rast da Duhokê. Li ser rîyan tu ciyên ku bi bermîlan benzîn dihatin firotin, nema bûn. Gelek benzînxane û marketên modern hatibûn vekirin. Riya Zaxo û Duhokê jî cotrê bû. Bi sedan trompêlûn nû, li ser vê cotrê re dihatin û diçûn. Di navbera Zaxo û Duhokê de, bi navê Simêl navçeyekî biçûk hebû. Lê niha ew navçeya biçûk û hilweşandî çûye, ji dêvla wê ve bajarekî mezin çêbûye.

Mezinahiya bajar, gundan li ciyekî; xurtbûna bazarê xwe jî reklaman jî diyar dikir. Li ser rîya me bi dehan reklamên avahiyan ku İbrahîm Tatlıses çêdikir, hebûn. Ji bilî vê reklamê belkî bi sedan reklamên şirketên Tirkîyê hebûn. Ji mobilyayê bigre, heta xwardemenî û elektronîkê, her der bi reklamên şirketan hatibûn xemilandin.

18-19 sal berê dema ez derbasî Başûr bûbûm, bi dîtina alên Kurdistanê dikir ku piçimekên min ji cih derkevin. Lê vê carê, alên Kurdistanê ew qas tesîrekî

li min nekirin. Her der tîjî al bûn. Çiya û banî bi alên kesk û sor û zer hatibûn xemilandin. Lê ne tenê çiya û banî, her wiha di reklamên şirketên Tirkîyeyê de jî yê ewil bala merivan dikişand, al bûn. Ji şirketên xwar-demenî heta mobîlya û avahîsaziyê, hema bêje di

hemû reklamên şirketên ji Tirkîyeyê û erebeyan de ala kurd hebûn. Yê berî me bela sebeb negotine, "Dîn û îmana pereyan tune ye." Ev car diyar bû ku ne tenê dîn û îmana pereyê, her wiha nasnameyekî netewî ya pereyê jî tune bû. Hebe tune be mal firotin; şirketên mezin ji bo mal bifroşin jî dikarin her tiştê xwe berde bidin.

Duhoka rengîn di germa havînê de dibiriqiya

Piştî rêwîtiyekî nîv saetî em gihîştin Duhokê. Duhok bûbû bajarekî bê serî. Bi dehan avahiyên pirqatî, otêlên mezin û pênc stêrkî, çarşiyên mezin, parkên modern... Duhoka kevin çûbû, ji dêvla wê bajarekî din hatibû.

Şofêrê teksiya zerê biriqandî, min li ber otêlê danî. Berpirsiyarên Yekîtiya Nivîskarên Kurd li otêlê bûn. Serokê Yekîtiyê kek Hesên Silêvanî û çend rêvebirên din pêşwaziya mêvanan dikirin. Li hola otêlê bi dehan nas û dost rûniştibûn. Rojek piştî çuyîna me festîvalê dest pê dikir. Ev roja me vala bû. Min nexwest roja xwe vala derbas bikim. Çawa min alavên xwe li odeya xwe danîn, ez hatim jêr û piştî çendekî li gel çend hevalan ber bi bajar ve meşiyam.

Li ber Parka Azadiyê, sehayekî hebû. Piranî êzîdiyên Şêxanê, piçek li binê vê parkê, li ber sehayê rawestiyabûn da ku ji xwe re karekî bibînin û yewmiya xwe ya wê rojê derxin. Ji ber me sehayeyekî çopê ya şaredariyê derbas bû; yê çopê kolanan berhev dikirin, nedişibiyên kurd û ereban. Gotin ev piranî ji Sri-lankayê an jî ji Afrîkayê ne. Wekî mihacir hatine Kurdistanê û piranî ew karê berhevkerina çopan dikin.

Germa Duhokê mejiyê mirovan dikeland. Hêdi hêdi tav diçû ava. Me berê xwe da Geliyê Duhokê. Li Geliyê bi dehan bexçe nû çêkiribûn. Hingî ku çeleba-

lix bû tu ji ku dezî bavêjî nakeve erdê. Lê ya balkêş, bi qasî kurdan, belkî ji kurdan zêdetir erebên Iraqê li Geliyê rûniştibûn. Gelî bûbû seyrangeha ereban. Carsonên Geliyê û yê otêl û restoranan jî, piranî êzîdiyên kurd bûn. Garsonekî nêzî min

bû, daxwaza min pirsî. Ji dêvla ku daxwazekî bikim, min jê pirsî, mişteriyên we piranî ereb in, an jî kurd in? Got, "Havînan ereb û kurd wekî hev in. Carinan ereb zêde dibin. Lê zivistanan ew qas ereb tune ne." Hatina ereban, her wiha ji alî aboriyê jî derfetekî mezin e. Çend roj şûnde me li gelek deverên din jî ereb ditin. Ereben ku ji germa çolê reviya bûn, berê xwe dabûn havîngehên Kurdistanê. Berpirsiyarên herêmê, behsa 2 milyon turistên ereb dikin. Ne tenê hênikayiya havîngehên Kurdistanê, her wiha eminahiya li herêmê jî erebên Iraqê ber bi Kurdistanê ve dikişîne.

Festîvala sêyemîn bi coş derbas bû

Festîvala Sêyemîn a Rewşenbiriye, 20'ê tirmeha 2010'an, li hola Yekîtiya Nivîskarên Kurd dest pê kir. Piştî axaftinên fermî ya li ser navê Serok Barzanî û Serokê Hukumetê birêz Behram Salîh, hin mêvanên festîvalê jî axaftinên xwe kirin. Serokê Yekîtiya Nivîskarên Kurd, birêz Hesên Silêvanî jî bi axaftinekî pêşwaziya mêvanan kir û dû re bernameya festîvalê bi panêla yekemîn dest pê kir.

Panelên festîvalê jî bo sê rojan hatibû beşkirin. Roja sêyemîn jî gerekî ji bo Enîşkê, Aşawa, Sulav û Amediyeyê ku havîngehên Kurdistanê yê herî bi nav û deng in, hatibû amadekirin. Vexwendiyên geşt û xwarina roja sêyemînê, Liqa Amediyeyê ya Partî bû.

Di panelan festîvalê de li ser gelek babetên cuda hatin axaftin. Di panela roja pêşî de, hin pirs-girekên taybetî yê zimanê kurdî hatin gengeşkirin. Dr. Lezgîn Ebdilrehman û Dr. Fadi Omer, bi rêvebiriya Rojan Hazim, li ser pirs-girekên hurgilî ya zimanê kurdî axivîn. Piştî axaftinan helbestvanên navdar yê ji çar beşên welat û helbestvanên ereb, yê wekî Muhsîn Koçan, Xisro Caf, Selwa Gulî, Qobadî Celîzade, Lal

Laleş, Hoşeng Biroka, Selam Balayî, Eminê Ebdilezîz û Dr. Macid Elxidir, helbestên xwe bi beşdaran re parve kirin.

Di roja duyemîn de nivîskarên ereb yên naskirî, li ser wêjeya erebî û têkiliyên wan yên bi wêjeyên kurdî û cihanê re axivîn. Panela din ya roja duyemîn jî li ser helbesta kurdî bû. Di vê beşê de Berken Bereh, Ferhan Cuherî, Nîmetullah Hemîd axivîn. Ber bi êvarê, piştî qedandina panelan li Panaroma Azadiyê vekirina pêşangehên hunermendên kurd, ango pêşangeha wênesazên naskirî yên Sitar Eli û Ziyad Ebîd hebû. Piştî pêşangehê disa şahiyekî helbest xwendinê pêkhat. Vê carê helbestvanên wekî Newzet Rifat, Xalîde Xelîl, Şakir Macîd, Nale Ebdulrehman, Selah Reş, Dayika Delîla, Arjen Arî û Şîlêr Emrah helbestên xwe xwendin.

Panela roja sêyemîn li ser romanivîsariya kurd û pîrsgirekên romanê bû. Di vê beşê de Dr. Arif Hito, Zahir Rojbeyanî û Dr. Îbrahîm Seydo gotarên xwe pêşkeşî temaşevanan kirin. Piştî panelê gera Enîşkê, Aşawa û Sulava Amediyeyê, pêkhat. Di vê gerê de jî gelek helbestvanên kurd û ereb, bi helbestên xwe ve hestên xwe anîn ziman.

Di Gera Enîşkê de tiştê herî balkêş, şikefta ku wekî restoran hatibû amadekirin bû. Di wê kela havînê ya Kurdistanê de, tu ciyekî bi vî rengî hênîk, tune bû. Dûre hin hevalan ji me re qala çîroka şikeftê kir. Ev şikefta ku niha wekî restoran hatibû amadekirin, berî bi salan, dema şerê pêşmergeyan de wekî nexweşxaneyekî hatiye bikaranîn. Ango ew şikefta ku bûye şahidê sedan mirin û eş û azarê, niha xwaringehêkî bû. Ev yek, wekî min dilê gelek hevalan jî eşand. Ev der, diviyabû wekî muzeyekî bihata sererastkirin, ji bo ciwanên pêşerojê, bibana nivîsgehekî dîrokî. Lê mixabin, ji dêvla ku bibe nivîsgehekî dîrokî bûbû xwaringehêkî. Ez hêvîdar im, wê di pêşerojê de ev der jî ciyekî wekî xwaringehiyê derkeve û bibe muzeyekî dîrokî ya tekoşîna kurdan.

Kurdistanî êdî ji pêşeroja xwe piştrast in

Gera me ya fermî ya Kurdistanê ku li ser navê KURD-KAV'ê hatibû vexwandin, qediya bû. Lê min nedixwest dev ji gera xwe berdim. Bi salan bû ku ez neçibûm wan deran. Diviya bû ez berê xwe bidim, ber bi Hewlêrê.

Di rêwîtiya Hewlêrê de, riya me ya kevin hat bîra min. Em ji riya kevin hetanî Akrê diçûn, piştî Akrê jî ser çemê Zapê li "here-were"⁴ siwar dibûn û jî ser Şeqlawa û Selahaddînê diçûn Hewlêrê. Riyekî dirêj, bi toz û tebax û germ bû. Niha riya eslî vebûye. Hem rê gelek kin bûye û hem jî erebeyên rêwîtiyê wekî

berê ne kevin in.

Ji ber astengiyên min ên taybetî li Hewlêrê zêde nemam. Her çiqas min dixwest biçim Silêmanî jî, ew derfeta min a çûyîna Silêmanî jî çênebû. Li Hewlêrê şevêkî mam. Hema bêje bilî razanê, tev li kolanên Hewlêrê bûm. Li Kela Hewlêrê geriyam. Heta ku germê zora min bir, li kuçe û kolanên Hewlêrê, li bazar û firoştgehên mezin, li marketan geriyam. Ew Hewlêra berî salan çûbû, bajarekî modern a ewropî hatibû cihê wê.

Guman lê nîn e ku Kurdistan gelek guherî ye û ber bi pêş çûye. Pêşketina rewşa aborî û emînahîbûna Kurdistanê, derfet li ber gelek tiştî vekirîye. Pêşketina bazarê, ango bazara avadaniyê, danûstendinê û hilkeftinên berhemdar, jiyana kurdan jî modernîze kirî ye.

Bêguman, pîrsgirekên wan hene. Lê ji bo çareserkirina pîrsgirekên xwe jî, Kurdistanî her diçe xwe zêdetir nêzî siyasetê dîkin. Her çiqas pêşî li ber wan venebe jî, ciwanên kurd, ji siyasetê ew qas dûr nîn in. Ne bi tevayî be jî êdî ciwanên ku dema Sedam qet nayê bîra wan jî, di nav çalakiyan de ne, berêve beşdarî siyasetê jî dibin. Bi tesîra beşdarbûna ciwanan, rê li ber siyaseta alternatîf jî vedibe. Ji bilî siyaseta du partîbûnê, hin rêxistinên alternatîf jî cihên xwe di nav siyaseta Kurdistanê de digirin. Rojname, kovar û televîzyonên cur bi cur dest bi weşanê kirine. Zanîngehên kurdan jî alî perwerdeyê ve jî her diçe baştir dibin. Bi raya min ev derfêtên nû, di ezmûna demokrasîya Kurdistanê de xalên herî girîng ên pêşerojê ne.

Belê, jiyana li tu cihan bi hêsanî nameşe. Kurdistan jî ji vî yekê bêpar nîn in. Lê kurdistanîyên herêma Başûr, niha ji berê baştir pêşeroja xwe dibînin. ✨

1 Partî: Partiya Demokrat a Kurdistan (PDK)

2 Yekîtî: Yekîtiya Niştîmanî ya Kurdistan (YNK)

3 Wêrege: Piştî hin karên gumrikê berpîrsiyar kaxiz amade dikirin û ev kaxizên ku bi xetên destan hatine dagirtin, ji bo ku rêwî ji gumrikê derkevin dihatin bikaranîn.

4 Here-Were: Dema Sedam piraniya pirên Kurdistanê hilweşiyabûn.

Li çemê Akrê jî ji ber ku pir hilweşiya bû, di her du aliyê çem de traktorekî dabûn sekinandin û van traktorana keştiyê ser avê bi xelatan dikişandin. Bi vî keştiyê ve ne tenê rêwî, erebeyên herêmiyan jî derbasî alî din dibûn. Carina ku ber çem qeşqalix bibana, ji bo derbasbûna erebeyekî mirov 2-3 saetan jî disekîniya. Herêmi, navê vî keştiyê danîbûn, "here-were".

oYun a t 1

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(Rütbeli'nin odasında geçer. Rütbeli masadaki evraklarla uğraşmaktadır.
Rütbesiz kapıda beklemektedir.)

Rütbeli: (Kapı vurulur) Gir... (Rütbesiz girer.)

Rütbesiz: Efendim Muhtar Köyü'nün muhtarı sizi görmek istiyor.

Rütbeli: Al içeri.

Rütbesiz: Baş üstüne efendim. (Çıkar. Muhtar girer. Muhtar soluk soluğadır.)

Rütbeli: Hayrola Muhtar.. Yine ne var?

Muhtar: Kumandan bey, bir araba lazım hastam var.

Rütbeli: Geçmiş olsun, kim rahatsız?

Muhtar: Sağ olasın. Benim gelin rahatsız. Doğum hastasıdır.

Rütbeli: Silo'nun karısı mı?

Muhtar: Silo'nun karısı. Durumu iyi değil, şehre götürmek lazım. Yoksa...

Rütbeli: Sen onun için mi araba istiyorsun?

Muhtar: Biliyorsunuz kumandan bey yollar kapalı. Arabalar çalışmıyor, köye gelen araba yok. Bahtına düşmüşüm. Bunu bir hallet.

Rütbeli: Madem yollar kapalı, bizim araba nasıl gidecek?

Muhtar: Sen kumandansın, gerek sen halledesin. Senin araba arazi viteslidir. Yalnız hasta ağırdır. Biraz elin çabuk tutsan kumandan bey.

Rütbeli: Bir vatan haininin piçi için araba istiyorsun.

Muhtar: Siz de biliyorsunuz kumandan bey, benim oğlum vatan haini değil. Biz devamlı

üstümüze düşeni yapmışız bunu herkes bilir.

Rütbeli: Olmaz.

Muhtar: Sen istersen bu işi halledersin. Ha gözünü seveyim. Hayatta kimsem kalmadı. Bir oğlum vardı, o da biliyorsunuz. Allah rızası için.

Rütbeli: Yapılabilecek bir şey yok.

Muhtar: Yani şimdi bu işi halletmeyecek misiniz?

Rütbeli: Bir vatan haininin piçi için araba istiyorsun Muhtar.

Muhtar: Çocuğun ne suçu var?

Rütbeli: Yılanın küçüğü büyüğü olmaz.

Muhtar: Bu benim torunum, öbürü de gelirim. (Rütbeli sessizdir) Bizden kimse silah sıklamadı, biz devamlı büyüklerimize sadık olmuşuz, bunu herkes bilir.

Rütbeli: Muhtar, köyünden dünya kadar istifa var. Git de vazifeni yap. Bu istifaların nedenini öğren. Köyde çok az korucu kaldı. Git de bunun nedenini öğren. Senden istenen bu. Arabaya gelince. Bir daha böyle lüzumsuz şeyler için beni rahatsız etme. (Kapı vurulur) Gir.. (Rütbesiz girer) Söyle...

Rütbesiz: Bir telsiz ihbarı aldık.

Rütbeli: Hemen hazırlanın gidelim. (Çıkarlar. Muhtar yalnız kalır.) *

AKP'nin '1930 model' açılımı!

NEVZAT ONARAN

Bir politikacıyı ya da bir uzman diye çıkıp televizyonlarda konuşanları dinlerken, insan kendisini "biz bu filmi görmüştük.." demekten alamıyor..

Açılım mucidi AKP Hükümeti, nihayet baklayı ağızından çıkardı...

Son haftalarda, bugüne kadar AKP'nin *ser verip, sıvı vermediği* 'Kürt açılımı'nın ne olduğunu öğrendik...

Kendi ifadelerine göre son tanımları olan '*milli birlik ve bütünlük projesi*'yle ilgili futbolcularla bir araya geldikten sonra AKP lideri ve Başbakan Erdoğan, açılımın detaylarını heyetiyle birlikte açıklar oldu.

AKP'nin açılım bohçasından çıkanlar:

– İmha... Sınır özel ordu, özel birlikler profesyonel olacak...

– Sınır değiştirilecek.

– Ve insanlar yine yerinden yurdundan edilecek.

Atalarımızın güzel sözlerinden:

'*Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz...*'

AKP'nin en iddialı olduğu konu, türbandı.

Erdoğan, İspanya'ya giderken kükredi, '*Velev ki siyasi simge*' dedi ve öyle kaldı...

Hani çözecekti?

Lütfen biraz samimiyet.

Hiç gündeme getiren de var mı?

Peki, geçmişte her cuma İstanbul-Beyazıt'ta eylem yapanlara ne oldu?

Kim kimi kullandı veya kullanıyordu?

Tırnak içindeki liberallerin demokrasi öncüsü gördüğü AKP'nin sekiz yılın sonunda geldiği nokta bu.

O meşhur 'vesayet' tartışmasına hiç de girme niyetlisi değilim.

'*Askeri vesayete*' karşı çıkarken, demokrasinin kırıntıları bile törpülenmedi mi?..

Ve açılım önceli hemen hatırladığım birkaç tarihi tespitleri.

DTP kapatılmakla yargılanırken, yasal değişikliği gündemine almayan Erdoğan değil mi?

Hakkâri-Yüksekova'da, '*Ya sev, ya terk et*' demedi mi, Erdoğan?

Mealên, taş atan çocuklarla ilgili, kanun gereği neyse yapılacağını, çocuk-büyük ayrımının yapılmayacağını söylemedi mi, Erdoğan?

12 Eylül yargılamalarında dahi belli yaşın altındaki çocuklar, sempati olarak değerlendirilir ve genellikle serbest bırakılırken, bugünse çocuklara en ağır ceza verilmiyor mu?

Bunun, İsrail'in Filistinli çocuklara yaptığından ne farkı var?

Ve 'seçilmiş' Hamas'la canciğer olan Erdoğan, Kürtlerin seçilmiş mebusları ve belediye başkanlarının temsiliyet konumunu dikkate almayacağını açıklamadı mı?

Eeee?

Ankara'nın bildik Osmanlı taktikleri...

Şapka aynı, giyenler farklı...

Yazın sıcak ikliminde giderayak açılım bohçasından dökülenler, bu topraklarda ilk kez uygulanmıyor ki...

1930'dan beri sahnede

Bugün uygulananlar ve uygulanacağı iddia edilenlerin hepsi, Genelkurmay'ın kendi yayınında (*Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, 1924-1938, Ankara-1972*) aktardığına göre, sıraladığı '18 Kürt isyanında' alınan tedbirlerle birebir aynı.

2010 küresel dünyasının krizle boğuştuğu günümüzde en çok lafı edilen 'küresel piyasada türev ürünler' söylemini dikkate alacak olursak, AKP'nin açılımının detayları da 'kan piyasasının türev ürünleri'nden...

Genelkurmay yayınında, özellikle 1920'lerin ikinci yarısında başlayıp, 1930'larda yoğunlaşan politikalar, şöyle sıralanıyor:

- Şiddetle bastırma, yani resmî olarak ifade edilen biçimiyle 'imha'.

- İskân, sürgün.

- Sınır değiştirme.

Bunlar da, AKP Hükümetinin bugüne kadar uyguladığı ve uygulamaya devam edeceğini beyan ettiği politikalarla birebir aynı değil mi?..

1930'lardan 2010'da gelinen nokta bu...

Bugün 'açılım' diye sunulan AKP projesi, 1930'lerden beri vizyonda.

Filmin hiç mi bir sahnesi değiştirilmemiş.

Biraz 'yaratıcılık' olur yahu.

Çeyrek asırdır süren 'düşük yoğunluklu savaşta', özel ne kuvvetler kuruldu.

Özel timden Jitem'e...

Şiddet şiddeti doğurdu ve anaların göz yaşları kesilmedi.

Bu gidiş ters yüz edilmediği sürece de, fakirin ve anaların göz yaşının kesilmesi mümkün değildir.

Şeyh Said ve Seyid Ruza asıldı

Bugüne kadar Genelkurmay'ın belirlediğine göre '18 tane kanla bastırma harekâtı' yapıldı...

Ve binlerce insan öldü...

Bir o kadarı da sürüldü...

Peki, daha sonra ne yaptı, Ankara?

'Şiddetsiz ortamda' Kürt sorunu çözüldü mü?..

Şeyh Said, Seyid Ruza ve daha pek çok insan asıldı ya

da öldürülmedi mi?

Ama Kürt sorunu çözüldü mü?..

Ardından daha beteri oldu, resmî ideolojinin 'Kürt yok, dağ Türk'ü var' tanımını dağa taş yazılmadı mı?

Resmî bilim insanı kimlikli kişiler tezler yazmadı mı?

İki kere darbeyle al aşağı edilen Demirel, son Başbakanlığında 'Kürt realitesini tanıyoruz' dedi mi?

Dedi.

Kendisi Çankaya'ya çıkıp Başbakanlığı Çiller'e verdiğinde, 3 milyon Kürt ata toprağından yurdundan sürülmedi mi?

Belediyesine gitmediği Diyarbakır'da ve daha sonrasında da zaman zaman resmî söylemin dışına çıkıyor gibi görünen Başbakan Erdoğan'ın geldiği nokta daha çok kanın akmasını sağlamaktan öte bir sonuç veremeyecektir.

'Bu, kan üzerinden politika yapmak' değilse, nedir?

'Sınırı kaydırmak...'

Başbakan Erdoğan'ın kadrosundan Devlet Bakanı Hayati Yazıcı, açılım bohçasının bir diğer politikasını da Hakkâri'de açıkladı.

Bakan Yazıcı, alınacak önlemlerden birinin 'sınırın kaydırılması' olduğunu söyledi. Nerenin sınırı olduğunu söylemiyor, ama belli.

Hep söylenilene Bakan Yazıcı itiraf etti...

Hedefte Türkiye-İrak sınırı var...

Bu, daha ne kadar sürecek?

Tıpkı, 1930 modelin bir politikası...

Ağrı'daki imha harekâtında, İran'la sınır değişikliğine gidilmiştir.

İran toprağında harekât

28 Aralık 1929'da Cumhurreisi Mustafa Kemal'in başkanlığında ve Genelkurmay Başkanı Fevzi'nin katılımıyla toplanan Bakanlar Kurulu, Ağrı'da Haziran 1930'da Kürtlere karşı harekât yapma kararı alır.

Hatta Ağrı'da Kürtlerin İngilizlerden uçak dahi aldığı iddia edilir.

Harekâtın, İran toprağında da yapılacak olmasından dolayı yapılan görüşmeler nedeniyle operasyon 7 Eylül 1930'da başlar. Bu, Genelkurmay tanımına göre Üçüncü Ağrı Harekâtı'dır (7-14 Eylül 1930).

Bugün de Irak toprağında operasyonlar yapılmıyor mu?..

Cumhuriyet gazetesinin haberlerine göre, 1930 yılının ortasında İran'la başlayan görüşmelerin sonunda Ağustos ayı ortasında sınırın yeniden düzenlenmesi gündemde olup, bunun için Türkiye-İran Tashihi Hudut Komisyonu oluşturulması kararına varılır.

İran'ın verdiği onayladır ki, 7 Eylül 1930'da başlayan operasyon, İran toprağındaki Küçük Ağrı Dağı ve çevresinde yoğunlaştırılır. Ve resmî ifadeyle, 14 Eylül'de tamamlanan 'imha'nın ardından Ekim ayında komisyon sınır için doğrudan çalışmalara başlar.

Ve 1932 yılı başında gerekli anlaşmaya varılır. Cumhuriyet bu haberi, Times'ten aktarır (26 Ocak 1932). Taymis'in (haberde okunduğu gibi yazılıyor) başlığı 'Ararat mübadele ediliyor' olup, Türk-İran tas-hihi hudut mukavelesi hakkında bilgi verilir:

"Bu mukavele mucibince küçük Ararat dağı (yani küçük Ağrı Dağı) ve buna mücavir bulunan (Aybey) dağı Türkiye'ye terk olunacak ve buna mukabil daha cenupta Boyrige geçidi civarındaki bir saha İran'a terk edilecektir. Bu mukavele Kürt kabailinin (kabilelerin) mütemadilen Türkiye'ye akın yaptıkları 1930 senesi yazından beri cereyan eden müzakeratın (görüşmenin) neticesidir."

'4 milyon ırkdaş' yok sayıldı

Türk-İran Hududu Antlaşması TBMM'de 18 Haziran 1932'de onaylanır. Meclis görüşmelerinde en önemli detayı İzmir Mebusu Sırrı açıklar.

Mebus Sırrı, antlaşmadan olumlu bahsetse de, İran'da 4 milyon ırkdaşın olmasına karşın hükümet programında hudut haricindeki ırkdaşların vaziyetleriyle alâkadar olunmayacağını yazıldığını eleştirir.

Hariciye Vekili Tefvik Rüştü de, bu konu dışında açıklamalarda bulunur.

Kasım 1932'de İran Hariciye Veziri Muhammet Ali Han Frugi'nin Ankara'ya gelmesiyle antlaşmaların imzasından sonra hudut itilâfı tasdiknameleri de teati edilir. Metinse bir ay sonrasında açıklanır.

Hakem de İran Şahı

1934'te arazi üzerinde sınır tespiti çalışmaları bitirilir.

Sınır düzenlemesinde anlaşma sağlanamayan bir konu da hakeme götürülür.

Hakem: Şah Rıza Pehlevi'dir.

Şah da, Türkiye lehinde karar verir.

Karşılıklı güven bu kadar üst düzeyde...

23 Ocak 1932 antlaşması sonrasında 27 Mayıs 1937'de imzalanan bir antlaşmayla sınıra günümüzdeki biçimi verilir.

Buna göre, Ağrı Dağı (Küçük Ağrı dahil) tümüyle T.C.'de kalır, karşılığında da Van'ın Kotur bölgesinden verimli tanımsal arazi verilir.

Böylece sınır sorunu da çözümlenmiş olur! ☀

Îhsan Feteħîyan

Dengê pelên daran yê n payîzê ku di bin
lingên mirov de dikin qirçînî*

Bila bang te bikin

Bila dilê te ji dilê tenûra diya te dûr bixin û
bi yek avê vemirînin

Bila xwişka te ya biçûk êvarî benda şekerên
ku tê nema werîne bimîne

Bila yara te nema te hembêz bike û tu cara
tiliyên te bi hineyê sor nebe

Bila çiyayên te bê xezal bimînin û çemên te
hemû biçikin

Bila konê te lê ava kiribû bi icacokan bifirre
tevî zozanan

Bila sêdarkê te jî hebin wekî Şêx Seidê kal û
Qazî Mihemed

Bila ev dinya ne ya te jî be

Îşev şeva ewil e ku stêrk bêyî te diçûrisin

Îşev şeva ewil e ku bajar bêyî te dimire

Û

Kevokên bifirin nema li ezmanên ku tu

lêdinere

Şêxmûs Sefer

*ji nameya Îhsan Feteħîyan e ku berî bê darvekirin nivisibû

RENGÊ BERÊVARÊ

CÎHAN ROJ

Bi lez û bez rahişt tîlefona bêrikê, di tîlefônê de bi dengekî bi hewar û bi heyecan bang li kesa hember kir, bê silav û bê kelam axivî:

"Ne pênuş bi min re heye ne ji kaxiz, ji kerema xwe re bi lez rahêje kaxiz û pênuşê, ez çî dibêjim lê bike. Ev cara pêşî ye berî ku ez çirokekê di hiş de lê bikim hema dixwazim li ser kaxizê bê nivîsin. Tu hatî bîra min. De ji kerema xwe re tiştên dibêjim tu lê bike."

Kesa di tîlefônê de ew baş nas dikir, bêyî lêpîrsinê bi ya wî kir, lê ev pîrs ji wî kir:

"Baş e, lê tu dê bi kîjan zimanî biaxivî?"

"Bi kurdî."

"Ez nizamim bi kurdî lê bikim?" got keçikê.

"Ezê bi kurdî bifikirim. Di heman kêliyê de li tirkî werbigerim. Wê ev çirok ne ew qas dirêj be? Piştî du deqîqeyan wê roj biçe ava. Piştî roj çû ava wê çirok biqede."

"Baş e, tu bêje ezê lê bikim."

"Tiştêk bi tenê heye ezê nikaribim li tirkî werbigerim."

"Çî?"

"Reng. Ezê derbirin û şayesandina rengan dû re lê zêde bikim.?"

"Ji bo çî?"

"Reng, jiyânê ku tu pê biyan î bi bîra min tînin. Wê wergera wan jî zehmet be."

"Lê tu dişa ji bêje."

"Ewrên bilind dişibin fistanê jinekê, ewrên li ber tiriya rojê dişibin rûyê zarokê menênjîtê lêdaye. Rengê avê mîna rengê rehên gerdaniya keçikeke azev. Ji nav parçeyên ewran de tav anîha li ser pelan şîrîn bûye. Ez li ber kendalekî me. Li kendal kulilkek heye. Hinek ji rehê wê maye li derve. Ba lê dide. Ba her ku lê dide kulilk li ber xwe dide. Ev e, ez li ber kulilkê rûniştim. Dikarim rehê wê bi axê veşêrim, ji dilê min tê lê nakim. Ba lê dide û ew dixwaze li ber xwe bide."

Lî alî jorê kulilkê kevirêkî heye. Ger tu kes di wir re ne-meşe bawer nakim ku ew kevir gindêr bibe. Lê ihtimal e; ger kesekî bimeşe û ew kevir bigindêre dê kevir kulilkê bipelişîne. Kevir bi qasî kulilkê bipelişîne mezin e. Va ye min dest da kevir. Ev çî şens e, şensê kulilkê ne şens e, tayek gihê di bin kevirî de şînhatiye. Ger ez kevirî biavêjim ciyek din jiyana tayê gihê wê bikeve talûkê; ger kesekî di wir re bimeşe û pê li tayê gihê bike wê nema şîn were..."

Keçik di tîlefônê de bi girî bû. Xwe ranegirt. Bi dengêkî xerîb, bi kerb û bi şewat axivî:

"Tu ne mecbûr î!"

"Min fam nekîr?"

"Tu dizanî ku min fam kir; ma şert e?"

Zilam bêdeng ma. Bi axînek sivik bû guhdarê keçikê.

Keçik pê de çû:

"Ez dizanim tu ji du kesan hez dikî. Dizanim her du evînen te jî di talûkê de ne. Evîndara te ya din bi halê kulilkê ye û ez jî tayê gihê yê di bin kevirî de me. Min çendî caran ji te re got bi keç û jinan re nekeve nav sohbetên kûr û dûr. Min jî te re negot ew di bin bandora dilê te û sohbetê de dimînin... Fam bike, bes e êdî, ma min jî te re negot bi dû re gelek ji wan jin û keçikên jiyana wan di dilê wan de sergirtî maye dibin evîndarê te û tu jî dibî evîndarê wan. Ma tu nizanî evînen bi vî halî jî bi awayekê dibin jan. Ev çend sal in tu li ber dilê min şîrîn î, ez jî li ber dilê te şîrîn im. Ev çend sal in bi carekê be jî min tîna di bedena te de hîs nekiriye. Ev hal û ev jiyân li hev nakin."

"Ma tiştêkî xirab e, belê ez dizanim ez anîha biçim bi dehan jin û keçikan re bêjim, ez jî we hez dikim teqez ewê jî kêfxweş bin û ji min re bêjin, ez jî ji te hez dikim. Lê ez nabêjim. Ew jî nabêjin. Belkî jî ev hurmet e, belkî jî ji halê wan tedihihîjim lewre ew ew qas ji min hez dikin."

"Dilê te çawa dikare ew qas evînan rabigire?"

"Ne evîn, lê dizanim ku dilê min dikare bi sedan dilan rabigire."

Keçikê piştî van gotinan bi kenekî sivik deng li xwe şîrîn kir:

"Tiştê pê nayê. Parçeyek dilê min her bi te re ye."

"Ez dizanim."

"Tu zanî duh mêvanê min hebû, Kenan. Şeraba sor anî bû. Em heya qatê şevê man. Kuro çî çavên wî ên xweşik hene!"

"Oho, şevêkî xweşik bûye ji bo te?!"

"Na lawo, çavên wî xweşik in, alûs e lê ez li sohbetê te digeriyam."

"Jiyân ne xwezî ye, her tişt bi kesekî re nayê ditin, hinek jê alûs in, hinek jê bo sohbet in, dikarin tedihihîjin..."

"Wê çaxê ez jî te bişenstir im."

Zilam bi tiqîn kenîya. Dû re dirêjahî da axaftina xwe:

"Belkî ê herî bê şens ez im, hûn giş bişens in. Henek e, ne meseleya şens e, ev tercihek e. Kesên di dilê însan de her wext bi însan re ne."

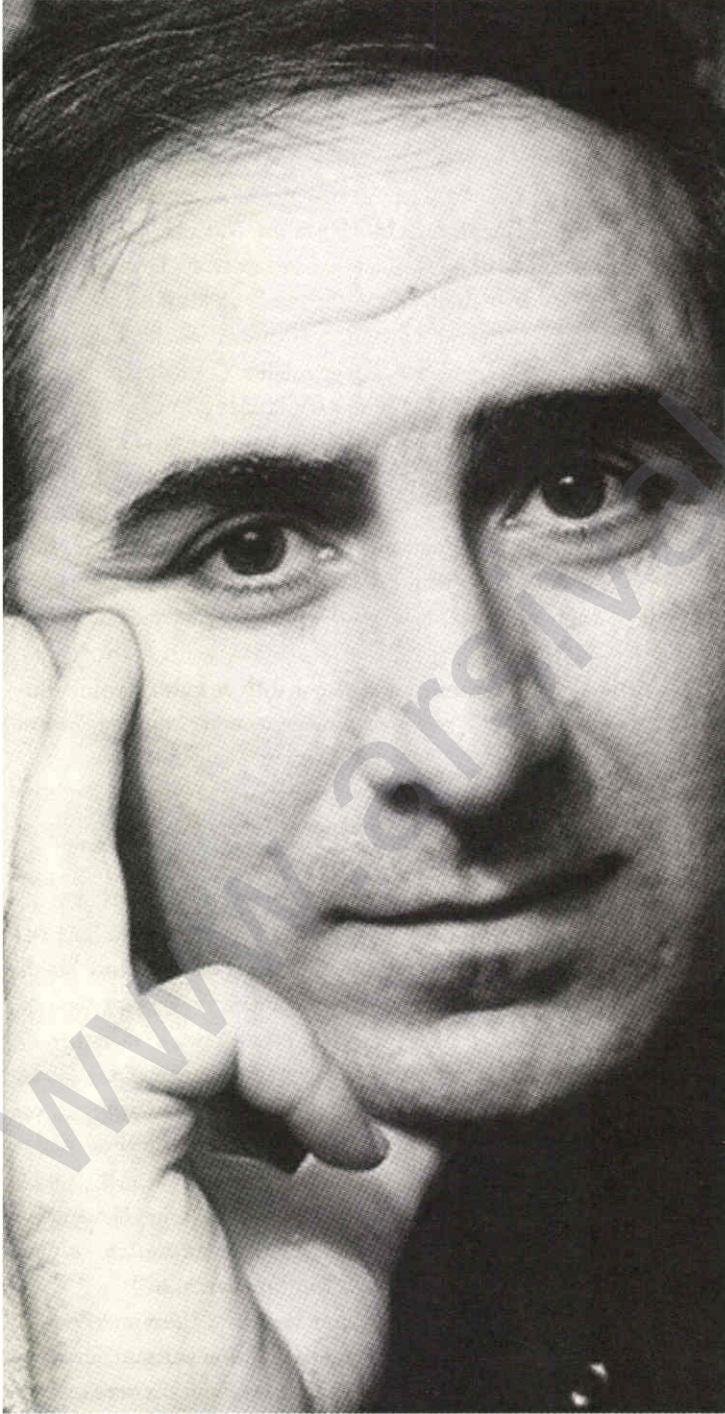
Keçik bê deng ma. Dengê tîlefônê hat birin. Zilam li kulilkê nihêrî. Xwest tîlefônê kesekê din bike. Ewran her dever dagirtibû. Li ewran nihêrî. ☀

Nar çiçeği yüreği duralı üç yıl oldu...

ÖLÜMSÜZ MEHMED UZUN

ÖLÜMSÜZ BARIŞ!

İBRAHİM GENÇ

İnsanoğlu, "başkasına aktaramayan" bir varlık olsaydı onu anlamlı kılacak başka bir nitelikten bahsetmek de zor olurdu. "Düşüncenin elbisesi" sayılabilecek dil ise aktarmada çok önemlidir. Bir halk önce dilde vardır çünkü. Biliriz ki bir dil, işlendiği sürece gelişir ve anlaşma aracı olarak halkı birbirine kenetler. Bu sebeptendir ki dilin ustası olan bir yazar veya şairin yitirilmesi büyük bir keder vesilesidir. Bu keder, yıllarca yok edilmeye çalışılan bir dilin üyesiyseniz daha da katmerleşir.

İşte tam da bir halkın dilini dünyanın gözü önünde gülünç yasaklarla yok etmeye çalışan bir sistemin karşısında dil, kendisine ruh verecek "tanrılar" arar. Halkın bağrından kopup gelen bu "tanrılar", yine o halkın düşünce, özlem ve duygularını korkusuzca işlerler. Ve bir gece evlerinden alınıp işkence de görebilirler; sorgulanabilirler kirli mahzenlerde, loş bir ışığın karartısında. Soğuk bakışlarla kendisini süzen savcılara, "İşte yok dediğiniz dil bu, bu benim anadilim" diye haykıracaklardır yine de. Çünkü onlar bilirler ki, "Bireyin dilini, dinini ve kimliğini yasaklamak ya da yok etmek için çalışmak bölücülüktür. Sadece bölücülük değil bir insanlık suçudur da." (Mehmed Uzun, *Zincirlenmiş Zamanlar Zincirlenmiş Sözcükler*, s. 165)

Mehmed Uzun, dağların ve buzulların diyarından bu gerçekleri haykırdı durmadan. Öfkelenmeden, halkların ve dillerin kardeşliğini dile getirdi inatla. Ne kendisine yapılan eziyetler ne de sürgüne mahkûm edilme... hiçbir şey, onu toprağının insanlarına öfkelendiremedi. O, sadece kardeşliğin düşmanlarına tokat attı sözcükleriyle. Herkesin anlayabi-

leceği bir dille kardeşliğin nasıl olabileceğini anlatırken, yüreğinin en sade haliyle "Böyle daha iyi olmaz mı?" diyordu, biraz hüzünlü, biraz ağlamaklı...

Ağaçlar bütün yeşilliklerini sarıya bırakırken, ayrıldı aramızdan Mehmed Uzun. Tarih, 11 Ekim 2007, Kürtlerin bilincinde iki şeyi ifade eder: Mehmed Uzun'un ebedi bir hayata göçünü ve Kürt halkına ve özellikle Kürt gençlerine nereden, nasıl başlayarak dilleri ve kültürleri için mücadele vermeleri gerektiğini...

Mehmed Uzun, Kürt diliyle verdiği eserlerle Kürt gençlerinin kendilerini tanımlayıp anlamalarına yardımcı olurken, bir yandan da Kürtçenin de (yok sayılan, horlanan dil) diğer dillerden hiç de geri kalmadığını ispatlayarak Kürtlerin kendilerine olan öz güvenini yükseltmiştir.

Uzun, bir sorumluluk duygusuyla yaşıyordu. Ne şöhret peşine ne de para pul derdine düştü. Bir misyon adamıydı. Bir halkın ana dilini yok etmenin insanlık suçu olduğunu haykırıyordu. Bu amaçla da modern Kürt edebiyatının yaratılması için, Kürtçe ile yazmıştır. Büyük bir bilinçle, ne aradığını ve ne yapmaya çalıştığını bilerek... Bu bilinçlilik durumunu "... Ana dilim Kürtçe oldu, Kürt sözlü edebiyatı ruhumun ilk zenginliğini oluşturdu. Bu nedenle ve ahlaki bir sorumluluk duyduğum için romanlarımı Kürtçe yazıyorum," sözleriyle dile getiriyordu. Öyle ki Joyce Blau'nun ifadesiyle Uzun, büyük haksızlıklara uğramış bir dilin rönesansını gerçekleştirmeye adanmıştı kendini.

Nar bahçelerinde bir çocuk

1953'te Urfa'nın Siverek ilçesinde dünyaya geldi Uzun. Bir aşiret evinin büyük odalarında kışın masallar dinledi. Yazları da uzayıp giden Mezopotamya gecelerinde bir bilinmeyene kayan yıldızları merak edip durdu. Sahi bu yıldızlar nereye kayıyordu? Yıllar sonra Diyarbakır'dan göçmek zorunda kalan Ermeni Apê Vardo'nun nereye gittiğini bilmediği gibi...

Ve nar ağaçları... Bu geniş aşiret evinin bahçesindeki nar ağaçları, Mehmed Uzun için simgesel birer varlıktır âdeta. Kış gecelerindeki masallar ve yıldızlar altında "bilinmezliklere gidiş"e duyduğu merakın yanında, onun nar ağaçlarıyla olan bağı da ayrı bir yer tutar. Çünkü çocukluğu, büyük ölçüde nar ağaçları arasında geçer. Uzun bunu anlatırken biraz da çocuk masumiyetiyle "... Gözlerimi onlarla açtım; zamana, sürekli bizimle birlikte olan, bizi bir gölge gibi izleyen..." (Nar Çiçekleri, s. 15) diyecektir yıllar sonra.

Nar ağaçlarının Uzun'un kişiliği üzerinde bıraktığı etkiyi, "...Uzun süre ağaçların yapraklarına, to-

murcuklara, artık boy vermeye başlayan çiçeklere bakardım. Her gün yeni bir değişikliğe, gelişime tanık olurum. (...) O dallar, yapraklar, tomurcuklar, çiçekler, renkler, her şey ama her şey, tüm farklılıklarına rağmen, müthiş bir uyum içinde..." (Nar Çiçekleri, s. 17) şeklinde dile getirir. Ki zaten "farklılıkların bir uyum içinde olması" değil miydi Uzun'un meselesi? Uzun, doğanın farklılıklara rağmen yarattığı uyumu, insanların da çok kültürlü ve çok dilli bir yapıyla başabileceğine inanıyordu.

Sürgün...

Nar ağaçları gibi, 'sürgün' de önemli bir yer tutar Mehmed Uzun'un hayatında ve eserlerinde. İki yıla yakın süren Diyarbakır ve Ankara askerî Cezaevi ikametgâhından sonra doğduğu eve gittiğinde gördükleri pek hüzün vericidir Uzun'un. Nar ağaçları canlılıklarını yitirmiş, çiçekleri solmuştur. Diyarbakır'da "Gavur mahallesi"ne gittiğinde gördükleri de iç karartıcıdır. Apê Vardan ve Uzun'un çocukluk arkadaşı Mıgo, bilinmeze kayıp gitmişler. Çocukluğundaki bilinmezliklere kayıp giden yıldızlar gibi...

Bütün bunlar, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anlatmıştır ona. Bu sebepten Uzun da düşer yollara. Önce Suriye'ye geçer. Şam'ın bir sürgünler mezarlığı olduğunu, içi burkula burkula anlatır. Birçok Kürt aydınının oradaki yaşantısına düşer bakışları, ağlamaklıdır gözler. Neylesin ki o da sürgündür. Anadili Kürtçe, eğitim ve entelektüel dili Türkçe olan Uzun, sürgünde daha da çok dilli ve kültürlü olur! Bunu, "... 1977'nin sıcak bir yaz gününde, nar ağaçlarının hiç olmadığı, hiç yeşermediği bir kuzey ülkesine, İsveç'e göçtüm. Bu yeni ülkeme ayak basar basmaz, çoğul 'biz'e bir yenisi eklendi; göçmen, sığınmacı." (Nar Çiçekleri, s. 43) sözleriyle ifade eder.

Bedeni hiç bilmediği bu dağların ve buzulların ülkesinde dolaşırken, sürgünken, yüreği, ruhu hâlâ Diyarbakır'dadır. Sürgünlüğü yaşayan yazarlara büyük bir hüzünle, "Sürgünde, yeni ülkenizle ilgili hiç rüya görüyor musunuz?" diye sorduktan sonra kendisinin de "yeni ülkesine" dair rüya görmediğini söyler. Çünkü Uzun'un ifadesiyle, "... Gördüklerim, bir yanıyla, çocukluğumun anılarını, bana welatê xeribiyê'ye ilişkin öyküleri anlatan ninemi, bana durmadan nefis, renkli şekerler getiren dedemi çağrıştıran rüyalar, bir yanıyla da polisi, cezaevini, işkenceyi, zoru hatırlatan karaba-sanlar, kabuslar oldu." (Nar Çiçekleri, s. 67)

Sürgün, bir yanıyla da Mehmed Uzun'u evrenselliğe taşımıştır. Her şeyden önemlisi sürgün, Uzun'un Kürtçe için rahatça mesaisini verdiği bir yerdir. Öyle

ki sürgün, Uzun'un Kürtçeyle yeniden kucaklaşmasını ve eserlerini Kürtçe vermesini sağlar. O, buzulların ülkesinde Kürtçeyi daha fazla sever. Çünkü sürgündür ve o Yukarı Mezopotamya'nın kokusunu bulmaktadır Kürtçede. Bunun yanında sürgün, ne de olsa sürgündür, bir mecburiyettir. Usul usul kan kaybetmektir. Bir kahırla dolup boşalırken, bazen yalnızlaşmaktır. Sürgünlüğün ne kadar acı olduğunu Uzun şöyle dile getiriyor: "Sürgün bir ayrılıktır, bir hüzdür. İnsani olmayan, ağır bir cezadır. Yaşanmış, çok iyi bilinen uzun bir zaman kesitini, daha doğrusu bir yaşamı geride bırakmaktır. İstemeyerek, zorlanarak." (Nar Çiçekleri, s. 65)

Barışı yaratmak...

Mehmed Uzun, her şeyden önce bir dünya vatandaşıdır. Daha sonrasında o bir Kürt aydınıdır, Türkiyeli'dir. Eserlerini halkların kardeşliğine sunan ve edebiyatın temel işlevinin barışı yaratmak olduğunu hem Kürtçe hem Türkçe hem de İsveççe anlatmaya çalışan bir barış severdir. Üç dilde de yazarak, barışın bir kucaklaşma ve kendimizden olmayı da sevebilme olduğunu göstererek örnek olmuştur.

Buna karşın, birçok defa hakkında dava açılmış, başta "Nar Çiçekleri" ve "Aşk Gibi Aydınlik-Ölüm Gibi Karanlık" kitapları mahkemelik olmuştur. Ama o hiç yılmadan, durmadan barış için yazıyordu: "... Halkın barış içinde yaşaması ve ozanları dinleyerek şölen yapması. Edebiyatın hiçbir zaman değişmeyen aslı görevi tam da budur işte; insanlara kendi yaşadıklarına çok benzeyen durum ve vakaları anlatarak onların kendisiyle, çevresiyle, diğer insanlarla barışık olmasını, barış içinde yaşamasını sağlamak..." (Nar Çiçekleri, s. 113)

Öncelikle büyük Kürt şahsiyetlerini eserlerinde yeniden canlandırarak, Kürt gençlerini kültür ve tarihleri ile bağlantıya geçmesi için yönlendirmiştir. Öyle ki, Kürtler için temel kaynak olabilecek kitaplar da yazdı. Bunun yanında farklı dil ve kültürlerin bir arada yaşamasının mümkün olabileceğine de ikna etmeye çalıştı bencil ve yasakçı zihniyetleri.

Mehmed Uzun'a kulak vererek bitirelim: "Ölümsüz birey yoktur ama bireyler tarafından yaratılan ölümsüz eserler ve bu eserlerin tümünden oluşan ölümsüz insanlar vardır. Barış sadece ölümsüz bir eser değil, insan aklının yarattığı en önemli erdemli iştir." ❀

brhmgnc1@gmail.com

YAR

Li vî bajarê ne yê me

Niha destê te gulek ziwa ye

Lêvên te terikî, xeyidiye ji şevan

Stêrikek bi herikê bêdawiye

Xwe dibînê tê de, me dibîne

Digrî, bi şeweyeke ne-resmî

Bînayên bilind têne ziman

Rêyên asfalt, bi yekdengî dibêjin:

Tu xerîb î, ev der xurbet

Wekî memleket nabê helbet

Ez jî dilop dilop kême dibim

Li sikakên teng û vala

Li vî bajarê ne yê me

Xew herimî, xewn bûn xeyal

Hesret tîsbîhekî reş e didestê min de

Eşq dûyê cixarê, li ber çavê min

Ê dişewite em in, ê diperite em

Ne şevên tarî, ne jî kerb

Ê diqede em in tenê em.

Mesud Serfiraz

Li Tirkîyeyê pîrsgîrêkên perwerdehiyê

ADAR JIYAN

Bi gelemperî li tevê dinê, belê nemaze li Tirkîyeyê gelek arîşe û pîrsgîrêkên perwerdehiyê hene. Em dixwazin hinekî têkilî van arîşe û pîrsgîrêkên giştî û arizî bibin.

Îsal dîsa dibistanên seretayî û amadehiyê tevli van arîşe û pîrsgîrêkên xwe vedibin û dest bi perwerdehiyê dikin. Digel zanîngê dezgeh û sazûmanên perwerdehiyê hemû qadên perwerdehiyê bi van arîşe û pîrsgîrêkan rû bi rû dimîne. Ligel vê yekê jî mixabin ne rayedar û rêveberên Tirkîyeyê û ne jî perwerdekar û peywîrdarên perwerdehiyê jidil û can û bi awayekî zanistî têkilî van pîrsgîrêkan dibin û ne jî ji bo çareserîya wan serê xwe diêşînin.

Carekê, şarmendîbûna (medenîbûna) kes civak û neteweyekê an jî pêçveçûna welat û civakekê girêdayî rewşa tenduristiyê û asta perwerdehiyê ye. Her çend ku perwerdehî û tenduristî her du wekî du pîrsgîrêkên cuda bêne dîtin jî, her du pêdiviyên bîngêhî rasterê bi hev û din ve girêdayî ne. Lewre gava ku civak bi awayekî zansitî perwerde bibe dê pîrsgîrêka tenduristiyê jî xwe bi xwe çareser bibe. Civaka ku bi awayekî zanistî perwerde bibe, teqez dê li tenduristîya xwe jî miqate bibe. Xwarin û vexwarina xwe bi pîvan, xew û hesîneya xwe bi rêk û pêk pêk tîne. Bêtir dizane xwe jî metirsî, karesat û xetereyên rojane biparêze.

Mirovên ku li gora azîneyên hêvotina zanistî têne

perwerdekirin tu car hewceyî qelbîti û serşûriyan nabînin. Di perwerdehiya zanistî de lasayikerî (textlîdkarî) nîn e.

Perwerdehiya zanistî mirovan digire ber çavan

Pergala perwerdehiya zanistî, naşibe pergala perwerdehiya dîgelên paşverû û civakên paşmayî. Îro li gelek deverên dinê perwerdehiya hin welatan gelekî dûrî rêbaz û azîneyên zansitê ye. Perwerdehiya dîgelên kevneperest, ji bo ku tevê hemwelatîyên xwe bişîbine hev, hemûyan di hundirê şablonekê de didewîsîne. Wan wekî robotên bêvîn û bêgîyan dibîne. Û wan di nava diranê pergala çewsîner de diesirîne. Belê perwerdehiya zanistî bervajî wê, netewe, nîjad, ol, zîman, çand, rewşa aborî û her wekî din dab û nêritên mirovan li ber çavan digire. Mirovan li gora van peytandinan perwerde dike û digihîne.

Di şewaza perwerdehiya zanistî de çewsandin, qedexekirin û pest û kotek qet nîn e. Heta di perwerdehiya zanistî de perwerdekarên çapker û qedexeker tu car nayên wezîfedarkirin. Ji bo kesên ku bikaribin perwerdehiyeke zansitî pêk binin, carekê divê ku ew bi xwe di pergala perwerdehiyeke zansitî re derbas bûbin. Ji bo wê jî pêdivî bi bîrdozeke tîkûz, berpêbûyîneke mirovî û feraseteke gerdûnî heye.

Divê em hinekî li ser pirsgirêkên perwerdehiyê rawestin û behsa arîşeyên perwerdehiyê bikin. Berî wê jî divê em perwerdehiya Tirkîyê û perwerdehiya zanistî rûberî hev û din bikin. Her çend ku navê perwerdehiyê bi ser ketibe jî, a rast li Tirkîyê hewrik û firtika perwerdehiya zanistî jî nîn e. Îcar mirov nema dizane ji ku dest pê bike û kîjan çewtî û xeletiyên perwerdehiya Tirkîyê hilde dest. Ji ber ku pergal; nema-ze jî pergala perwerdehiyê ji serî heta binî bi çewtî, xeletî û sepanên neyînî hatiye rapêçandin, mirov nikare aliyê baş û xerab ji hev û din veqetîne. Heta mirov ji bo peytandina pirsgirêkên perwerdehiyê pir ditengive jî. Derbarê vê yekê de biwêjeke tirkî heye: "Ji hêştirê (deveyê) pirsîne 'gelo çima stûyê te wisa xwêl e?" Hêştirê bersiv daye, gotiye "Ma gelo ma ku dera min rast e ku stûyê min ne xwêl be?" Rewşa Tirkîyê jî dişibe rewşa deveyê. Tu li kîjan hêlê dinihêrî çewtî, xeletî, neqencî û neyînî jê dibare. Texrîbat û rûxanên ku di jiyana takekes û civakê de pêk hatine ku nayê gotin. Wisa bûye ku ev texrîbat zê bi zê nayên cebirandin jî. Belê dîsa jî divê ku ev pirsgirêk û arîşeyên Tirkîyê bi lezgîni û veguherandineke tevayî bêne safikirin. Hekena, ne pêkan e ku tu pirsgirêkên perwerdehiyê an jî civakê çareser bibin û gelê Tirkîyê bi aramî û bextewariyê nasdar bibe. Ligel her tiştî dîsa jî divê em hin pirsgirêkên perwerdehiya Tirkîyê yê berbiçav hildin dest û li ji bo çareseriya wan tê bikoşin.

Bi çavê hemwelatîyan li mirovan nanêrin

Carekê li ser vê erdnîgariyê (bi çavê dûgel û rêveberiya Tirkîyê) tu kes wekî mirov nayê hesibandin. Li şûna berjewendiyên takekes û civakê, berjewendiyên çîna serdest û çend karsazên maldar têne raçavkirin. Her tişt jî bo wan e. Her kes di suxrevaniya wan de ye. Bi çavê hemwelatîyan li tu kesî nayê nêrtin. Berevajî wê, mirov di her warî de wekî benî (kole) û qerwaşeyan (cêriyan) têne dîtin û xebitandin. Hemû sazî û sazgehên perwerdehî û hîndekariya Tirkîyê, ne bi armanca mirov zana û şareza bibin; bi mebesta ku bêtir bibin qulixdar û suxrevanê dûgelê (dewletê) û pergala ku ji bo berjewendiyên kesên bijarte hatiye damezrandin. Wekî ku me li jorê jî anî zimên, pergal, hemû amraz û saziyên perwerdehiyê ji bo berjewendiyên çend kesan dixebite. Ji heft saliyan bigire heta heftê saliyan dil û mêjiyê mirovan dil digire û wan bi kesayetiyeke sosret û bêrûmet radipêçe. Di jiyana civakê de du pirsgirêkên girîng û bingeîn hene. Yek; perwerdehî, du tenduristî. Her çend ku temamê dinyayê nîrx û girîngiyê didine van her du pirsgirêkan û dikin ku wan ji binî ve çareser bikin jî, rêveriya Tir-

kiyê xwe jê re ker û kor kiriye. Bi ser de jî doza beşdarbûna Yekîtiya Ewropayê, angaştê yekparebûna welêt û pêketina neteweyî dike.

Metirsiya mirovê/a hêvotî (perwerdekirî) jî yê/ya kesên ne perwerdekirî baştir û duristtir e. Bi kurtayî li Tirkîyê perwerdehî û tenduristî di rewşeke kambax û malwêran de ye. Jixwe sedema pirsgirêkên hundirîn û navxweyî, şer û pevçûn, kujerî, xwekuştin, xurifandin û hêrsobêyînên civakî hemû jî ber nehêvotîbûna mirovan e. Mirovê/a ku perwerde nebe, tu cudatiya wî/wê jî lewirên hêç û hov nîn e. Heke ku li Tirkîyê mirov rêz û hurmetê nadine hev û din, sedemek jê ev e ku di dibistanan de zêde perwerdekarên zana û perwerdehiya zanistî nîn e. Çimkî ev heftê sal in ku heft salî û heftê saliyan vî welatî bi vê şêwazê perwerde dibin. Li şûna mirovên mirovhez, welatperwer û aştîxwaz, mixabin mirovên ezperest, egosantrîk, çiminjê û şerûd gihane. Û heta her gav ew kesayetî rêveberiya welêt di dest xwe digirin.

Meseleya perwerdehî û aborî

Bêgûman pirsgirêka perwerdehiyê girêdayî hêza aborî ye. Li aliyê din her mirov li gora rewşa xwe ya aborî tê perwerdekirin. Belê nayê wê maneyê ku dûgel an civakên ku di warê aborî de pêşketî bin, dê her car di warê perwerdehiyê de jî serketî bin. Na! Her çend ku welatek di warê pişesaziyê (sanayî) û teknolojiyê de pêşketî be jî gava ku pergala xwe ya perwerdehiyê li ser hîmê zansîte ava nekiribe û mirovên wî welatî li gora perwerdehiyeke hemdem, nûjen û demokratîk perwerde nebûbin ne pêkan e ku li wî welatî civakeke şareza û gerdûnîparêz pêk were.

Teqez rewşa aborî bandoreke pir mezin li ser perwerdehiyê dike. Wekî ku tê zanîn aborî hêzeke diyarker û jênager e. belê iro gelek dûgelên împeryalist jî pirsgirêka xwe ya perwerdehiyê çareser nekirine. Ji ber ku ew nîrx û hêjahiyê nadin mirov ê kesên hêvojer (perwerdekar), gengeşî û aloziyên wan yê navxweyî û gerdûnî didomin. Ew dûgelan jî bi heman awayî tu mirovan wekî mirov nahesibînin. Ew mirovan wekî alavekî hilberiyê dibînin. Mebest û armanca perwerdehiya wan bêtir kedxwarî û mêtîngerî ye. Dîsa jî li gora Tirkîyê di warê perwerdehiyê de gelekî pêşketî ne.

Mafên mirovan, tîkiliyên civakî û pergala demokratîk, şarezabûn û mirovbûn hemû bi saya perwerdehiyê bidest dikevin. Heke civakek bixwaze pêşve biçê divê di serî de nîrx û girîngiyê bide kesên perwerdekar û saziyên perwerdehiyê. Lewre mirov çî dibe bila bibe, divê di kar û pişeyê xwe de perwerde bibe. Mirovên nehêvotî û nezan li ku dibin bila bibin

ji bo pêşketina civakê û şarezabûna cihanê kelem û astengi ne.

Pirsgirêka gihandina mamosteyan

Li Tirkiyê pirsgirêka perwerdehiyê ya herî mezin şewe û şewaza gihandina perwerdekarên Tirkiyê ye. Mamoste û perwerdekarên ku li dibistanan perwerde bûne û zanîngeh qedandine dûr nêzik haya wan ji perwerdehiya nûjen û zansitî nîn e. Ew ji aliyê mamoste û perwerdekarên xwe ve çawa perwerde bûne, şagirtên xwe bi wî awayî perwerde dikin û digihînin. Nakevin heyra perwerdekirina zarok û ciwanên vî welatî. Ew di kêf û berjewendiyên xwe yên rojane de difikirin. Derdekî wan ê ku li ser perwerdehiya gerdûnî û zanistî lêkolîn û lêgerînê bikin nîn e. Heta êvarê wext û dema xwe bi okey û listikên qehweyan derbas dikin.

Li piraniya welatên cihanê pişeya herê rêzdar û birûmet mamostetî ye. Li van welatan rewşa mamosteyan a aborî ji ya gelek mirovên maldar baştir e. Belê li Tirkiyê ji gelek mamoste ji ber rewşa xwe ya aborî neçar dimînin ku karekî veser (karekî din) bikin. Wekî din ji endezyarên çandiniyê bigirin heta baytaran, ji şûnwarnasan (arkeologan) bigire heta erdnasan (jeologan), ji civaknasan bigir heta dîrokzanan... li Tirkiyê hemû dikarin bibin mamoste. Belê tu mamoste —her çend ku di her warî de kêm zêde hin tiştan dizanibe jî— ji bilî mamostetiye nikare bibe tişteki din. Pergala rêveberiyê, bi çavê her mirovê ku dizanibe bixwîne û binivîse dikare bibe mamoste li meseleyê dinihêre. Û feraseta wê ya derbarê perwerdehiyê de jî ev e. Hêçku perwerdehî û perwerdekarî qet ne karekî ewqas hêsan e ku her kes bikaribe bibe mamoste û mirovan bigihîne.

Ne dûr, heta du sal berê ji mamosteyên bervedar (wekil) hebûn (Hêçku tu bijîşk, endezyar, û baytarên wekil nîn in) Û ew kesên ku haya wan qet ji perwerdehiyê nîn bû zarokên gel bi wî halê xwe (xwedê giravî) perwerde dikirin. Heta duh ji ciwanên ku dibistana amadeyî (lîse) kuta dikirin, dikaribûn mamostetiya polê bikin. Dewletê destûreke wisa dida wan. Bihêl perwerdekirina zarokan, ew bixwe derheqa perwerdehiyê de hê pir kêmbûn û hewcetiya wan bi perwerdehiyê hebû. Mixabin ew rewşa kambax bi salan didomîya û hê jî li hin deveran didome. Belê heta îro tu mamoste û perwerdekarên ev pirsgirêk jidil nanîye zimên. Heta tu kes bi gazinc û lome jî nêzîkî vê pirs-girêkê nebûye.

Mirov li ku dibe bila bibe, çi karî dike bila bike û di kîjan karî de dixebite bila bixebite, divê ku bi awayekî zanistî perwerde bibe û xwe bigihîne. Li derveyê

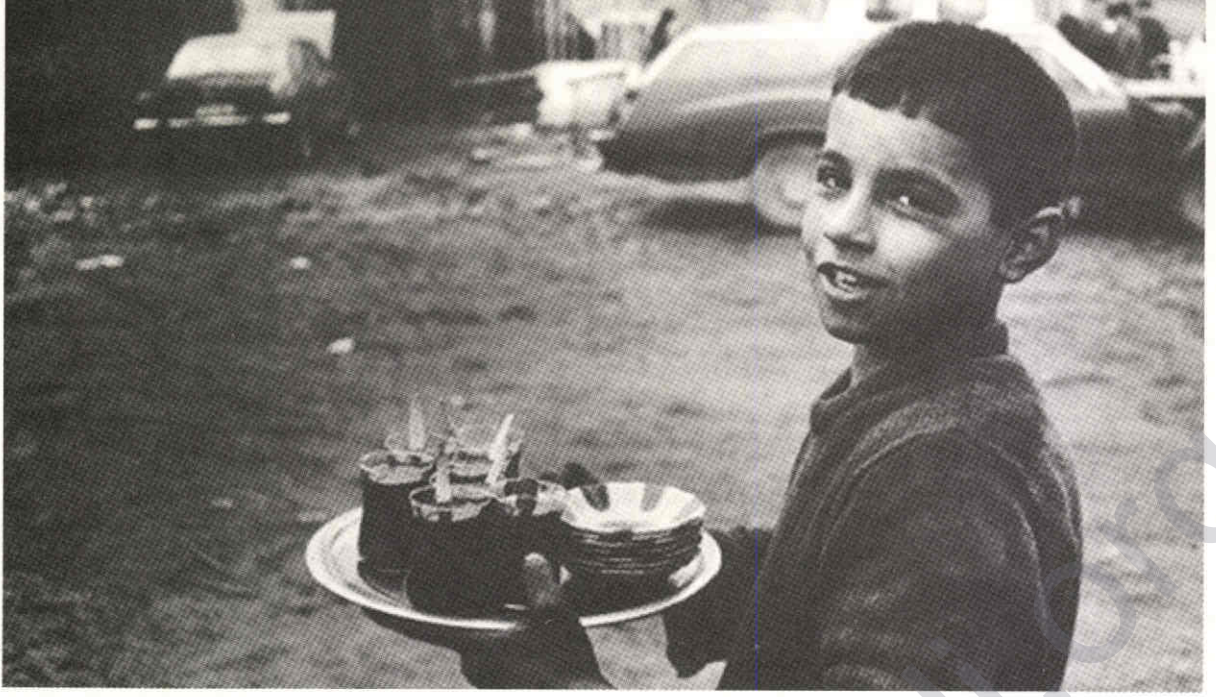
vê, çi xebat û hewldanên ku hene dê bê sûd û bê feyde bin û heta bi avê de biçin. Ji bilî perwerdehiya zanistî tu kes nikare bi awayekî erênî perwerde bibe. Û bê perwerdehî ne tu kes dikare sûdê bide tişteki û ne ji dikare ji tişteki sûdê werbigire. Îcar perwerdehiya zanistî çi ye, divê ku em hinekî li ser vê mijarê rawestin.

Li gor perwerdehiya zanistî, mirov her tişt e

Perwerdehiya zanistî ew e ku zanîn, hunerwerî û behremendiyên mirov li gorî merc û derfetên demê digihîne radeya herî bilind û asta şarezabûnê. Li gora nêrîn û şewaza perwerdehiya zanistî, mirov her tişt e. Û mirov her gav wekî navend û hilika her tiştî tê dîtin. Li gora perwerdehiya zanistî, xebat û hewldan hemû ji bo mirov e. Alav û ambûrên zanîne tev di sûx-reya mirov de tene xebitandin. Perwerdehiya zanistî hemû pirsgirêkên takekes û civakê di pêwendiya sedem û encamê de dibîne. Ji bo çareserkirina pirs-girêkan hemû merc û derfetan seferber dike û dice-ribîne. Perwerdehiya zanistî ne bi rêbaz, zagon û qedexeyên rojane; ew bi têkildayîn, rêzdayîn û hezkirinên jidil, liv û bizavên mirov vediguherîne. Di perwerdehiya zanistî de pêdivî qet bi qedexe, zagon û rêbazên hişk nîn e. Çima?

Heta ku di bizavên mirov de veguhertin pêk neyê û mirov jidil û can tişteki neke tu sûda rêbaz, zagon û qedexeyan nîn e. Ji ber vê yekê, ew her gav xwe ji her tiştî neyînî berpirsiyar û ji bo her tiştî erênî jî pey-wirdar dihesibînin. **Wes Izzard** dibêje: "Hûn ji bo guherandina bapîrên xwe nikarin tişteki bikin; belê ji bo neviyên xwe dikarin pir tiştan bikin." Rast e. Her mirov dikare ji bo dahatûya civakê, dema bê, nîfşê nû û her wiha zarok û neviyên xwe gelek tiştan bike. Belê divê pêşî dilê mirov hebe.

Bi kurtayî ji bo dahatûya gel û civakê hewcetî bi perwerdehiyeke zanistî heye. Lewre ji bo aramî û bextewariya mirovahiyê, veberhêna herî girîng bêşik perwerdehî ye. Belê perwerdehiyeke nûjen û zansitî tenê ne liv û bizavên mirov, her wiha hest, best, raman û derûniya mirov jî dikemilîne. Ji bo ku li ser erdnigariyekê civakeke aştiyane û jiyanekê şadan pêk were, pêdivî bi perwerdehiyeke zanistî hemdem û demokratîk heye. Vebijarka hêvokarî û hindekariya çewsîner, qedexeker û paşverû perwerdehiya zanistî, hemdem û demokratîk e. Ango pêdivî bi perwerdehiyeke zansitî a ji bo gel, bi zimanê gel û ji bo sûd û feydeya gel heye. Ev tenê ne daxwazeke bêrî û ketberê ye. Her wiha mafê mirovî/ê yê rewşa û gerdûnî ye. ✨

ZORUNLU GÖÇ VE GÖÇ ÇOCUKLARI

AYŞE TEPE

Zorunlu Göç, 90'lı yılların 'Türkiyesi'nde köy yakmaları ve köy boşaltmaları ile gündeme gelen ve binlerce insanın yerinden edilmesiyle devam eden bir süreci ifade etmektedir. Yaşanan bu yoğun göç dalgası göç etmek zorunda kalan ailelerde büyük yıkımlar, travmalar yaratmış, yaşamlarında altüst oluşlara yol açmıştır. Bu altüst oluş sadece psikolojik bir yıkım ile ifade edilemez, topraklarından ve alışkın oldukları üretim biçiminden zorla koparılan bu insanlar büyük kentlerin ekonomik işleyişine ayak uydurmakta da zorlanmış, daha çok fiziksel güç isteyen ya da kentin en angarya işlerinde çalışmışlardır. Kalabalık bir nüfusa sahip olan bu aileler için yoksulluk en önemli sorunlarından birini ifade etmekteydi. Siyasal ve kültürel sıkışmışlık bu aileleri alabildiğine zorlarken çocuklarının eğitimi, sağlık gibi gelişim sorunları da mücadele etmeleri gereken ciddi bir problem olarak kendini gösterdi.

Zorunlu göç, kültürel, sosyal ve ekonomik yaşama olumsuz etkileri olan oldukça ağır ve sancılı bir süreci ifade etmektedir. Yaşadıkları topraklardan edilen insanlar için büyük şehirler hem kalabalık içinde kendilerini daha güvenli hissedebilecekleri yerler hem de ekonomik olarak tutunabilecekleri ya da hayatta kalabilecekleri yerler anlamına geliyordu. Ama önemli bir şey daha vardı ki o da göçle gelen çocuk ve gençlerin yaşadıkları sorunlar, ihtiyaçları ve ileride ne tür sorunlar yaşayacaklarıydı. Çünkü sadece ekonomik olarak değil, eğitim ve sosyal yaşamda da zo-

runlu göç mağduru çocuk ve gençler ciddi sorunlarla boğuşmuş, kent yaşamına adapte olmada sıkıntılar yaşamışlardır. Bu sorunların çözümünün toplumsal barışa büyük katkı sağlayacağı düşüncesiyle hareket eden Başak Kültür ve Sanat Vakfı, 2004 yılında "*Sorun Etme Sahip Çık (Ses-Çık)*"¹ saha araştırması ile 500 hane ve 369 çocuk ve gence ulaşılarak zorunlu göç mağduru çocuk ve gençlerin sorun ve ihtiyaçlarını tespit etmiş ve çalışmalarına bu temelde yön vermiştir.

Yapılan bu araştırma bizlere gösterdi ki zorunlu göç travmatik bir süreç olarak yaşanmış ve zorunlu göçte maruz kalmış çocuk ve gençleri sosyal, kültürel, eğitsel, ekonomik, kısacası yaşama dair birçok alanda olumsuz yönde etkilemiştir. Böylesi bir süreç etkileri uzun yıllara yayılan bir durumu ifade etmekteydi. 2004 yılında elde ettiğimiz bulgular ve bizlere sık sık gençlerin bugünkü durumuna ilişkin yönelttilen sorular gelen taleplerle de birleşince bizleri yeni bir saha araştırması yapmaya yöneltti. Evet, 2004 yılında bir saha araştırması ile zorunlu göç mağduru çocuk ve gençlere ulaştık ama bugünkü durumları neydi ve o günden bu güne hayatlarında ne tür değişimler oldu? Göçte maruz kalmış çocuk ve gençler aradan geçen bu zaman diliminde neler yaşadılar, ne oranda sorunlarına çözüm bulundu, bugün sosyal, psikolojik, eğitsel ve kültürel olarak ne durumdalar? Bundan hareketle 2010 yılında Bilgi Üniversitesi Göç Birimi ortaklığı ve İstanbul Hollanda Başkonso-

losluğu desteğiyle, tekrar niteliği taşıyan yeni bir saha araştırması ile zorunlu göçün çocuk ve gençler üzerindeki etkilerini inceledik ve önemli sonuçlara ulaştık.

'Seçeneğin Var, Sesimi Duy'

İstanbul 90'lı yıllardan sonra yaşanan göçlerle âdeta bir göç kenti haline geldi. Yeni yaşam alanları açıldı, en ücra yerlerde yeni yeni ilçeler oluştu. Büyük kentlere göç eden bu insanlar için göç geride büyük acılar bırakmaları anlamına gelirken, kendilerini bekleyen yeni acıların da olduğu bilincindeydiler. Kendilerine yeni bir düzen kurma telaşı içine giren aileleri bekleyen en önemli sorunların başında çocuklarının gelecekle ilgili taşıdıkları kaygılar vardı. Maddi olarak geçimlerini sağlamak zorunda kalan aileler aynı zamanda çocuklarının geleceği için de kaygılar taşımaktaydılar. Yaşanan bunca telaş içinde çocuklar her geçen gün öğrenim hayatından kopmakta, sokağa düşme riski taşımakta ve sağlıksız, güvencesiz işlerde çalıştırılmaktaydılar.

Sağlık, eğitim, iş vb. sorunların yanı sıra kente uyum sorunu etkisini yavaş yavaş hissettirmeye başlamaktaydı. Göçle gelen aileler uyum konusunda her ne kadar zorlansalar da, zaman içinde geldikleri kentin bir parçası olmuş ve o kente dair aidiyet duyguları gelişmiştir. Geri dönme eğilimi birçok ailede görülse de belli şartların yerine getirilmesi durumunda geri dönmek isteyeceklerini belirtmiş ve bunların en başında da ekonomik beklentilerini dile getirmişlerdir. Araştırmada önemli bulduğumuz diğer bir nokta da, zorunlu göç mağdurlarının burada kalıcı olarak algılanmaları ve bu temelde yaşadıkları sorunlara çözüm bulunmasıydı.

Saha araştırmamızın ana eksenini oluşturan çocuk ve gençlerin yaşadıkları sorunlar, beklentileri, sağlık, eğitim, çalışma hayatı ve yaşadıkları mekân ve kente ilişkin algıları bizlere sorunun çözümü yönünde önemli ipuçları vermektedir.

"Seçeneğin Var, Sesimi Duy (Ses-Duy)" araştırması kapsamında İstanbul'un 15 ilçesine gidildi. 2004 yılında anket çalışması yapılan hanelere tekrar gidilerek tekrar niteliği taşıyan sorular soruldu. Ataşehir, Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Sultanbeyli, Maltepe, Kartal, Pendik, Tuzla, Beykoz, Sancaktepe, Esenler, Şişli, Gebze ve Sultangazi. Önceden gidilen 430 haneden 353'üne ulaşıldı. Bu hanelerden 16 hanenin memlekete geri dönüş yapan aileler olduğu tespit edildi. 34 haneye ise hiçbir şekilde ulaşılmamış, dolayısıyla bu hanelerin nerede ikamet ettiklerine dair bir bilgi elde edilememiştir.

Saha araştırmamızda yetişkinlerde geri dönme eğilimi daha fazla iken çocuk ve gençlerde aşağıdaki tablo gibidir;

Tablo: Cinsiyete göre geri dönüş eğilimi

	Erkek çocuk		Kız çocuk		Genç erkek		Genç kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Memleketinde yaşamak istiyor	32	23,9%	19	15,1%	25	25,0%	38	22,9%

Çocuk ve gençlerin geri dönmek isteme nedenlerinin başında ise aidiyet duygusu gelmektedir. Aşağıdaki tablo bu anlamıyla çarpıcı veriler sunmaktadır.

Tablo: En çok belirtilen geri dönmek isteme nedenleri

Erkek çocuklar	Kız çocuklar
<ul style="list-style-type: none">• Memleketim, toprağım, özüm, insanlarım... Oraya aidim. (%56)• Ailem, akrabalarım orada. (%29)• Oranın şartları daha iyi. İstanbul'da yaşam şartları çok kötü. İş yok, ekonomik sorunlar var. (%13)	<ul style="list-style-type: none">• Memleketim, toprağım, özüm, insanlarım... Oraya aidim. (%47)• Ailem, akrabalarım orada. (%22)• Doğası güzel; havası, suyu temiz. (%22)
Genç erkekler	Genç kadınlar
<ul style="list-style-type: none">• Memleketim, toprağım, özüm... Oraya aidim. İnsanlarım orada. (%52)	<ul style="list-style-type: none">• Memleketim, toprağım, özüm... Oraya aidim. İnsanlarım orada. (%60)

Zorunlu göç mağduru çocuk ve gençlerin yaşadıkları sorunlara dair özellikle eğitim, sağlık ve çalışma koşulları ele alındı. Bir önceki çalışmada zorunlu göçün psikolojik etkileri üzerinde durulmuş ve bu temelde danışmanlık hizmeti verilmiştir. Fakat bu çalışmada psikolojik veriler sadece karşılaştırma amacıyla soruldu. 2004 yılındaki çalışma kapsamında yapılan testlerden edinilen bulgular, kız çocuklarda ve genç kadınlarda psikolojik semptomların yaşitlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bir diğer önemli nokta, çocukların yaşadıkları sorunları nasıl dışa vurduğuna ilişkindir. Yerinde hizmet anlayışıyla hareket eden vakfımızın deneyimlerinden de yola çıkarak söyleyebiliriz ki, ailelerin yaşadığı ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar çocukları olumsuz yönde etkilemekte ve çocuklarda öfke, saldırganlık, içe kapanma, asosyalleşme vb durumlara yol açabilmektedir. Zorunlu göçün en önemli sonuçlarından biri olan bu durumun aşılması, çocukların özellikle yetenekleri doğrultusunda yetiştirilmesi, eğitim imkânlarından faydalanması ve risklerin en aza indirilmesi önemlidir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi öfke/saldırganlık, üzüntü, korku vs. duyguları çocuklarda yoğun olması siyasi boyutu olan zorunlu göçün kentsel gerilimlere nasıl yol açtığını ortaya koymaktadır.

Tablo: Öfke/saldırganlık, üzüntü, kaygı ve korku

	Sayı	Yüzde
Öfke/saldırganlık var	125	35,5%
Üzüntü var	123	34,9%
Kaygı var	75	21,3%
Korku var	61	17,3%

Zorunlu göç, yaşanan birçok sorunun kaynağıyken, göç mağdurlarının kentsel sorunların kaynağı olarak görülmesi oldukça rahatsız edici ve önyargılı bir yaklaşım olmaktadır. Eğitimden kopan, küçük yaşta çalıştırılan ve bu durumlarıyla risk altında olan çocuk ve gençlerin yaşadıkları bu sorunların görünür kılınması ve çözümler üretilmesi oldukça önemlidir. Eğitim belki de bunun en önemli ayaklarından biridir.

Araştırma kapsamında ulaştığımız gençlerin %24,7'si öğrenci(n=66) olan gençlerdir. Okumayan gençlerin %48,8'i ise ilköğretim diplomasına sahip değildir (n=98). Bu araştırma sonuçları bizlere gençlerin eğitim yaşamıyla ilgili önemli veriler sunmaktadır. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte 2004 yılında yaptığımız saha çalışması, ilköğretim mezunlarında bir artış olduğunu ortaya çıkarmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta eğitime devam etme durumudur. Asıl sıkıntı da burada yaşanmakta; ilköğretim sonrasında çocuklar kendilerini çalışmak zorunda hissetmekte ve öğrenimlerine devam etmemektedirler. Anket sorularına verilen cevaplarda kendi isteğiyle okulu bırakma oranı da oldukça yüksek çıkmaktadır. Kalabalık nüfusa sahip olan bu aileler çocuklarını okutmak isteseler de çocuklar yaşanan maddi sıkıntılardan dolayı kendilerini ailelerine yardım etmek zorunda hissetmekte, kendi istekleriyle ama aşında zorunlu olarak okula devam etmemektedirler. Göç mağduru çocuk ve gençlerin eğitime devam edebilmelerinin yolu ailelerin ekonomik sorunlarının çözüme kavuşturulmasından ve okula devam etmelerini sağlayıcı çözümler geliştirilmesinden geçmektedir. Oldukça kapsamlı olan bu çalışmada sadece iki ana konuyu ele alabildik. Onlarca soru soruldu onlarca cevap alındı. Gördük ki herkes bir yerlerde bir şeylerin değişeceğine dair umut beslemekte ve bunun için daha fazla çaba harcanması gerektiğine inanmaktalar. *

DOSYA

Gazeteciliğin Kürt sorunuyla imtihanı!

“Asayiş ve düzeni korumak gerektiğinden, İstanbul’da çeşitli dillerde basılan gazete ve dergilerin bütün devlete ve bütün millete dokunan zararlarının önlenmesi için, Basın Nizamnamesi’nin hükümleri dışında olarak hükümetçe cezalandırma işlemine ve önleyici tedbirler alınmasına karar verilmiştir.”

Osmanlı sadrazamı Ali Paşa’nın “Kararname-i Ali” adıyla yayınladığı bu sansür kararnamesinin üstünden 143 yıl geçti. Bu 143 yıllık tarih aynı zamanda “sansür ve baskı”nın farklı biçimleri ve boyutlarıyla gazetecilerin tepesinde sallanan cezalandırılma korkusunun da tarihi.

Takrir-i Sükün yasalarıyla mahkemelerin “iç düşmanla” dolup taşması, her darbe döneminde gazetelerin kapatılması, gazetecilerin tutuklanması, 1984 yılından itibaren OHAL’li hayatta sansürün ve gazeteci cinayetlerinin sıradanlaşması, 1990 Nisanı’nda ilan edilen Sansür ve Sürgün Kararnameleri’nin basın tarafından âdeta kutsal bir metin olarak harfiyen uygulanması, 90’lı yılların ilk yarısında, en çok davanın TMK’nın 8. maddesi, yani “Türkiye Cumhuriyeti devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmak” nedeniyle açılması, İçişleri Bakanlığı’nın 1999’da bir ilke daha imza atarak “yasak sözcükler listesi” hazırlaması, Kürt sorununda resmî tezlerin dışında görüş savunan hemen her aydın, gazeteci, yazar vs. hakkında dava açılan bu dönemde, örneğin 95 yılında sadece 8. madde dolayısıyla 486 kişinin hüküm giymesi ve 2000’li yıllar...

İlk 10 yılını geride bıraktığımız 2000’li yılların son rakamları ise Kürt sorunuyla iç içe geçen “duymayın, görmeyin, söylemeyin, yazmayın” vecizlerinin somut hali olarak karşımızda duruyor. BİA Medya Gözlem Raporu’na göre 2010’un ilk üç ayında, gazeteciler Vedat Kurşun ve Erdal Güler yayımlanan yazılar nedeniyle hapiste; 69’u gazeteci toplam 216 kişi düşünceleri nedeniyle mahkemeye çıktı. 5 gazeteci saldırıya uğradı; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) cezaları yüzde 100 arttı. Kürt sorunundaki çözümsüzlük ve siyasetteki tıkanma derinleşirken basın ve ifade özgürlüğüne yönelik hak ihlalleri de yeniden “düşük yoğunluklu” savaşın yaşandığı 90’lı yıllar düzeyine yükselmeye başladı.

Ve bütün bunlar, açılım tartışmalarının herkese “konuşma özgürlüğü” tanıdığını iddia eden AKP Hükümetinin yarattığı ortamda anaakım medyanın yazar-çizerleri istedikleri gibi konuşup yazarlarken oldu. Peki ceza alanlar kim?

Çok büyük bir oranda Kürt sorunu ekseninde verilen cezalar tepelerinde sallanırken gazeteciler işlerini nasıl yapacak?

Çözüm, biraz da gazetecilerin gerçekleri daha iyi bir biçimde ortaya koyabilmelerinin önünü açmaktan geçmiyor mu? Gazetecilerin giderek daha çok otosansür uyguladıkları, akıllarının bir köşesinde hep Terörle Mücadele Kanunu’nun olduğu, basının Kürt sorununa ilişkin ortaya koyduğu her şeyde tedirginlik yaşadığı böylesi dönemlerde gazetecilik nasıl yapılır, nelerle karşılaşılır?

Başbakan’ın ve Genelkurmay’ın sürekli tehditlerinden, laf sokmalarından gazeteciye düşen pay nedir?..

Dosyamız bu ve benzeri sorulara cevap arasın istedik.

Gazetecilik etiğinin Kürt sorunuyla ihtilafı karşışmasında özellikle çatışmalı süreçlerde cenaze haberlerinin üstüne siyaset adamlarının hamasetlerinin bindirildiği haberciliğin bir tarihçesini çıkarmak önemli, ancak o kadar da zor bir iş.

Özellikle “90’lara geri mi dönüyoruz?” tartışmasının yapıldığı günlerde, geçmişte yaşananlar ile bugün medyada Kürt sorununun ele alınış biçimi arasındaki benzerlikleri ya da farklılıkları ortaya koymayı amaçlayan dosyada deneyimli gazeteci ve yayıncılarımızın değerlendirmelerini okuyacaksınız

HAZIRLAYANLAR: Sevda Karaca, Mehmet Aslanoğlu, Yusuf Karadaş

GAZETECİLİKTE DEĞER YİTİMİ

ADİL ZOZANİ (AZADIYA WELAT GAZETESİ YAZARI)

Türkiye'de ve hatta dünyada düşünce ve fikir özgürlüğü denilince akla bilançolar gelir. Kaç kişi tutuklandı, kaç kişi öldürüldü... Bu sorular peşi sıra sorulur.

Ama asıl sorun bu değil. Bir düşünce adamının, düşüncesinden dolayı yargılanması, bir gazetecinin haber yapması veya kanaat bildirmesi nedeniyle öldürülüyor veya tutuklanıyor olması bize neyi ifade eder? Çok şey. Bunun üzerine konuşulacak/yazılacak o kadar çok şey vardır ki, bunlardan hangisine önceliklidir veya talidir diyebilirsiniz?

Peki doğru kalkış noktası bu mudur? Bana kalırsa, netice itibarıyla yargılanma, tutuklanma veya daha kötüsü öldürülme sonuçtur. Sonuçtan kalkış yaparak doğruya ulaşmak kolay değil... Hatta sağlıklı olanı da değil. Nedenen sonuca doğru yol almak daha mantıklı olanıdır.

Benim mesai arkadaşım Vedat Kurşun 166 yıl 6 ay hapis cezası aldı. Ozan Kılıç 21 yıl 6 ay hapis cezası aldı. Şu anda ikisi de Diyarbakır D Tipi Cezaevi'ndeler. Vedat diyor ki; 'benim hayal kurma hakkımı da elimden aldılar.'

Şu anki hükümetin Tanım Bakanı Mehdi Eker, Kürt siyasetçilerinin, aydınlarının tutuklanması ile ilgili bir demecinde söylemişti; 'şükretsizler, daha önce öldürülüyorlardı.' Mantık şu, 'ben sana zulüm etme hakkına sahibim, ama bil ki benim zulmüm daha öncekilerden daha 'merhametlice.'

Tam bir bilanço mantığı. Kaç kişi öldü, kaç kişi tutuklandı, kaç gazete kapatıldı, kaç fikirlerinden dolayı işsiz bırakıldı?

İşin garip tarafı bizler de bu bilançoların diliyle

konusur olduk. Kötü sonuçlar üzerinden yapılan her değerlendirme bizi asıl olandan biraz daha uzaklaştırır oldu. Sorunun/sorunların kökenine inmekten korkar olduk.

Türkiye'nin en ağır koşulları içeren Basın Kanunu

Burada bir parantez açmak durumundayım: 12 Eylül darbecilerinin çıkardıkları Basın Kanunu Tansu Çiller'in başbakanlığı zamanında yeniden gözden geçirildi. Darbecilerin çıkarmış oldukları yasa yetersiz bulundu ve cezai müeyyideler itibarıyla daha ağır bir yasa haline getirildi.

Tansu Çiller dönemi o zamana kadar basın tarihi açısından; özellikle de Kürt ve sol muhalif yayınlar açısından en ağır koşullar içeren dönemdi. 'Kimileri' kendini kanunların yerine koyma hakkına sahip olduklarını düşünerek, infazlar da yaptı. 90'lı yıllarda katledilen gazeteci-yazar sayısı, temsilci ve dağıtımıcılar ile birlikte 30'un üzerindedir.

Bu dönem Türkiye'de basın tarihinin en ağır koşullarını içeriyordu.

2000'lerin başından itibaren yasal herhangi bir düzenleme olmaksızın 'sanki kısmi bir iyileştirme varmış gibi' gözüktü. Ta ki Haziran 2006'da AKP Hükümeti yeni bir Basın Kanunu yapmaya dek böyle bir atmosfer vardı. Demokratik hak ve özgürlükleri genişletme adına Haziran 2006'da yeni bir Basın Kanunu yapıldı. Sonda söyleyeceğimi şimdi söyleyeyim; AKP hükümeti Türkiye basın tarihinin en ağır koşullar içeren Basın Kanununu yaptı. Şöyle ki, diyelim ki, gazete sahibisiniz ve 3 gazeteniz var. Bu gazetelerin birinde dava konusu bir yazı ya da

haber yayınlandı. Sizin diğer 2 gazetenizin de kapatılması hâkimin kanaatine bağlıdır. Kanun hâkime "buna hakkın var" diyor.

Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde çıkartılan Basın Kanunu yazı veya haberin sahibi ile birlikte yazışları müdürünü cezai müeyyideye tabi tutuyordu, imtiyaz sahibi hâkimin lüzum görmesi halinde para cezası alıyordu. Haziran 2006'da bu değişti. Yazı veya haberin sahibi ile birlikte yazışları müdürü, genel yayın yönetmeni, künyede adı geçiyorsa yazı veya haberin yayınlandığı sayfanın editörü ile birlikte imtiyaz sahibi de cezai müeyyideyle karşı karşıya kalıyor.

Tansu Çiller'in hunhar döneminde savcı ancak mahkeme kararıyla gazetenin yayını engelleyebiliyordu. Haziran 2006'da bu da değişti. Savcı, yazılı mevkute daha matbaadayken bile el koyma yetkisine sahip. Ve bu yetkiyi özellikle Kürt yayınlarına karşı kullanmaktan geri durmuyorlar. Bu yasa çıktığı günden bu yana 73 defa Kürtlerin gazeteleri yayın durdurma cezası aldı. Türkiye'nin tek günlük Kürtçe gazetesi Azadiya Welat günlük yayına başladığı 15 Ağustos 2006'dan bugüne 7 defa yayın durdurma cezası aldı. Muhafız sol-demokrat yayınları da buna eklersek gerçek tablo açığa çıkıyor.

Bununla da kalmıyor... Daha önemlisi, 12 Nisan 1991 yılından Turgut Özal zamanında yürürlükten kaldırılan 2932 sayılı yasa ve AKP Hükümetinin çıkardığı Basın Kanunu'yla Kürtçe yayıncılığın yasaklanma zemini hazırlandı. AKP Hükümetinin çıkardığı Basın Kanunu'nun 25. maddesi ile Kürtçe yayıncılık yasal olarak 'suç' durumuna getirildi. 25. madde TMK'nın 7. maddesinin 2. ve 5. bentleriyle birlikte Anayasa'nın 174. maddesini referans gösteriyor ve diyor ki; bu maddelere aykırı yayıncılık yapılamaz. 174. madde, Alfabe Kanunu da dahil İnkılap Kanunlarını koruyan maddedir. Bugünün Türkiye'sinde herhangi bir savcı Kürtçe yazılmış bir şiiri bile yürürlükteki Alfabe Kanunu'na dayanarak yasaklayabilir.

Şimdi parantezi kapatabiliriz.

Terazinin topuzundan kefesine...

Bütün bunlar, basın açısından neye tekabül ediyor, ona bakalım.

Türkiye'de basın güçler dengesi açısından terazinin topuzu olmaktan çıkıp kefesi durumuna getirildi. Habercilik doğruların aktarımı olmaktan çıkarılıp propaganda argümanına dönüştürüldü. Gazeteci haberin doğruluğundan ziyade 'ilgili gücün' propagandasına hizmet ediyor mu, ona bakıyor.

Bu duruma sayısız örnek var gösterilebilecek. Ayrıntısına girmeden şunu söyleyebiliriz: AKP Hükümeti Haziran 2006'da parlamentonun kabul ettiği yeni Basın

Yasası'nın taslağını oluştururken dönemin Adalet Bakanı basın meslek kuruluşlarının itirazlarını cevaplamak üzere İstanbul'da onlarla bir toplantı yaptı. Toplantıda kendisine çıkarılacak olan Basın Kanunu'nun çok ağır koşullar içerdiği yönünde eleştiriler yapıldı. Bakan şunu dedi: 'Biz bu maddeleri kimin için kanuna koyduğumuzu biliyoruz.' Ve ondan sonra basın meslek kuruluşları eleştiri yapmaktan kaçındılar. Uygulama itibarıyla da bu maddelerin gerçekte kimler için olduğu anlaşıldı. Tekrara girmeyeyim; verdiğim tablo bunu gösteriyor.

Stajyer bir gazeteciye ilk öğretilen şey şu; 'doğruyu, sadece doğruyu yazacaksın.' 'Duygularıyla değil haberin gerekleriyle hareket edeceksin.'

Belki, genelleme yapmak haksızlık olur, ama; gerçek şu ki bugünün Türkiye'sinde mağdur da kendisinin medya gücünü oluşturma gayreti içinde. Çünkü başka seçeneğin olmadığını biliyor ve görüyor.

Peki bu koşullarda Eski Yunandan günümüze kadarki vazgeçilmez habercilik ilkelerine ne oldu? Sadece bir formül olarak duruyor. Çünkü; artık, habere 'kim' sorusu sorulurken bile kime hizmet edeceği öncesinden öngörülür oldu.

Bu da beraberinde ahlaki değer yitimini getirdi. Doğru haberden propaganda habere kayış var. Güçler dengesine oturtulmuş gazetecilik algısı, ahlaki alt-üst oluşu beraberinde getirdi. 'Şunun basın gücü, bunun basın gücü' söylemi pratikte de meşrulaştı. O nedenle basın artık sadece angajman sağlama aracı oldu.

Bu duruma düşürülmüş olan basın, beraberinde toplumsal çürümüşlüğü de getiriyor. Türkiye'nin en çok satılan gazetesinin magazin ve spor içerdiğini bilmek tehlikenin boyutları itibarıyla önemlidir. Lay-lay-lom... toplumu yaratıldı. Yeni jenerasyon gazeteciler bu 'gerçekle' birlikte pişiyorlar. Karşılığında düşünen, sorgulayan, yapılan aktarımın doğruluk yanlışlık payını hesaba katan bir topluluk olmadığı hissiyatı ile yetiştiriliyorlar. Bir gazeteci 'ehli-kamil' olduysa toplum yerine düşünme, toplum adına söz söyleme hakkını kendinde görür oldu.

Basın bu duruma birileri tarafından bilerek ve planlanarak getirildi. Kendi iktidarlarını bunun üzerine inşa ettiler. Ve gazeteciliğin ahlaki sorumluluğundan ziyade kendisine hizmet edilirdiği kriteri esas alındı.

'Kendi' iktidarının sopolasına dönmüş habercilik algısı, toplumsal sorun çözümünü dürtükleyici misyonunu yerine getirmesi; elbette ki beklenemez. Bu nedenle sorunun adını doğru koymak gerekiyor. Türkiye'de güçler dengesine oturtulmuş gazetecilik algısı yalana dayalı bir dünya oluştururken değer yitimi tavan yapmış. Gariptir, herkes 'gazetecilerin yalan söylediğini' söyler ama yine de medya en güçlü angajman aracıdır.

BASMADAN GİTMEK

İRFAN AKTAN (EXPRESS DERGİSİ MUHABİRİ)

Kız çocukları ilkinden sonra katlanarak artan kareler çizer. Genellikle okuldan araklanmış tebeşirle çizilen ve paralel karelerden oluşan oyun alanında sabahtan akşama kadar taş sektirerek oynayan kızlar için bu vazgeçilmez bir oyalanma metodudur. Taş önce ilk kareye bırakılır, sonra çizgilerin üstüne basmadan, taşı her kareye sektirerek en sondaki kareye ulaşmaya çalışılır. Oyunun adı bir hayli manidar: 'Basmadan-git'. Taşı sektiren kız 'basmadan' diye seslenir, oyun alanının dışında 'hakemlik' yapan arkadaşları da icazet verir: 'git'.

Çizgilere basmadan ilerlemek sadece bir çocuk oyunu değil Türkiye'de. Özellikle basın 'basmadan' ilerlemesi, devletin icazetine tabi. Türkiye'de basın özgürlüğünün önünde devletin baskı aygıtının (yasama, yürütme, yargı vd.) olması elbette Türkiye'ye özgü değil. Dünyanın her yerinde devletler, hükümetler, basının 'kamuoyunu' bilgilendirme faaliyetini kısıtlayarak bulanıklığın yayılmasını arzular. Keza, dünyanın her yerinde, devletin bu arzusunun yerine getiren, haberleri çarpıtarak şeffaflığı bulanıklaştıran merkez/anaakım medya vardır. İşte basın özgürlüğünün önündeki en büyük engellerden birini, bu merkez/anaakım medya örüyor. Merkez medya için çok sık kullanılan 'yaygın medya' terimi, merkez medyayı tam olarak ifade etmiyor. Çünkü yaygın olmadığı halde anaakım söylemi hararetle savunan yerel medyayı da bu tablonun dışında tutmamak gerekiyor.

Türkiye'nin anaakım medyası geleneksel olarak devletten daha devletçi, ordudan daha orducu bir tutumun üreticiliğini ve temsilciliğini sürdürüyor. Zaten basın özgürlüğü önündeki yegâne engel devletin baskı araçları olsa, bir noktadan sonra basın özgürlüğü savunuculuğunu merkez medya da üstlenmek zorunda kalırdı. Çünkü merkez medyanın yaptığı haberciliğin zaman zaman devlet tarafından dizginlenmek istendiğini, en azından RTÜK kararlarından çıkarsayabiliyoruz. Türkiye'de merkez basının tarihi boyunca basın özgürlüğünü en az devlet kadar kısıtlamaya uğraştığını, muhalif basını sindirmek veya hedef göstermek için neredeyse sistematik uğraş verdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Medyanın sahiplik yapısının bunda ne kadar etkili olduğunu tartışmaya gerek yok. Öte yandan merkez medyanın kendi alanını genişletmek için devletle dirsek teması kurarak yol alması kaçınılmaz olsa gerek. Çünkü Türkiye'de hakikatlerin değil, devlet söylemi-

nin savunuculuğu medyaya daha fazla güç veriyor. Hal böyle olunca, merkez medya devletin resmî diliyle haberciliğini sürdürüp bir yandan devletin hisminden korunuyor, bir yandan da kendi dokunulmazlık alanını güçlendirip meşrulaştırıyor. O yüzden çoğu vak'ada/haberde, merkez medyaya devlet söyleminin paralelliği göze çarpıyor. Merkez medya, devlet gibi davrandıkça, 'devletleşiyor' ve dolayısıyla güçleniyor. Bu gücün önemli bir bölümü elbette illüzyon. Hakikatle dolaylı ilgisi var. Medya mensuplarının kendilerine vehmettikleri güç de büyük oranda gerçeğe örtüşmüyor. Zira büyük medya baronları ve politikacıların yolu sık sık kesiştiğine göre, 'basın ahlak ilkeleri' 'dördüncü kuvvet', 'gazetecinin dokunulmazlığı' 'sansürlü yayın' kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm görünüyor. Hasılıkelam, Türkiye'de basın, devletleştikçe 'dördüncü kuvvet' olabiliyor. Medyanın sahiplik yapısı bunu kaçınılmaz kılıyor.

Merkez medyanın pek çok olay veya olgu karşısında devletten daha devletçi, muhafazakâr, sansürcü ve hedef gösterici oluşunun bir diğer sebebi de, kendisini haber aktarıcılığıyla memur etmekten ziyade, habere kaynaklık eden olay veya olguyu 'halk adına, halka rağmen' çözmeye vazifeli görmesi. Bu tür olaylarda merkez medya, devlet politikalarına da belli bir hat çizmeye çalışıyor. Bunun en yalın haliyle tebarüz ettiği alanın Kürt sorunu olduğunu söyleyebiliriz.

Medyanın her seferinde 'kamuoyu' denen mefhumla sanılarak devlet söylemini yeniden üretmesi, militarist devlet aygıtının da kendini yeniden tanımlamasına, tabiri caizse 'silkinip kendine gelmesine' vesile oluyor. Bunun en bariz örneğini 19 Ekim 2009'dan sonra, bir grup PKK militanının Habur'dan Türkiye'ye gelişi sürecinde yaşadık. Anlaşıldığı kadıyla hükümetin ve devletin bilgisi dahilinde Türkiye'ye giriş yapan militanların 'karşılama' biçimine –hakikatleri tersyüz ederek– odaklanan merkez medya, kısa sürede hem hükümete 'geri adım' attırdı hem de Kürt sorununun en azından çatışmasız bir çözüm yoluna evrilmesi ihtimalini orta vadede bertaraf etti. Elbette bu bağlamda hükümetin fütursuzluğunu, ikiyüzlülüğünü ifşa edebilecek verilere sahibiz ama mevzumuz hükümetten ziyade medyanın hakikatler karşısındaki tutumu. Çünkü en az hükümetler kadar merkez medya da hakikat kurgulayıcılığının aktörlerinden biri. Habur'da yaşananların tanı-

ğı olarak rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu sürecin 'sabote' edilmesinin yegâne müsebbibi, merkez medyanın tahrikçi, çarpıttıcı, tahrifatçı ve 'Türk halkı adına' milliyetçi-militarist yayıncılığıydı. Hükümetin alenen desteklediği Habur 'sürecinde' merkez medyanın olayı görme biçimi, medya söyleminin çoğunlukla hükümetler tarafından örüldüğü tezini kısmen de olsa hükümsüz bırakıyor. Zira bu tez tamamen doğru olsaydı, merkez medyanın hükümetin arzuladığı yolda yayın yapması beklenirdi.

Habur izlenimlerimi yazdığım yazıda (Aktüel Dergisi, sayı: 115) gazetecilerin haberciliğine dair de şöyle bir paragrafa yer vermiştim:

"Yaygın medyadan neredeyse hiçbir gazeteci, 34 'banş elçisini' karşılamak üzere alana gelen elli bin kişilik kalabalığa kanşamadığı için bu anlamlı görüntüleri kimse izleyemiyor. Görüştüğümüz gazeteciler, polis panzerinin yanından aynlamadıklarını, kitlenin içine girdikleri an büyük tepki gördüklerini söylüyor. Gerçi bunda gazetecilerin kabahatinin de olduğunu teslim etmek lazım. Zira gün boyunca Habur'dan gelecek kafiye bekleyen insanlar kavurucu asfaltta beklemek yerine pamuk ve mısır tarlalarna doluşunca canlı yayına bağlanan bir televizyon muhabiri, İstanbul'a mealen şu 'haber' aktanıyor: 'Gördüğünüz gibi, çocuklar polis barkatını aşamayınca gizlice pamuk tarlalardan Habur tarafına geçmeye çalışıyor! Polis müdahale etmek için hazırlanıyor. Her an her şey olabilir! Bu tür 'haberlere' polis bile gülüyor. Alana giremeyen televizyoncular, Kürtçe de bilmedikleri için neredeyse hiç kimseyle diyalog kurmadan tüm Türkiye'yi bilgilendirmeye çalışıyor! Hal böyle olunca, DTP otobüsündeki kafiye Silopi'den başlayıp Diyarbakır'da sonlanan iki günlük seyahat boyunca pek çok televizyoncu izleyemiyor. İzleyenler de muhtelif yerlerde saldına uğruyor. Böylece gazeteciler oradaki insanların hislerini aktarmak yerine kendileri haber oluyor; hakikat ise insanlara kınk kameralar gösterilerek 'zafer sarhoşluğu' olarak yansıtılıyor."

Habur'daki gelişmeleri ilk önce 'güzel bir tablo' olarak değerlendiren hükümet, merkez medyanın oluşturduğu 'kamuoyu' baskısına direnmek yerine hemen geri adım atıp dönemin DTP'sini suçlamayı tercih etti. Sonrası ise malûm zaten.

Merkez Medyanın Duvar Ustalığı

Kürt meselesinin kriminal bir vak'a olarak lanse edilmesinin temelinde de merkez medyanın habercilik anlayışı önemli bir duvar ustası vazifesi üstlenmiş durumda. O yüzden Kürt meselesinin etraflıca tartışılması mümkün olmuyor. Çünkü merkez medya hem gündemi hem kamuoyunu oluşturmaya muktedir. Devlet veya hükümetle de 'temelde' bir yoldaşlık bellendiği için aynı sorunun etrafında, hiçbir ilerleme kat edilmeden dönölüp duruluyor. Sonuç itibarıyla merkez medyanın beyaz tebeşirle çizdiği

oyun alanında 'basmadan' 'gitmek' imkânsız hale geliyor. Çünkü medya, taş sektiren politik aktörlerin (hükümet veya Kürt siyasi hareketi) 'kamu' adına denetçisi rolünü üstlenmiş bulunuyor. Kendini çoğu defa görünürlüğü olmayan, ete-kemiğe büründürülmemiş olan 'kamuoyunun' yerine koyan ve dolayısıyla hükümetleşen bir medyanın, basın özgürlüğü gibi 'marjinal' bir talebi dile getirmesi veya bunun yılmaz savunucusu olması ancak iğnenin ucu kendisine dayandığında mümkün olabilir. Doğan medyasının, fahiş vergi cezası tehdidiyle karşılaştıktan sonra, hükümetin medya üzerindeki tesirini sorgular hale gelişinin son örneği. Ama Doğan medyasının bu konudaki günah dosyası bir hayli kabank olduğu için, şimdilerde basın özgürlüğüne dair değerlendirmelerinin çoğu hükümsüz kalıyor. Hükümete yakın basının ise sansür veya gazetecilerin yargı kısıncasına alınması gibi bir meramı olmadığını ilave etmeye gerek bile yok.

Rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Türkiye medyası ve esas olarak merkez medyası, basın özgürlüğü önünde engel olmaktan vazgeçtiği zaman, basın özgürlüğü bir ihtimal olarak belirebilir. Oysa örneğin Doğan medyasının her ne saikle olursa olsun, son zamanlardaki basın özgürlüğü vurgusuna, diğer büyük medya şirketlerinin hükümetin yanında saf tutarak yanıt vermesi, özünde bir basın özgürlüğü tartışmasının değil, büyük sermayedarların amansız rekabetinin olduğunu gösteriyor. Uzun lafın kısası, medyanın halihazırdaki sahiplik yapısıyla, patronların yüksek çıkarlarının tesir alanıyla basın özgürlüğü nerede örtüşürse, orada özgürlükler gündeme geliyor.

Gazeteciliğin temel ilkelerinden biri, haberi doğru ve düzgün (tahrif etmeden) bir biçimde kamuoyuna aktarmaktır. Medyanın öncelikli vazifesi bir politik aktör gibi kamuoyu oluşturup kendini devlet veya toplum yerine koymak değil, bu iki aktör arasındaki enformasyonu sağlayarak demokratikleşmenin yayılmasını, şeffaflığın oluşturulmasını sağlamaktır. Merkez medyanın çizdiği çizgilere dokunan gazetecilerin, muhalif yayınların nasıl hedef gösterildiğini biliyoruz. Keza, merkez medyanın kendisini bazen polis, asker, kimi zaman hükümet veyahut din önderi, yargı veya patron –işçi asla değil– olarak görüp büyük çıkarları ifşa eden gazetecilere saldırdığını, özünde 'devleti' savunduğunu ama aynı anda devletleşmeye çalıştığını unutamayız. Yine, unutamayız ki, merkez medyanın gündeminde basın özgürlüğünün olması, ekonomik rekabet ilişkilerinin doğasına aykındır. Ancak Türkiye'de muhalif medya, ideolojik ayrışmaları merkeze koymadan, bir blok halinde basın özgürlüğü savunuculuğunu yürütmeye başladığı anda –artık bu araçlardan yoksun sayılmayız– merkez medyanın 'basmadan-git' deme kabiliyeti azaltılabilir.

OHAL'DEN BUGÜNE BÖLGEDE GAZETECİLİK

MEHMET ASLANOĞLU (EVRENSEL GAZETESİ MUHABİRİ)

7 Mayıs 1993 günü gece yarısı Şımak'ın Silopi ilçesi sınırı bölgesinde bir grup, askerler tarafından taranır. Sekiz kişi hayatını kaybeder. 8 Mayıs'ta OHAL Valliği, olayı; 639 nolu basın bildiriyle "Şımak ili Silopi ilçesi sınır bölgesinde 7 Mayıs 1993 günü gece yarısı ülkemize girmeye çalışan teröristlerle güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada 8 terörist ölü olarak silahlı ve 2 adet mayınla birlikte ele geçirildi" şeklinde duyurur. Bu olay 9 Mayıs günü başta "Türk basınının amiral gemisi" Hümiyet olmak üzere basında, "Şımak'ın Silopi ilçesi sınır bölgesinde gece yarısı sınırdan içeri girmeye çalışan bir grup PKK'lı ile güvenlik kuvvetleri arasında çatışma çıktı. Çatışma sonucu 8 militan ölü olarak ele geçirildi" şeklinde yer alır.

O dönem Aydınlik gazetesinde muhabir olarak çalışan şair Yılmaz Odabaşı ise "sekiz PKK'linin ölümüne karşılık bir askerin dahi burnunun kanamaması ve PKK'lilerden ele geçirilen silahların sayısının belirtilmemesi"nden şüphelenerek bir araştırmaya giriştiğinde gerçeğe ulaşıyor: "Öldürülenler yükleri kaçak çay olan Kuzey Iraklı Kürt köylüleriydi. Ulaşan bilgiye göre altısı Zaholu ikisi de Soranlı Kürt kaçakçılardı ve sınırdan kaçak çay satarak üç kuruş kazanmaya çalışırken Silopi'ye bağlı Ovacık civarında üstlenmiş jandarmalar tarafından dur ihtarna bile gerek duyulmadan taranmışlardı. Haberin istihbaratını yaptığım gün Irak Zaho'dan gelen bir grup, öldürülen kaçakçıların cesetlerini Habur Sınır Kapısı'ndan teslim alıyorlardı."

OHAL'li yıllar: Gerçeğe karşı topyekûn savaş!

90'lı yılların başında Celal Başlangıç'ın Cumhuriyet'te Türkiye'ye duyurduğu Yeşilyurt köylülerine dışkı yedirilmesi olayı, Kürtlere karşı topyekûn fiziki imhanın başat yöntem olarak uygulandığı özel savaş konseptini hayata geçirmeyi zorlaştıran ve kamuoyunun desteğinin alınmasını tehlikeye sokan bir işaret fişegiydi âdeti. Türkiye'de büyük yankı uyandıran ve Kürtlere yönelik baskı, zulüm ve ayrımcılığı gözler önüne seren bu ve benzeri haberler devleti dehşete düşürmüştü. Bölgede yaşananların sansürlenmesi için harekete geçen devlet, savaş konseptine uygun basın yasaları ve kanun hükmünde karamameler çıkararak, gazete patronlarıyla toplantılar yaparak Türk basınına, "93 konsepti" olarak bilinen ve tüm Türkiye'ye

büyük acılar yaşatan o karanlık döneme hazır hale getirdi. Gazete patronlarından genel yayın müdürlerine, muhabirlere kadar kısa sürede Türk basınına sirayet eden bu yeni konseptle birlikte, savaşla ilgili haberlerde OHAL bildirilerinin dışına çıkılmıyor, soruşturmaya bile gerek duyulmuyordu.

Yukarıda Yılmaz Odabaşı'nın *Güneydoğu'da Gazeteci Olmak* kitabında anlattığı olay, Türk basınının 90'lı yıllardaki tutumunun özeti gibidir. Türk basını, bu şekilde, yıllarca Kürtler üzerinde uygulanan vahşetin karartılması ve halkın savaşa destek vermesi amacına hizmet etti, devletin Kürt sorunundaki çözümsüzlük politikasına kan pompaladı.

OHAL'li yıllarda basına karşı ikili bir mücadele sürdürülüyordu. Türk basını bu şekilde hizaya getirilirken, '80 sonrası belini yeni doğrultmaya başlayan demokrat, devrimci basın ile yeni filizlenmeye başlayan Kürt basını üzerinde ise tam bir devlet terörü uygulanıyordu. Aralarında Musa Anter, Namık Tarancı, Ferhat Tepe, Cengiz Altun, Halit Güngen, Hüseyin Deniz ve İzzet Kezer'in de olduğu onlarca gazeteci peş peşe "faili meçhul" cinayetlere kurban giderken, dağıtımcılar işkenceye uğruyor, Kürt gazetelerinin merkez ve büroları bombalanıyordu.

Gazeteci illegaliteye uymak zorundadır!

OHAL'li yıllarda ister Türk basınından olun, ister demokrat-muhafif-devrimci basın mensubu olun bölgedeki bir il veya ilçeye haber yapmaya gazete tanıtım kartınızı, fotoğraf makinenizi, kameranızı saklayarak gidebilirsiniz. Kent girişlerinde yapılan aramalarda gazeteci kimliğinizin ortaya çıkması tehlike demektir. Gazeteci olarak polislin veya JITEM'in eline düşmüşseniz eğer, nasihatli bir sorgu ile geldiğiniz yere gönderilmiş olmanız kendinizi şanslı saymanız için yeterliydi. Gazetecinin örneğin 8 kaçakçının öldürüldüğü Silopi'ye giriş yaptığını öğrenen bir mülki amir, bir jandarma komutanı ya da emniyet müdürünün teyakkuza geçmesi işten bile değildi. En tepedekinden en aşağıdaki sivil polise kadar herkes, gizlenmesi gereken icraatlar yapmış olmanın verdiği telaş ve refleksle, emir almaya bile gerek duymadan söz konusu gazeteciyi "karanlığa" alırdı. Eğer haber yapmak istediğiniz yere girmeyi

başarmışsanız tamamen bir yeraltı çalışması yapmanız, illegalite koşullarına uyararak, dikkat çekmeden haberinizi yapıp mümkün olduğunca hızlı bir şekilde merkezimize dönmeniz gerekirdi.

Bölgedeki bazı gazeteciler koruculaştırıldı

Bu koşullarda gerçekleri yazmak çok zordu, yazsanız bile Türk medyasında yayınlanması imkânsızdı. Bu nedenle Türk basınında çalışan bölgedeki gazeteciler ağırlıklı Kürt olmasına rağmen kapı komşusunun, arkadaşının, hatta akrabasının başına gelenleri görmezden gelmek zorunda kalırdı.

Yaşanan olağanüstü çarpıcı olayları görmezden gelmek, çarpıtarak vermek ya da yaptığı haberin ters yüz edilerek yayınlanmasını izlemek... Bölgedeki gazetecinin kaderi halkının kaderinden farklı değildi. Nasıl ki Kürt halkı ancak Kürtlüğünü inkâr edip asimilasyonu ve devletle işbirliğini kabul ederek var olma hakkına sahip olabiliyorsa, bölgedeki gazeteci de gerçekleri görmezden gelmesi koşuluyla çalışma ve yaşam hakkına sahip olabiliyordu. OHAL'li yıllarda gazetecilik yapanlar ya sessizce boyun eğip bu sürecin bitmesini beklediler ya da devletle, polisle, asker ve savcıyla işbirliği yapan "koruculara" dönüştüler.

OHAL'li yıllarda basınla birlikte bir ateş çemberinden geçen Kürt halkı, tüm özel savaş uygulamalarına, kara propagandaya, her türlü insanlık dışı muameleye rağmen '93 konseptini yerle bir etti. Bu süreçten daha kitleselleşerek, daha bilinçlenerek ve deneyim kazanarak çıktı; daha kararlı ve büyük bir mücadele atılımı göstermeyi başardı. Kürt halkının verdiği mücadelenin geldiği aşama ve yarattığı meşruiyet alanı gazeteciyi de kendi halkına "terörist" deme ıstırabından kurtardı.

Bugün televizyon haber bültenlerinin canlı yayınlarına bağlanan bölgedeki gazetecilerin söylemlerine dikkatle bakarsanız, Türk medyasında çalışan namuslu Kürt gazetecilerin PKK'lilere "terörist" demekten imtina ettiklerini göreceksiniz. Stüdyodaki sunucu "PKK'lı teröristler" derken bölgeden bildiren muhabirin "PKK militanı" demeye cesaret etmesi halkın mücadelesinin geldiği aşamayla doğrudan ilintilidir.

Bu, işin bir tarafı. Diğer tarafını ise AKP Hükümetinin Diyarbakırlı Tanım Bakanı Mehdi Eker'in Diyarbakır'da KCK davasından tutuklanan Kürt siyasetçilerle ilgili söylediği "Eskiden sokak ortasında insanlar öldürülüyordu, kimse ses çıkarmıyordu. Şimdi kelepçeyi sorguluyorlar" sözlerinde saklı olan politika oluşturuyor.

Kürtlere "90'lı yıllarda sokak ortasında öldürülüyordunuz, şimdi sadece kelepçelendiğinize şükredin" manasına gelen bu sözler, aslında devletin o yıllardan dersler çıkardığının, Kürtlerin edinilen deneyimler ışığında yeni yol ve yöntemlerle zapt u rapt altına alınmaya çalışıldığının itirafıdır.

Bu sözler aynı zamanda, "90'lı yıllarda gazeteleriniz bombalanıyordu, muhabirleriniz kurşunlanıyordu. Şimdi sadece gazetelerinizi kapatıyoruz, yazarları müdürlerinize onlarca yıl hapis cezası veriyoruz, altından kalkamayacağınız para cezalarıyla yetiniyoruz... Daha ne istiyorsunuz?" anlamına da geliyor. Yani 90'lı yıllarda verdiği mücadeleden yenik çıkan devlet ve onun temsilcileri yeniden mevzilenerek, aynı politikayı daha "ince" yöntemlerle devam ettiriyor.

Bağış gazeteciliği

Bugün Türk basınında konjonktüre bağlı olarak "Kürtler ne istiyor?", "Kürtler ne talep ediyor?" minvalinde haberlerin, yazı dizilerinin, programlarının yapıldığını görüyoruz. Eğer Kürt sorununda açılım süreci varsa Kürt sanatçılar, siyasetçiler, yazarlar, aydınlar televizyon programlarına davet ediliyor. İstanbul Medyası'nın "seçkin kalemleri" yanlarına Diyarbakır büro muhabirlerini mihmandar alarak kahvelerde Kürtlerle röportajlar yapıyor, hatta kimileri ileri gidip Kürtlerin iradesinin ve taleplerinin ciddiye alınması gerektiğini söylüyor.

Ancak bu yayıncılığın konjonktürel olduğunu anlamak zor değil. Geçtiğimiz yıl, bir yandan Kürt halkının önü alınmayan, görmezden gelinemeyen mücadelesinin yattığı baskı, diğer yandan ABD-AB gibi uluslararası güçlerin Kürt sorunu konusunda Türkiye'nin önüne koyduğu ödevlerin yapılması gerekliliği nedeniyle AKP'nin "açılım" projesini ortaya attığı bir yıldır. Ancak ne zaman ki "açılım" politikasından dönüldü, Erdoğan ve Kılıçdaroğlu asker mevzilerinde boy göstermeye başladı, Türk medyası da bir U dönüşü yaptı. İnegöl ve Dört-yol olaylarında olduğu gibi hemen refleks göstererek, "açılım" sürecinde Kürt dedikleri bölge halkından, "doğu kökenli vatandaşlar" diye bahsetmeye başladılar.

Türk basını "Kürtler ne istiyor?" diye haberler yaparken bile Kürtlerin isteklerine tahdit koyuyor, onun örgütlü mücadelesinin içeriğini boşaltıyor, tasfiye etmeye çalışıyor. En dost görünenleri, en ileri olanları bile "bireysel hakları öpüp başına koymasını" salık veriyor, "Kopenhag kriterleri uygulanırsa Kürt sorunu kendiliğinden çözülür" bakış açısıyla Kürde akıl vermeye kalkıyor.

Oysa yapılması gereken son 25 yıldır bölgede süren savaş ve OHAL'li yıllar boyunca Türk medyası tarafından Türkler ve "Bölge" arasına örülen duvarların yıkılmasını sağlayacak bir yayıncılıktır.

Kürt halkının ısrarlı ve atak mücadelesinin hepimizin önüne koyduğu gazetecilik görevi şudur: Kürtlerin bir halk olarak varlıklarının ve haklarının kabulü, Türkler ve diğer milliyetlerden Türkiyelilerle eşit hak temelli ortak yaşam taleplerinin aktarılması. Kürt halkının iradesinin kayıtsız ve şartsız kabulü üzerinden bir yayıncılık idrak edilmeden Türkiye'de bağış gazeteciliği yapmak imkânsızdır.

OHAL'LI HALLERDEN AB'LI HALLERE GAZETECİLİK

NACI SAPAN*

'Hangi dönemin gazeteciliği' diye kafamdan bir şeyler geçirirken, birini olumlamak, diğerini olumsuzlamak gibi ikilemin içine girmenin yanlış bir bakış olduğunu çok net görebiliyorum. Her ikisinde de kral çıplak. Tüm çıplaklığı ile ilk önce OHAL'li dönemlere bakıyorum; gazeteciliğin zorluklarını ve içinden geçilen dönemi film şeridi gibi kafamdan geçiriyorum. O dönem yazdıklarından dolayı cezaevlerine atılan gazeteci sayısı çok da fazla değildi. Demokrasi sözcüklerinin hemen hemen her platformda sakız gibi çğnendiği şimdiki 'özgürlük' dönemine göre daha azdı.

Meseleye bu çerçeveden bakınca; OHAL'li dönemler **'özgürlükler'** bakımından daha ileri görünüyor gibi gelebilir, hatta görünebilir de. Dönemleri iki kategoride değerlendirmek istiyorum: OHAL'li dönem ile AB'li dönem. Bu dönemlerin net özelliklerini ortaya koyunca, yöntem farklılığına rağmen aynı zihniyeti görmek mümkün. OHAL yasalannın uygulandığı döneme bakıyoruz; **'cezaevine atıp, beslemenin gereği yok'** gibi bir bakış açısıyla olsa gerek, daha pratik ve kesin bir çözümün uygulama alanına konulduğunu gördük ve yaşadık. **'Tutuklamaya, yargılamaya ne gerek var, öldür gitsin'** mantığı devredeydi, öyle de oldu. Evet, OHAL'li dönem ile AB'li dönem arasındaki fark; biri öldürüyordu, şimdiki ise yargılıyor. Ama nasıl? 100 yıllık cezayı reva gören, öldürmeden öldüren bir yargı sistemi ile daha 'demokratik' bir performans sergileyerek.

İki mantığı da harekete geçiren tek neden, Kürt sorununun, bu mantıklar çerçevesinin dışında gündeme getirilmiş olmasıdır. **'Kürt sorunu ile ilgili çözümü benim düşündüğüm gibi algıla, benim düşündüğüm gibi yaz-çiz, benim uygulama alanımla sınırlı kal'** gibi bir bakış açısıyla dayatma yapıldığı içindir ki, farklı yazan, çizen, düşünen ve talepte bulunanlar hakkında, sistem kendine göre yöntemler deniyor.

İki dönem arasındaki çizgiyi değerlendirdiğimizde, OHAL'li dönemler, Kürtlerle ilgili sorunların tartışılması-

nın mümkün olmadığı, resmi ve fiili güçlerin keyfi uygulamalarının en üst seviyede uygulamada olduğu bir dönem. AK Parti iktidarı döneminde ise, Kürtlerle ilgili sorunların her platformda açıkça tartışılıp, konuşulmasına, içinde Kürtlerle ilgili sorunların çözümünün de bulunduğu Demokratik Açılım Projesi'nin hayata geçirildiği bir dönem olarak ortaya konulmasına rağmen, Avrupa Birliği yasalannın esas alındığı ve buna göre uygulamaların yapıldığı kamuoyuna yansıtılmasına rağmen, TMK gibi bir kılıcın hâlâ düşünenlerin kafasının üzerinde sallandınmış olması, zihniyetin bir süre daha değişmeyeceği anlamına geliyor.

Kürt sorununun çözümü konusunda kendi ezberi bulunan bu ezber üzerinde yürüten iktidar, farklı düşünen, yazan-çizenlerin, bu ezber dışındaki öneri, talep veya çözüm yöntemleri karşısında, dersini çalışmamış öğrenci konumuna düşünce, cezalarla caydırma ve baskı altında tutma gibi bir sonuçla yüz yüze geldik. Derslerini ezber yöntemi ile değil de, inanarak, her türlü çözüm önerisine açık bir mantıkla çalışmış olsalar, gazeteciye, yazara, sorunun çözümü ile ilgili farklı öneriler sunanlara karşı algıları daha açık ve çözümcü olurdu. Öyle olsaydı, Türkiye'nin ve Kürtlerin sorunlarının çözümü konusundaki mesafeyi şu an tamamlamış olabilirdik. Mevcut durum, mesafenin yakınken giderek uzaklaştığını gösteriyor. Aslında mesafe yakın, yönetenler ulaşmak istemiyor.

Kendi yarattığı medya grupları aracılığı ile kendi mantığı çerçevesinde Türkiye'nin ve Kürtlerin sorununu çözmeye çalıştığını, bu medya ile doğru 'çözüm'ün bu olduğunu kamuoyuna enjekte etmek isteyen iktidarın, bu mantık dışında kalan medyayı hain, bozguncu ilan etmesinin karşısında yapılacak tek şey; güçlü bir blok oluşturmaktır. Yazdıkları ve çizdikleri ile 100 yıllık cezalara reva görülenlerin haklarını uluslararası platformda ve AİHM nezdinde sürekli gündemde tutmak, sonuç verici olacaktır. Bu tür sonuçlar ise, yeni yetişen gazetecileri çarpmak üzere oldukları korku duvarından uzaklaştıracaktır.

* Güneş Gazeteciler Cemiyeti Eski Başkanı, Güneş Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni

İKTİDARDA OLMA HİSSİ VE SAVAŞ

AHMET TULGAR (GAZETECİ)

Benim 'kitle kültürü medyası' diye tanımladığım ama çoğunlukla 'merkez medya' ya da 'ana akım medya' diye adlandırılan çok tirajlı ya da yüksek 'rating'li medyada uzun seneler çalıştığım için bana Türkiye gazeteciliğinin hali pürmelâline ilişkin çok soru, çok yazı talebi gelir.

Bir süre önce de, 1 Haziran sürecinde işte, RTÜK çatışma haberlerinin verilmesine ve stüdyo tartışmalarının sürdürülüşüne ilişkin televizyonlara bir tavsiye-talimname gönderdiğinde ve kitle kültürü medyası da bu talimnamenin uygulanmasında büyük bir mutabakat sergilediğinde Özgür Politika gazetesinden bu konuya, yani medyanın basın özgürlüğünün sahip olduğu kadarından da vazgeçmeye böylesine hazır oluşuna ilişkin düşüncelerimi sordular bana. Onlara da söyledim: "23 yıldır medyada çalışan birisi olarak şunu söyleyebilirim ki, zaten Türkiye'de muhalif basın dışında bütün gazete ve televizyonlar, görece ve ancak kendi çıkarlarına hâle getirecek bir uygulama ile karşı karşıya kaldıklarında hatırladıkları bir özerklikleri olsa da, devletin ve siyasi iktidardan propaganda araçlarıdır. Bu anlamda da bu yeni ilkeler konusunda da mutabık olmaları anlaşılır bir şey. Ayrıca medya, savaşın rating ve tiraj getirdiğini Kürtlere karşı yıllardır yürütülen bu savaş sırasında iyi öğrendi."

Sahiden de, konjonktürün kimi uğraklarında, mesela 'Kürt açılımı'nın hükümet tarafından ilan edilmesinin ilk günlerinde ya da şimdi, PKK'nin eylemsizlik kararı alınışının ardından olduğu gibi, medyada haber kurgusu ve retorik olarak bir özgürleşme ve genişleme olsa da, Habur girişlerine ilişkin söylem ve görüntü seçiminin bir gün içinde nasıl bir değişim geçirdiğine dikkatle bakıldığında da anlaşılacağı üzere, medyanın bu özgürlük kullanımı hep devlet ve diğer iktidar odaklarındaki tavır değişikliklerinin bir adım gerisinden geliyor. Medyanın pusulası gerçekler değil resmî iktidardan gerçeklerden beklentisidir. Dolayısıyla kendisinden de...

Bunun böyle oluşunun hem pragmatik hem de ideolojik nedenleri olduğu açık. Türkiye'deki medya yapısının, medya patronlarının medyayı diğer ticari işlerinin gelişmesinde bir araç, bir güç olarak kullanıyor olmasının getirdiği bir sonuç olarak gazeteler, televizyonlar her dönem devletin mali kaynaklarına hükmeden hükümetlerle yakın ilişki içinde olmayı, yani hükümetle iyi ilişki içinde olmayı tercih eder, buna gayret eder. Muhalefetleri genellikle şantaj üzerine kurulu. Böyle olunca da kimi muhalefet etme dönemlerinde ayrıntılarda ve çoğunlukla da iktisadi yürütme biçimlerinde ayrılsa da devlet politikaları geniş bir mutabakat alanı olarak asla terk edilmez, sorgulanmaz.

Gerçeklerle yüz yüze gelindiğinde ki gazetecilerin işi gerçeklerdir, gerçeklerdir, yanlışlığı bariz olarak ortaya çıksa da medya bu mutabakat alanında, devlet politikalarının yanında kalır, ısrarcı olur ve kamuoyuna bu politikaları empoze etmeyi sürdürür. Örneğin Kürt meselesinde devletin basıcı, inkâr ve imhaya dayalı politikalarında ısrar medyanın devlete ve hükümete kendisinin de bu ülkede bir iktidar kurumu olduğunu yeniden ve yeniden hatırlatmasının bir aracı, bir gereğidir.

Medya patronları ve yöneticileri bütün kapitalistler gibi kısa vadeli, kısa vadede kânn peşindedir. Oysa medya yaptığı yayınlarla kamuoyunda kalıcı etkiler bırakır. Bir medya patronu bir gün bir şekilde yaptıklarından pişmanlık duysa da, toplum o sıralar hâlâ bir zamanlar yapılmış yayınların getirdiği sorunlarla uğraşmaktadır.

Birkaç hafta önce bir zamanlar Sabah gazetesinin patronu olan ve gazeteyi Kürt coğrafyasında 93 konseptinin uygulanmasında bir propaganda aracı olarak kullanıma açmış, Tansu Çiller Hükümetinin eline kullanışlı bir araç olarak vermiş olan, birkaç yıl sonra ise, bu defa 28 Şubat sürecinde sayfalannın TSK andıçları ile donatılmasına yol veren Dinç Bilgin ile bir söyleşi yaptım. Buraya bir bölüm alayım o söyleşiden:

Söyleşiye başlarken hani şu Dört Yol'da polisler yapılan saldırıya ilişkin iddiaları, bulguları konuşuyorduk. Eski medya, eğer şimdi de Türkiye'de sadece o eskinin gazeteleri olsa, mesela sizin Sabah gazetesi gibi, ne olurdu o zaman?

"Eski tip medya olsaydı Türkiye halkı bunları öğrenemeyecekti, gerçekleri öğrenemeyecekti. Dört Yol'daki o arabasına el konulan vatandaş medya polisler öldüğü için çok büyük acılar çeken birisi olarak tanıtacaktı. Kimse JITEM'le ilişkisini falan bilmeyecekti. Erman Toroğlu, spor yazarı şey demişti, "Basın ortadan kesmiyor" dedi. En doğru lafı o söyledi medya için. Hakikaten basın ortadan kesmiyor. Basın Türkiye'de kendisini, özellikle yazılı basın, manipülasyon aracı olarak gördü ki bana göre çok yanlış bir şey."

Şimdi sizin döneminizin Sabah'ını ele alalım. Bu haber, yani Dört Yol'daki MHP'linin JITEM'cilerle ilişkisi olduğu haberi siz gazetenizin yöneticileri ile otururken geldi. Sizin de haberinizi oldu. Ama ertesi gün bunu gazetede görmediniz. Reaksiyonunuz ne olurdu?

"Şimdi ben gazetecilik geçmişime bakıyorum, ben böyle süttan çıkmış ak kaşık değilim. Yani o manipülasyonların içinde biz de olduk. Bilerek olduk, bilmeyerek olduk, iste-

yerek olduk, istemeyerek olduk, yahut da yeter derecede özen göstermediğimiz için olduk.”

Peki, çıplak baskı sık geliyor muydu size, yani doğrudan?

“Basın Türkiye’de şimdiki kadar, şimdi aykırı bir şey söyleyeceğim, şimdiki kadar rahat hiç olmadı. O zamanki vesayet güçleri çok daha etkiliydi. Devlete karşı olmayı hiçbir zaman göze alamazdık. Gazeteler de, yayın organları da kendilerini ona pozisyonlardı. Tarih boyunca böyle gelmiş geçmiş. Bizim farklı davrandığımızı iddia etsem olmaz, ayıplanmış kendimi. Çünkü kabahatlerimiz oldu.”

Geçmişteki o kabahatlerinizden sizi en fazla rahatsız eden hangisi?

“Öyle çok ki.”

Ama merkez medya denilen kitle kültürü medyası kabahat işlemeye devam ediyor. Değil mi?

“İnsanların beyinlerini yıkaya yıkaya bir okur yarattılar, şimdi o okur gazetelerden intikam alıyor bence. Gazeteler biraz değişecek olsa şiddetli protestolar ile karşılaşılıyorlar.”

Elbette gazeteciler sadece patronajın günü birlik çıkarılan doğrultusunda hareket eden figüranlar değil. Onlar da bu toplumun fertleri ve Dinç Bilgin’in işaret ettiği okur

üretme sürecinden kendileri de nasiplerini alıyor. Yani kendileri de kabahatlerinin mağduru oluyor, yaptıkları haberler, sürdürdükleri yayının etkisinde biçimleniyor ideolojileri. Üstelik kendilerini yaptıkları devlet propagandasının sahipliğinde gördükleri için de iktidarda olma, iktidar olma hissi ve çoğunlukla yanılışıyla mesleklerini ifa ediyorlar. Gençlik muhabirler bile, sendikacı değiller, mesleki geleceklerine ilişkin iradeleri ellerinden alınmış ama kendilerini bu ülkede iktidar addediyorlar. Kitle kültürü medyası küçücük maaşlarla geçinmeye çalışan bu muhabirlerle, redaktörlere bile bu hissi vererek, iktidarda olma hissini vererek, patronaja işlerinde büyük bir kolaylık, otosansür ve manipülasyonda büyük bir pratiklik sağlıyor. Büyük burjuvaziye eklenmiş genel yayın yönetmeni ya da ona özenen yazışları müdürleri ise zaten artık iktidar erbabı olmuştur.

Bu yüzden de bir yoksul hareketi, iktidara topyekün bir isyan olan, medyanın geniş mutabakat alanını belirleyen paradigmayı sorgulayan, parçalamaya yeltenen Kürt hareketinin gazetelerde, televizyonlarda düşmanlıkla karşılanması beklenen bir sonuç.

POLİTİK KÜRT’Ü ‘ETKİSİZ HALE GETİRME’NİN DİLİ

FATİH POLAT (EVRENSEL GAZETESİ YAZIŞLARI MÜDÜRÜ)

“Van ili Erciş ilçesi Şehirpazar mevkiinde, güvenlik güçlerince icra edilen faaliyet esnasında, bir grup bölücü terör örgütü mensubu ile karşılaşmış, çıkan çatışmada 2 terörist etkisiz hale getirilmiştir” (Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı sitesi, ‘Bölücü Terör Örgütüyle Mücadele’ başlıklı duyuru, 19 Ağustos 2010)

Türkiye’de hâkim medya organlarının ekonomi ve çalışma yaşamına dair dilini nasıl ki, TÜSİAD’ın perspektifleri belirliyorsa, Kürt sorununa dair söylemini de, çatışmalı süreç boyunca Genelkurmay belirliyor. Varlığını ekonomik olarak büyük sermayeye, siyasi olarak da, Genelkurmay ve hükümet arasında bölüştüren medya organları, konu Kürt sorunu olunca, âdeta Genelkurmay’ın tören birliği gibi davranıyor. Duruşları aynılıyor ve en küçük bir yeni hareket bile yeni bir komuta bağlı olarak gerçekleşiyor. Türkiye’nin kendisini bu dengeler içinde var eden televizyon kanalları ve gazeteleri bir süredir yeni bir söylemle tanıştı: ‘Etkisiz hale getirildi.’ Onların sayesinde de bütün Türkiye bu yeni kullanım ile karşılaştı.

Bu söylem medyada dolaşıma ilk girdiği günlerde bir

Evrensel gazetesi okuru, gazetenin yazışlarını telefonla aradı ve bu ‘etkisiz hale getirme’nin medya ortamında icat edilen bir söylem olup olmadığını sordu. Bu soruya yanıt vermeye çalışırken, durumu anlamak için ilk olarak Genelkurmay Başkanlığı sitesine baktık. Çünkü, Kürt sorununda Türkiye medyasının kendi dili yoktu ve hiç olmamıştı. Ve Genelkurmay Başkanlığı’nın internet sitesinde, ‘Bölücü Terör Örgütü ile Mücadele’ başlıklı bölümde geçen duyurularda artık bu kavramın kullanıldığını fark ettik. O gün bugündür TSK ve dolayısıyla Türkiye hâkim medyası PKK’lileri ‘etkisiz hale getiriyor’.

AB üyelik sürecinin gerekleri de dikkate alınarak icat edildiği duygusu veren bu kullanım biçimi, ilk bakışta, daha önceki kriminalize edici psikolojik savaş söylemine göre sanki daha ‘ölçülü’ bir kullanım gibi yansıyor. Oysa altını biraz kazıdığınızda, bu söyleme yüklenen anlamın insani bakımdan önceki söylemlerden daha derin bir psikolojik savaş mantığının izlerini taşıdığını görebiliyorsunuz. Öncelikle bu kullanım PKK’liyi ve onda cisimleşen Kürt’ü, ‘etkisiz hale getirilecek’ bir ‘terör makinesi’ olarak kodluyor. Bir an-

lamda 'insansızlaştırma' ve bir 'terör malzemesi' olarak şeyleştirme tutumu da denebilir. 'Etkisiz hale getirilme' eylemi, karşısındakini herkes gibi amaçları, özellikleri, hedefleri olan insani bir kimlikten soyutlayıp, bütün insani özelliklerden yabancılaştırarak, onu karşımıza tamamen bir 'terör nesnesi' olarak koyuyor.

Askerî Söylemin, Medyada Yeniden Üretimi

Bu söylemin, Genelkurmay Başkanlığı dönemi içinde, konuşmalarına akademik referanslar da ekleyerek ne kadar geniş ufuklu bir komutan olduğunu –dolayısıyla aslında ne kadar farklı olduğunu(!)– göstermeye çalışan Orgeneral İlker Başbuğ'un, birçok konuşmasında vurguladığı, 'Asıl önemli olan teröristin başını duygusunu yok etmektir' söylemiyle kardeş bir söylem olduğunu da söyleyebiliriz. Başarı, insani bir hedeftir ve başarmak da insani bir meziyettir. 'Teröristler' ise, bu gibi duygulanımlardan bile geçirmemesi gereken, gördükleri yerde 'etkisiz hale getirilecek' olan birer 'terör nesnesidir'. Mantık böyle olunca, PKK militanlarına öldürüldükten sonra işkence yapıldığı gibi haberler de şaşırtıcı olmuyor.

Türkiye'de Kürt sorunuyla ilgili olarak medyanın rolü ne kadar önemli ise, medyayı bu söylemin baş aktörü ya da en önemli aktörü gibi tanımsallaştırarak yapılan tanımlamalar da bir o kadar handikaplıdır. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi medya bu konudaki rol dağılımında Genelkurmay'dan önce gelmiyor. Ancak, elbette bu o kadar edilgin bir ilişki de değil. Türkiye medyasının 'amiral gemisi' Hüriyet gazetesinin 'bebek katili' buluşunda olduğu gibi, Türkiye medyası siyasal yapı içinde oluşan rol dağılımının kendisine düşen yanında sadece basit bir yeniden üretici değil, aynı zamanda genişleterek yeniden üreticidir de. Rolünü bir kez içselleştirdikten sonra, 'düşman' ilan edilmiş olana karşı kullanacağı aşılayıcı sıfatların etki düzeyinin kendilerinin devlet içindeki etkilerini de artıracaklarını düşünen medya yöneticileri kendi 'entelektüel' kapasitelerine göre, bu konseptten gelen katkıyı gönüllüce yapmışlardır.

Kürt soruna dair kullanılan çeşitli medya sıfatlarının ana çerçevesini ise, 'bölücülük ve terör' söylemleri belirlemeye devam etmektedir.

Kürt'ün Folklorik Kabulü

Ancak, AKP iktidarının 'Kürt Açılımı' ile başlayıp 'Millî Birlik Projesi'yle gerileyerek sürdürdüğü süreç dil alanında ikili bir hegemonik durum da yarattı. Bu ikili kullanımda, Türkiye'nin sınır komşusunun, arkasına uluslararası desteği de almış bir Kürt devleti olarak ortaya çıkması da kuşkusuz etkiledi. Böylelikle bugün artık, Kürtçenin, ya da Kürtlüğün kimlik olarak inkârından çok, onun folklorik bir kimlik olarak kabulü, ama politik bir kimlik olarak reddi

noktasına gelindi.

Devlet bir yandan, kendini sadece bireysel değil, aynı zamanda, politik, kolektif bir kimlik olarak kabul ettirme mücadelesi veren Kürt'ü 'etkisiz hale getirmek'(!) için dağıtıcı bombalarla, diğer yandan da devletin Kürtçe yayın yapan televizyonunda Kürtçe oyun havalarıyla içinde devlet rengi baskın bir Kürt kimliği de 'etkili hale getirilmeye' çalışılıyor.

Medyanın Kürt sorunu karşısında kullandığı dil, çatışmalı yıllar boyunca çeşitli biçimlerde tartışıldı. Özellikle son 10 yıl içinde bu konuda titiz akademik çalışmalar da yapıldı. Gazetecilik meslek örgütleri ile bazı iletişim fakülteleri öğretim üyelerinin ortak çalışmaları da oldu. Bu çalışmalar içinde ortaya çıkan önemli nokta ise, medyanın bu konudaki dilinin sadece medyanın içinden değiştirilemeyeceği, bu konudaki etik eğitim ve tartışmaların önemi olmakla birlikte, bir dizi başka değişken tarafından etkilendiği ya da engellendiği. Gazetecilik meslek örgütleri içinde de faaliyet gösteren ve çeşitli gazetelerde de köşe yazar ya da yönetici konumunda bulunan gazetecilerin, olumlu tutum ve duruşları, buldukları medya gruplarının bu konudaki kimliğini belirleyici nitelikte olamıyor. Bunun nedeni de, Kürt sorununda asker ve sivil devlet kurumlarının, ülkedeki siyasi iklimin bunun önünde ciddi bir engel oluşturmasıdır. Kürt sorunundaki resmî tutum değişmediği sürece, varlığını o resmî ilişkiler içinde tanımlayan ya da onlara eklenerek varlığını devam ettiren basın-yayın organlarının dilinin, sadece içerideki bir hegemonya mücadelesi ile değiştirilemeyeceği gerçeğidir.

Bir Hegemonya Alanı Olarak Dil

Tüm bunlarla birlikte, Kürt sorunuyla ilgili kullanılan dilin ciddi bir hegemonya mücadelesi alanı olarak görülmesi büyük önem taşıyor. İdeolojik tutumların, siyasal referansların kurulmasında temel bir önem taşıyan dilin, gerici ya da demokratik bir içerikte olup olmaması, tarafların karşılıklı güç ilişkilerinin düzeyi tarafından belirleniyor. Tam da bu nedenle medyanın Kürt sorununa dair kullandığı dili değiştirmek, sadece gazetecilerin, basın meslek örgütlerinin ya da iletişim fakültelerinin işi olarak görülemez. Ülkenin doğusundan batısına kadar Kürt sorununun demokratik çözümü için verilen mücadelenin vardığı düzey, dil alanında da yansımaları bulacaktır. Nasıl ki, Kürt sorunuyla ilgili şoven bir iklimin hâkim olduğu bir dönemde basın alanında demokratik bir dilin hâkim olması düşünülemezse, Kürt sorununda demokratik çözüm fikrinin ağır bastığı bir süreçte de, basın alanının bundan soyut kalması düşünülemez. Tam da bu nedenle, medya yöneticilerinin ağzının içine baktığı güç merkezlerinin geriletilmesi, medya alanında dilin demokratikleşmesi için verilen mücadelenin önemli bir bileşenidir.

Basın Özgürlüğüne Vurulan Zincirler

MÜJGAN ARPAT (GAZETECİ)

Türkiye'de basın mensuplarının özgür haber yapamadıklarını, tanıklıklarını yazamadıklarını ve gördüklerini kameralarına kaydedip yayınlamadıklarını hepimiz biliyoruz. Sansür sınırlarını aşanların cezalandırıldığını da...

Türkiye'de basın özgürlüğünün sınırlarını oldum olası devletin "Kürt meselesi", "Ermeni soykırımı" ve "Ordu" gibi konulardaki belli başlı tabuları belirliyor ve bu sınırlar siyasi gelişmelere göre kimi zaman nispeten esnese de, basın özgürlüğü konusunda köklü bir dönüşüm yaşanmadığından, gazeteciler cezalandırılmaya devam ediliyor. Devletin tabu konularının Türkiye'deki siyasi gelişmelere göre yaygın Türk Medyası'na bire bir yansımaları izlemek mümkün. Diğer yandan, örneğin Kürt sorunu ya da Ermeni soykırımı konularında olduğu gibi "Açılım" konularının gündemden düştüğü dönemler ilk cezalandırılanlar yine bu konularda yazan gazeteciler oluyor.

Bianet Medya Gözlem Masası'nın yayınladığı son Nisan-Mayıs-Haziran 2010 Medya Gözlem Raporu, 53'ü gazeteci toplam 249 kişinin sadece düşüncelerini ifade ettikleri için yargılandıklarını gösteriyor. Söz konusu raporda son bir yıl içinde mahkeme önüne çıkartılan insanların sayısında yüzde yüz bir artış olduğunun altı çizilmiş.

İfade özgürlüğünün sistemli şekilde ve hukuka aykırı olarak bastırılmasındaki en etkin araç ise, Terörle Mücadele Yasası.

İnanılması güç, ama "Azadiya Welat" gazetesi sorumlusu müdürü yer verdiği haberlerde "PKK propagandası" olduğu gerekçesiyle dile kolay 166 yıl 6 ay hapis cezası aldı. Devrimci Demokrasi gazetesi sorumlusu müdürü Erdal Güler yazılan nedeniyle cezaevinde. Yaşamını cezaevinde tüketmiş olan İsmail Beşikçi tekrar parmaklıklar ardına girme tehlikesiyle karşı karşıya, gazeteci İrfan Aktan Kürt sorununa ilişkin bir yazısından dolayı 15 ay hapis cezasına mahkûm oldu. Ragıp Zarakolu yine yayınladığı bir kitaptan dolayı kim bilir kaçınıcı defadır hâkim karşısında.

Bir de yaygın Türk Medyası dediğimiz yayın organlarında çalışan ve yargılanan Milliyet'ten Namık Durukan, Taraf'tan Mehmet Baransu, Ahmet Altan ve Yasemin Congar gibi gazeteciler var. Hepsinin ortak noktası ya Kürt sorunu ya da Ordu meselelerine ilişkin devletin koyduğu kırmızı çizgileri aşmış olmak. Ortak olmayan noktaları ise bu gazetecilerin en azından gazeteci olarak kabul görmeleri. Muhalif basın mensupları ve özellikle Kürt konusu ekseninde çalışan gazeteciler ise, toplum içinde, güvenlik güçleri ve mahkemeler karşısında hatta kendi mes-

lektaşları tarafından bile gazeteci addedilmiyorlar. Sürekli şiddet ortamında çalışıyorlar, şiddete maruz kalıyorlar, öldürülüyor, ellerindeki görüntülere el koyuluyor ve sürekli gözaltı tehlikesi altında çalışıyorlar. Kendilerine en temel hakları olan basın kartı dahi verilmiyor.

Avrupa Birliği sürecindeki bir Türkiye'de hâlâ gazetecilere basın kartı verme yetkisi, gazetecilerin meslek örgütlerinde, sendikalarında değil, Başbakanlığa bağlı bir kurumda. Bu durumda zaten daha en baştan basın özgürlüğü sınırlandırılmış oluyor. Yaygın Türk Medyası'nda çalışan gazeteciler basın kartı alabilirken, muhalif basın, Kürt basın mensubu alamıyor. Buna ek olarak eleştirel haber yaptığı için parlamento akreditasyonunun elinden alınan gazeteci arkadaşlarımız da var.

Yaygın Türk Medyası ancak devletin izin verdiği zamanlarda ve oranda Kürt sorunu veya Ermeni meselesine ilişkin haberlere yer verirken, aynı zamanda bu alanlarda çalışan muhalif gazetecileri, bir taraftan gazeteci adlandırmayı dışlarken, diğer taraftan onların yıllar önce yayınlanmış haberlerini uygun gördükleri dönemlerde atıfta bulunmadan yayınlamaya sömürüyorlar... Eski JTEM'ci Abdülkadir Aygan'ın İtirafı, JTEM konusundaki haberler veya Diyarbakır Cezaevi'nde yaşananlar ile Faili Meçhullerle ilgili haberlerin "Gündem" geleneğinden gelen gazetelerden alınıp atıfta bulunulmadan, politik ortamın izin verdiği koşullarda yayınlanması gibi...

Yaygın Türk Medyası'nda çalışan gazetecilerin çoğu, özellikle yeni nesil gazeteciler 12 Eylül 1980 darbesi sonrası, ellerinden sendikalaşma haklarının da alınmasıyla, bir başlarına kaldılar. Bu da beraberinde, hem sürekli akıllarının bir köşesinde bulunan Terörle Mücadele Yasası'nı göz önüne almayı, hem Türk Medyası tarafından uygulanan sansüre uymayı, hem de işini kaybetme kaygısıyla oto sansürü getirdi. Günümüzde artık gazeteciler arası bir dayanışmadan söz etmek mümkün değil. Sendikalaşma mücadelesi veren bir grup Sabah ve ATV çalışanlarının başlarına gelenleri sanırım hepimiz hatırlarız. Türk Medyası'nda kelime anlamıyla tam bir "böl ve yönet politikası" hâkim. Bu durum ağır çalışma koşullarının yanı sıra gazetecilerin bağımsız haber yapamamalarına da yol açıyor. Araştırmaya dayanan habercilik neredeyse kalmadı gibi ya da yalnız sipariş üzerine yapılıyor. Kürt sorununa ilişkin bir örnek vermek gerekirse: Örneğin "Açılım"ın tartışıldığı günlerde kimi tanınmış gazeteciler birkaç günlük bir yazı dizisi siparişi ile bölgeye gönderiliyor. Şöyle 1-2 günlük yüzeysel bir

turla bölgenin nabzı tutulup geri dönülüyor ve bunun adı da gazetecilik oluyor. Peki, o günlerin dışında Kürt illerinde yaşananlar? Onlar yine yalnız sürekli yasaklanan, gazetecileri mahkûm olan gazetelerde yayınlanıyor.

OHAL'in kalkmasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen, bölgede gazetecilik kimliğinizle özgür bir ortamda gazetecilik yapmanız mümkün değil. OHAL koşulları tüm yerli ve yabancı gazeteciler için hâlâ fiilen sürüyor ve ancak izin verildiği bölgelere girebiliyorsunuz. Özellikle askerî "operasyonların" sürdüğü bölgelere hatta çevre köylere dahi girmeniz mümkün değil. Sürekli güvenlik güçleri tarafından izleniyorsunuz, kontrol noktalarından birine takılıp engelleniyorsunuz, gözaltına alınıyorsunuz, görüntü ve malzemelerinize el konuluyor. Almanya Banş Hareketi'nin bir deyimi vardır, "Düşünün ki bir savaş var ve kimse savaşmaya gitmiyor." Fırat'ın Öte Yanı'nda süren sava-

şa ilişkin şöyle diyebiliriz; "Düşünün ki bir savaş var ve hiçbir gazeteci haberini yapmıyor". On yıllardır yaygın Türk Medyası'nın gazetecileri bölgeden ya yanlış haberler yayınlıyor ya da suskun kalıyor.

Peki, Türkiye'deki yabancı basında durum farklı mı? Birkaç istisna dışında hayır. Yabancı basın kurumları yaklaşık 5-6 yıldır masa başından haber yapıyor. Eskiden olduğu gibi bölgeye gidip araştırma yaparak kendi objektif bilgilerini haberleştiren gazeteci kalmadı gibi.

Yabancı basın son yıllarda personel kısıtlamasına gittiğinden, genellikle İstanbul bürolarından haber yapılıyor. Masa başında belli başlı Türk ana akım medyasının haberleri çevrilip, araştırmadan yayımlandığı çok oluyor. Yani, aslında Türkiye'deki yabancı basında yayınlanan haberler de, genellikle sansürden geçmiş yaygın Türk Medyası tarafından belirlenmiş oluyor.

KÜRT SORUNU VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

KAMİL TEKİN SÜREK (AVUKAT)

Bilindiği gibi, ifade özgürlüğü, demokratik hak ve özgürlüklerin en önde gelenlerinden biridir. Yaşama hakkı, işkence görmeme ve kötü muameleye maruz kalmama hakkı, adil yargılanma hakkı gibi haklarla birlikte anılabilir. İfade özgürlüğünün kullanılması, genellikle, faşist ve gerici iktidarlardan tarafından diğer hak ihlallerine gerekçe yapılır.

Türkiye'de her zaman ifade özgürlüğünün önüne engeller dikilmiştir. Bu durum, anayasalar, yasalar değişse de, değişmemiştir. Ancak, halkın mücadelesinin yükseldiği ve gerici iktidarların bu mücadele karşısında bocaladığı dönemlerde ifade özgürlüğü fiilen kullanılmıştır.

İfade özgürlüğünün kısıtlanmasının son yıllarında gerekçesi "bölücülük" olmuştur.

12 Eylül sonrasında, uzun yıllar, yazar, çizer ve gazeteciler TCK'nın 142., 159. ve 312. maddeleri ile tehdit edilmişlerdir. Kürt sorunu, işçi sınıfının talepleri, işkenceden ve adil olmayan yargılamalardan, cezaevlerinden söz edildiğinde bu maddeler işletilmiştir. 1991'de Turgut Özal, tıpkı bugün Erdoğan'ın yaptığı gibi, özgürlük havarisi pozlananda TCK'nın 141. ve 142. maddelerini kaldırmış, fakat onları daha sonra çok aratacak olan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nı yürürlüğe sokmuştur. 1991'den bu yana Terörle Mücadele Yasası'nın 6., 7. ve 8. maddeleri ve tabii TCK'nın kaldırılmayan 158., 159. ve 312. maddeleri insanları düşüncelerini açıkladıkları için cezaevine gönderen ceza hükümleri olmuştur.

O yıllarda, mevzuatta bir tarama yapan Prof. Semih Gemalmaz, 150 civarında yasa metninde ifade özgürlüğünü kısıtlayan hükümler olduğunu tespit etmişti.

Kime dava açacağını bilen savcılar !

Elbette, sözünü ettiğim ceza hükümlerinin uygulanması da siyasi duruma göre değişiyordu. Bazen Yaşar Kemal, Orhan Pamuk gibi çok ünlü isimler dahi DGM hâkimlerinin karşısına çıkarken, bazen sosyalist ya da Kürt Hareketi eksenli dergi ve gazetelerin yazar ve yazarları müdürleri sessiz sedasız yargılanıp cezalandırılıyordu. Bazen de, yargılamaya dahi gerek görülmeden gazeteciler kaybediliyor ya da "faili meçhul" cinayetlere kurban ediliyordu. Terörle Mücadele Kanunu ve TCK 312. maddede de çok değişiklikler yapıldı. AB'ye girme çabalanna denk düşen mevzuat değişikliği günlerinde, her değişiklikte mutlaka Terörle Mücadele Kanunu'nun 6., 7. ve özellikle 8. maddesinde küçük bir değişiklik yapılıyor ya da yazarları müdürlerine hapis cezası yerine para cezası verilmesi uygulamasına geçiliyor, ceza verilmiş yazarların cezaları erteleniyor... Fakat, düşüncelerini açıklayan, yazan kişilerin yargılanması ve cezalandırılması uygulaması bir türlü sona ermiyordu.

Hâkimler kimlerin bu maddeleri ihlal ettiğini, kimlerin ihlal etmediğini "biliyorlardı". Örneğin, PKK ile ilgili bir haberi Cumhuriyet gazetesi yazmış ve Gerçek dergisi bu haberi alarak bir haber yorum yazısında kullanmışsa, Gerçek dergisi sahibi ve Yazarları Müdürü'ne dava açılıyor, ceza veriliyor ama "aynı yazı Cumhuriyet gazetesinin ...günlü ...sayılı nüshasında yayınlanmıştır..." savunusuna karşı DGM Savcısı, "biz kime dava açacağımızı biliriz, bize işimizi öğretmeyin" diyebiliyordu.

O dönemde bir jargon türemiştir. PKK ya da Öcalan ile

ilgili bir haber yayınladığınızda, ya da bir yorumunuzda onların ismini kullandığınızda; "sözde", "bebek katili", "terör örgütü", "bölücübaşı" vb. sözcükleri isimlerin başında kullanmamışsanız, örgüt propagandası yapmak suçlaması ile size dava açılıyor, haber ajansından gelen aynı haberi yukarıdaki sözcükleri ekleyip veren gazeteye soruşturma açılmıyordu. O günlerde başlayan her ismin önüne eklenen "sözde" sözcüğü öylesine yaygınlaştı ki, insanlar bu kelimeyi bir kötülleme sözü olarak günlük konuşmalarında çok fazla kullanmaya başladılar. Eski bir Genelkurmay başkanı işi "sözde vatandaş" nitelemesine kadar götürdü.

Bir zamanlar, "Kürt" kelimesi geçen haber ve yorumlara dava açarlardı, "Kürt diyerek Türk ulusunu bölme amacı güdüyor" gerekçesi ile... İnsanlar cezadan kurtulmak için "Kürt İleri" dediler. Bu tanıma da cezalar verildi. "Bölge" sözü söylenmesi, yazılması yasaklanan yerin ismi gibi kullanılmaya başlandı.

Batman'da bir dansöz, kıyafetinde yeşil, kırmızı, sarı renklere yer verdiği için yargılandı. Bir ilde kırmızı, yeşil, sarı rengi yasaklama zihniyeti trafik ışıklarının rengini değiştirdi. Kırmızı turuncuya, yeşil maviye, sarı safran rengine çevrilmişti.

Bir zaman geldi ki, Kürdistan kelimesine dahi ceza veremez duruma geldiler. "Kürdistan, bu yazı içinde bölücü amaçla değil, coğrafi bir bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır" gibi DGM kararları çıktı.

Yazışları müdürlerine hapis cezası yerine, para cezası vermek zorunda kaldıklarında yeni bir uygulama başlattılar, artık yazışları müdürlerini yazılan yazılardan ötürü değil de, bu yazıları yayınlamak "terör örgütünün propagandasını" yapmak, terör örgütüne bu şekilde yardım etmek suçlaması ile TCK 169. maddeden davalar açmaya ve cezalar vermeye başladılar. Bu suçun cezası dört buçuk sene idi. Tabii, bir de gazete ve dergileri kapatma ve toplama uygulamaları vardı. Pek çok gazete ve dergi çıktığı gün toplatılıyordu. OHAL Bölgesi'ne ise bu gazete ve dergiler hiç sokulmüyordu. OHAL Valiliği'nin kararlarına karşı yargı yoluna da gidilemiyordu.

Gazetelere toplatma kararları pek engelleyici işlev görmüyordu. Çünkü, toplatma kararının mahkemeden çıkması, kararın polise iletilmesi ve Türkiye çapında 32.000 civarında olan gazete bayilerinin tek tek dolaşılıp gazetelerin toplanması fiilen mümkün olmuyordu. Fakat, dergiler toplatma kararlarından etkileniyordu. Toplatma dışında kapatma cezası veriyorlardı. Üç günden bir aya kadar gazete ya da dergi hapis ve para cezasıyla birlikte kapatılıyordu. Bir gazete hakkında peş peşe iki üç kez birer ay kapatma cezasına çarptırıldıklarında, fiilen o gazeteyi kapatmış oluyorlardı. Fakat, "demokrasilerde çare tükenmez". Bu kez kapatılan gazete başka bir isimle çıkıyordu. Pek çok gazete ve dergi bir yıl boyunca aynı isimle çıkamaz hale geldi.

Toplatma ve kapatmanın yanı sıra bir dönem matbaada toplama uygulaması başlattılar. Polisler gazetenin basıldığı matbaaya gidiyor, çıkan ilk gazetelerdeki haber ve yorumlara göz atıyor ve ellerinde hazır, matbuu suç duyurusu fezlekesine bu haber ve yorumların başlıklarını yazıyor ve süratle DGM savcısına iletiyorlardı. DGM Savcısı da elindeki matbu, hazır toplatma kararındaki boşlukları bu haber ve makalenin başlığı ile dolduruyor ve önceden imzalanmış toplatma kararını matbaaya gönderiyordu. Böylece, gazete daha matbaadan çıkmadan toplatılıyor, bütün nüshalara el konuyordu. Gazeteciler de bu uygulamaya karşı, toplatma kararları olan yazı ve haberlerin yerini boş bırakıp gazeteyi çıkararak yanıtladılar.

Türkiye, 1990'dan bu yana AİHM'de ifade özgürlüğüne ihlal etmekten en çok mahkûm edilen ülke oldu.

Velhasıl, gazeteci, yazar ve aydınların ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü için verdikleri mücadeleye günümüze kadar yukarıda özetlemeye çalıştığım aşamalardan geçerek sürdü geldi.

Gelinen yerde, halen yedi yüz civarında gazeteci ve yazarın yargılandığı ve 44 gazetecinin cezaevinde olduğu belirtiliyor. Gazetecilerin yargılanıp cezalandırılmasının önüne geçemeyeceğini düşünen bazı gazeteciler, gazeteciler için ayrı cezai isteme noktasına gelmiş.

Gazetecilerin, yazarların yargılanması, doğrudan Kırmızı Kitap, Gizli Anayasa olarak da tanımlanan Millî Güvenlik Siyaset Belgesi ile ilgilidir. Bu belgede iç düşman olarak tanımlanan siyasi gruplar ve onların ideolojik siyasi yapısı etkisiz hale getirilmeye ya da yok edilmeye çalışılıyor. İç düşmanlar (sıralaması değişse de) 12 Eylül öncesi ve sonrası komünizm, "bölücülük" ve şeriatçılık olarak belirlendi. Ve bütün demokratik, ilerici düşünceler bu kapsam içinde görülüp cezalandırılmaya çalışıldı. Hâkimler, savcılar, yüksek hâkimler, polis ve asker iç düşmanlara karşı, çoğu zaman yasaları dahi hiçe sayarak elbirliği içinde "mücadele ettiler".

Oysa demokrasi tanımlarında her zaman vatandaşların düşüncelerini serbestçe açıklayabilmesi ve düşüncelerine taraftar toplaması, o düşünceler etrafında örgütlenerek iktidara talip olması vs. söz edilir. Bizdeki "demokraside" ifade edilebilecek düşünceler Millî Güvenlik Siyaset Belgesi ile belirleniyor, iktidarlar bu çerçevede oluşturuluyordu. Hâlâ da durum değişmiş değildir.

İfade ve basın özgürlüğüne yönelik bunca baskı uygulanmasına rağmen Türkiye'de hemen hemen her konu da belki dar bir çevrede kalarak tartışıldı, tartışılabilir. Basın, düşünce ve ifade önündeki engeller kalktığında, belki de bugün çözülmez gibi görünen Kürt sorunu dâhil birçok sorunu halk özgürce tartışarak çözüme olanağına kavuşacak. Halk düşmanı iktidarların gerçek yüzleri daha kolay kavranacak. Onları alaşağı etmek kolaylaşacak.

DİRENİŞ RUHU HÂLÂ DEVAM EDİYOR

RAGİP ZARAKOLU (YAZAR - YAYINCI)

Sosyalist basında ilk yazım, 1968 yılında haftalık ANT dergisinde çıktı. İstanbul Üniversitesi işgali sırasında tuttuğum günlüktü. İlk davam ise 1970 yılında açıldı. Faruk Pekin ile birlikte yazdığımız bir yazıdan ötürü. Ve son davam ise, TMY'den bu yıl açıldı. "KCK Dosyası" adlı bir kitaptan dolayı. Demek ki, TC'nin yargı sistemi ile aramızda 40 yıldır sorun var. Ve kendimin sorunlu olduğumu düşünmüyorum. Yargı sistemi, düşünce ve ifade özgürlüğü açısından gerçekten sorunlu... Yandaş ya da yandaş olmayan yargının ortak olduğu tek nokta, sosyalistleri ve Kürtleri yargılamak...

Ve aynı yıl "Ho Şi Minh ve Vietnam Kurtuluş Savaşı" başlıklı yazımdan dolayı bir dava daha açıldı. Bilir sanılan bilmez kişi ise yeminli anti-komünist Sulhi Dönmezer'di. Ve üniversite, "özerk"ti. Yayın yönetmeni Doğan Özgünden başta olmak üzere ANT yazarları hakkında, 500 yılı aşan cezalar isteniyordu. Aynı bilmez kişilerin raporları ile. ANT yazarları arasında İsmail Beşikçi de vardı. ANT bu yıllarda ünlü "Şerefname"yi de yayınlıyordu.

Bol bol "emperyalizme karşı savaşıldığı" edebiyatı yapılan bir ülkede, emperyalizme karşı yürütülen "gerçek" bir savaşa değindiğim için şanlı Türk Adliyesi tarafından mahkûm edildim. Ben onur duydum, onursuzluk duyacak olanlar düşünsün!

Daha 12 Mart Darbesi olmamıştı, Bay Demirel'in sözde demokratik dönemi idi. Tek ayrıcalığımız, Şadi Alkılıç gibi zaman zaman tutuklananlar dışında tutuksuz olarak yargılanmamızdı. Ama bu davalar, ensemizde giyotin gibi beklemekteydi. O dönem açılan davaların hasadını yapmak ise, 12 Mart'ın sözde sivil hükümetlerine kaldı. Askerî ve sözde "sivil" yargı, buldozer gibi üstümüzden geçti. En gözde maddeler ise TCK 141-42 ve 159'du (bugünkü 301). Sosyalistler de Kürtler de bu maddelerden yargılanıyordu.

1961 Anayasası görece daha nefes aldırıcı bir Anayasa idi, ama aynı zamanda vesayet rejiminin temel organı olan MGK'nın anasıydı aynı zamanda. Çünkü "Kırmızı Kitap", bizleri, yani sosyalistleri, Kürtleri, azınlıkları, potansiyel "iç düşman" olarak tanımlamıştı. Ve "Şeriatin kestığı parmak acımadı". 12 Mart bitti, sözde sivil dönem geldi. Sosyalist düşünceler, kendini köyünü sardı. İnsanlar eşitlikçi, adil, özgür bir toplum hayal etme cesaretini gösterdi. Kaşarlanmış CHP bile, kendini "sol" diye pazarlamaya başladı yükselen toplumsal dalga karşısında. 12 Mart faşizmi militarizmin ve sivil işbirlikçisi Demirel gibilerinin maskesini indirmişti. Demirel Efendi, kendisinin yapamadığını,

askere yaptırmış, kestaneyi ateşten aldırılmış, Denizlerin idamını sağlamıştı, NATO generalleri aracılığı ile. Ama ilk seçimde de halkın tokatını yiyecekti.

Solun yükselişi karşısında, Demirel, Milliyetçi Cephe'yi kurmuş, fiili bir iç savaşın fitilini tutuşturmuştu. Ecevit'e verilen rol ise, solun yükselişini heba etmek, kayalara oturtmaktı.

Bu dönemde de Yargının çarkı TCK 141-142, 159 ve 312. maddeler üzerinden işlemeye devam etti sosyalist basına ve Kürt basınına karşı. Yine 1960'lardaki gibi, tek avantaj tutuksuz yargılanmaktı. Bu dönemde de TCK 142'den yargılanmayı becerdim. Polonyalı ünlü iktisatçı Oscar Lange'nin *Tekelci Kapitalizm ve Devlet* başlıklı kitabında, bilmez kişiler satır aralarında pertavsızla bakıp komünizm propagandası bulmuşlardı.

Sosyalist basına ve Kürt basınına karşı açılan davaların toplu hasadını yapmak ise 12 Eylül cuntasına kalacaktı.

12 Eylül döneminde ise, TCK 142 ve 159 ve 312'den yargılanmayı becerdik. Mete Tunçay'ın *Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler* ve Dido Sotiriyyu'nun *Benden Selam Söyle Anadolu'ya* adlı kitapları nedeniyle. Ama Sıkıyönetim Mahkemesinde beraat ettik iki davada da. Sıkıyönetim Mete Tunçay'ın kitabını yeniden yasaklamak zorunda kaldı. Öyle ya, solun kökü kurutulurken, solun tarihinden bahsetmeye kalkmak ne cüretti. Kitaplar Seka'ya yollanıp, "kirlelerinden" arındırılarak, tabula rasa olarak yararlı hale getirildi. Aynı dönemde insanların da bellekleri siliniyordu. 12 Eylül'ün kitap düşmanlığı, ancak Nazilerin kitap yakma ayinleri ile oranlanabilir. Yüzlerce kitabevi kapandı, insanlar evlerde kitap yaktı korkudan, asker ve polis yayınevi depolarını bastı, milyonlarca kitap ve dergi ya ateşe verildi kışlalarda ya da yeniden kâğıda dönüştürüldü. Sosyalist-Kürt basınının editörleri hakkında ise 1000 yıla varan hapis cezaları isteniyordu.

12 Eylül'den bugüne...

12 Eylül ve sonrası dönemde yeni gazete ve dergilerin çıkmasına izin bile verilmiyordu. Bu nedenle, kimi dergiler "kitap dizisi" adı altında yayınlanmaya başladı, "11 TEZ", "Türkiye Sorunları" gibi. Ya da çok yüksek paralar ödenerek, eski bir derginin isim hakkı satın alınıyordu.

1990-91 yılında, tabu olan Kürt sorununa değinen İsmail Beşikçi, Haydar Işık, Hüseyin Erdem'in kitaplarından dolayı, hakkımızda 142'den dava açıldı. Bu davalar 1991'de TCK 141-42. maddelerin iptali ile birlikte düştü.

Ama aynı yıl çıkarılan TMY'nin 8. maddesinin ilk kurbanı İsmail Beşikçi'nin bir kitabı oldu yine. Yaşanan bahar havası sadece 3 ay sürmüştü.

Madde, yayınevi editörünün yargılanmasına cevaz vermediği halde "Yüksek Yargı"nın, kendini Kanun Yapıcı statüsüne sokan içtihatı ile mahkûm edildik. "Emir anlaşılana yine "yüksek makam"dandı.

Daha sonra bunun "haksız" olduğu kabul edilip, dava yeniden görüldüğü halde, Ayşe Nur'un haksız yere yattığı hapislik, başka bir cezasından düşülmedi. Yeniden zindana konuldu.

93 ve 94'te yine tabu olan Ermeni soykırımını Yves Temon ve Vahakn Dadrian'ın kitapları ile gündeme taşıyınca, kendimizi TMY sanığı olarak bulduk. 1915'in "terörle" tek ilgisi, bunun "devlet terörü" olmasıydı. O zaman bizim "suç duyurusu" yaptığımız kabul edilip, 1915'te ne olduğunun soruşturulması yerine, Yargı bizi yargılamayı tercih etti. Ve de bir de 312. madde devreye sokuldu. Dadrian'ın *Uluslararası ve Ulusal Hukuk'ta Jenosid* kitabı nedeniyle.

2002 yılı Ocak ayında ölümüne kadar Ayşe Nur hakkında açılan davalardan sayısı 40'ı buldu.

Kürt yazarların kitaplarından dolayı TMY, 8. maddeden yargılandı. Lenin'in *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Savaşları* kitabından dolayı bile yargılandı. Bilmez kişiler, Doğu deyince bunu Kürdistan sanmışlardı anlaşılana! 12 Eylül idamları ile ilgili kitap da yasak ve yargıdan nasibini aldı. Ayşe Nur'a Savcılıktan en son celp, ölümünden bir hafta önce geldi. Ömer Asan'ın 6 yıl önce yayınlanan *Pontos Kültürü* adlı kitabını yayınladığı için.

2002 yılında bayrağı ben devraldım, *12 Eylül Yargılanıyor* adlı kitabımızdan dolayı.

Yeni TCK ile de, kendimi 301 sanığı olarak buldum, Ermeni yazarların kitaplarından dolayı.

Yeni yasa yayıncıyı "sorumlu" tutmadığı halde [yazan ya da çevirmeni belli olmak koşulu ile], 26 Eylül'de, *KCK Dosyası* adlı kitap nedeniyle, yazar N. Mehmet Güler ile birlikte yargı önüne çıkacağım.

Değişen ne?

Türkiye'de çok şey değişti elbette, eskiden tabu olan, sosyalizm, Kürtler, Ermeniler, Rumlar ve resmî tarihin eleştirisi bağlamında daha rahat yayın yapabiliyoruz. Ama bir yandan bakınca da, sanki hiçbir şey değişmemiş gibi, eğer netameli konulara girer iseniz. 1971 yılında ANT dergisi editörü Doğan Özgüden hakkında 500 yılı aşkın hapis cezası isteniyordu. Şimdi yahu bu yazılar için dava açılır mı diyoruz. 1981'de ise Halkın Kurtuluşu editörü Veli Yılmaz için 700 küsur yıl hapis cezası isteniyordu. 1990'lı yıllarda bırakın yargılamayı, sosyalist basından (Namik Tarancı örneği gibi) ve Kürt basınından en genci 19 yaşında Ferhat Tepe ve en yaşlısı 72 yaşında Musa Anter gibi onlarca gazeteci kaçınıldı ve suikaste maruz kaldı.

Ama "şükürler olsun, yaşıyoruz" diyemiyorum, çünkü 2000'li yıllarda da can dostum Hrant Dink katledildi. Nasıyonalist sosyalistler kara listeler yayınlayıp, bir çok gazeteci ve yazan hedef gösterdi. Hadi şimdi onların bir kısmı yargılanıyor diyelim. Ama sosyalist-Kürt basınının sorunları azalmadı, hatta yeni TMY ile katlanarak büyüdü. Azadiya Welat, yani Türkiye'nin tek Kürtçe Günlük gazetesi hâle kapatılıyor, editörü ise 500 yılı aşkın ceza tehdidi altında, aynı 1960'lar, 80'ler gibi. İşçi Köylü gazetesi kapatıldı, çalışanlarından çevirmen Suzan Zengin, 1 yılı aşkın süredir mahkeme önüne çıkmadı. 18 yıldır sürgünde yaşayan yazar ve çevirmen Doğan Akhanlı uydurma gerekçelerle ülkesine döndüğünde gözaltına alındı. Anti-komünizm her ne kadar gerilemiş görülsün bile, son yıllarda yeniden canlanmaya başladı. Buna bir tehdit olarak işaret etmek durumundayız. Hâlâ devletin/hükümetin istediği gibi sosyalist olma, Kürt olma, liberal olma, hatta dindar olma dayatması var. İsyankâr ve direngen ve eleştirel olduğunuzda, korkunç bir hoşgörüsüzlükle yüz yüze kalıyorsunuz. Eğer bu dönemde daha az sorun çıkıyorsa, bu biraz da sistemle entegre olup, oto sansüre daha çok yöneliyor olmamızdır. Ama hâlâ yargılananlar varsa, ne mutlu bize. Demek ki direniş ruhu devam ediyor demektir bu!

KÊZÊ

ÇIROK: YILMAZ AYYILDIZ

NIVİSKAR: CUNEYT YEŞILYURT*

Kêzîkê rojek radibe û dibêje: "Ez herim ji xwe re yekî bibînim û pêre bizewicim."

Kêzê radibe xwe dixemilîne, coteke şîmik dike lingê xwe, qelûnekê dike devê xwe, benîşteki mîsteqînê datîne ser lêvên xwe, dikeve rê. Diçe dikeve deşteke bê serî û bê binî. Rastê şivanekî tê.

Şivan dibêje: Kêzê oxir be, tu bi ku de diherî?

Kêzê: Kêzê bavê te be, kêç diya te be, nebêje Kêzê. Bibêje 'Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şîmik û bi qelûnê, bi benîştê mîsteqînê, tu bi ku ve diherî?'

Şivan: Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şîmik û bi qelûnê, bi benîştê mîsteqînê tu yê bi ku ve herî?

Kêzê: Ezê herim ji xwe re yekî qasê xwe bibînim û pêre bizewicim.

Şivan: Tu bi min re nazewicî?

Kêzê: Erê, ezê bi te re bizewicim lê dema tu hêrs bibî, tuyê bi çi li min bixî?

Şivan: Ezê bi vê darê destê xwe lite bixim.

Kêzê: Şivan, ger tu bi vê darê yekî li min bixî, ezê bi erdê ve bizeliqim, welehî ez bi te re nazewicim.

Kêzê radibe ji ber Şivan diçe, dikeve rê, diçe ku ji xwe re yekî bibîne û pêre bizewice. Di rê de rastî gavanekî tê.

Gavan: Kêzê oxir be tu yê bi ku ve herî?

Kêzê: Kêzê bavê te be, kêç diya te be, nebêje Kêzê. Bibêje 'Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şîmik û bi qelûnê, bi benîştê mîsteqînê, tu bi ku ve diherî?'

Gavan: 'Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şîmik û bi qelûnê, bi benîştê mîsteqînê, tu bi ku ve diherî?'

Kêzê: Ezê herim ji xwe re yekî qasê xwe bibînim û pêre bizewicim.

Gavan: Tu bi min re nazewicî?

Kêzê: Dibe, ez bi te re bizewicim. Lê dema tu hêrs bibî û li min bixî, tuyê bi çi li min bixî?

Gavan: Ezê bi vê darê li destê xwe li te bixim.

Kêzê: Gavan, ger tu bi vê darê yekî li min bixî, ezê bi erdê ve bizeliqim, welehî ez bi te re nazewicim.

Kêzê radibe ji gavan xatirê xwe dixwaze, dikeve rê. Dîsa di nav zewiyê re diçe, li wir rastî mişkêkî tê.

*Ev çîrok ji girtigehê girtiyên ji me re şandîye. Wekî çîrok û nivîskar ev nav nivîsandibûn, me jî wisa nivîstî.

Mişk: Kêzê oxir be tu yê bi ku ve herî?

Kêzê: Kêz bavê te be, kêç diya te be, nebêje Kêzê. Bibêje 'Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şimik û bi qelûnê, bi benîştê misteqînê, tu bi ku ve diherî?'

Mişk: 'Kêzê Kêzê Kêz Xatûnê, bi şimik û bi qelûnê, bi benîştê misteqînê, tu bi ku ve diherî?'

Kêzê: Ezê herim ji xwe re yekî qasê xwe bibînim û pêre bizewicim.

Mişk: Gelo tu bi min re nazewicî?

Kêzê: Dibe, ez bi te re bizewicim. Lê dema tu hêrs bibî û li min bixî, tuyê bi çi li min bixî?

Mişk: Ezê bi boça xwe li te bixim.

Kêzê: Baş e, ezê bi te re bizewicim.

Mişk radibe xeberê dide heval û hogirên xwe. Bûkê (Kêzê) dixemilinin, daweta Kêzê û Miško çêdikin. Li ber deriyê Mişkê govendeke dirêj girê didin û sê şev û sê rojan dilizin. Piştê dawet diqede, govend belav dibe. Her kes diçe mala xwe. Mişt û Kêzê jî diçin mala xwe. Êvarê Mişk jî Kêzê re dibêje:

Mişk: Kêzaxatûn sibê paleyên me hene emê zevî bidirûn. Tu ji me re navrojê amade bike bîne nav zeviyê.

Kêzê: Baş e, ezê ji we re xwarinê çêbikim û binim.

Mişk radibe serê sibê diçe nav zeviyê. Bi palyan re dest bi dirûtina giyayan dike. Kêzê jî radibe û nav malê gêzî dike, malê dide hev. Tenûrê pêdixe, diçe mala cînarekî xwe û hinekî dan dikute, tîne. Dibêje ezê ji palyan re keşkê çêbikim. Danê xwe dixwe nav dizê û dide ser tenûrê. Diz li ser tenûrê dikele. Kêzê jî digire heskê û ji bo ku keşkê tev bide derdikeve ser qulpê dizê. Dema heskê digire destê xwe û dixwaze keşkê tev bide ji nişke ve dişemite û dikeve nava dizê. Dibe nîvro. Kêzê hêj ji xwarina palyan neaniye. Pale pir meraq dikin û ji Mişkê re dibêjin:

- Ka tu here nanê me bîne. Bûkê nû ye, dibe ku çûbe cem cînanan û xwarin ji bîr kiribe.

Mişk dibêje: Baş e, ez herim.

Mişk tê mal, dêna xwe dide ku li mal kes tune ye. Diz jî li ser agirê e û dikele. Mişk dibêje:

- Hemin xwarin amade ye, ezê bigirim û herim. Bila Kêzê aciz nebe dibe ku li cem cînanan be.

Mişk digire satilên palyan û dide ber dizê. Kefçiyek, du kefçî vala dike, di kefçiya sisêyan de hestiyên

parxanê Kêzê derdikeve. Dibe hawar û girîna Mişkê. Hema li nav çavê xwe dide, digirî.

Bi dengê Mişkê re hemû heval û hogirên wî, cîranên wî li mal kom dibin. Ji Mişkê dipirsin, dibêjin:

- Çi bû?

Mişk li nav ser û çavê xwe dide û dibêje:

- Kêza ter û can, kete dizê dan, derket hestî û parxan.

Mişk û yên din hemû li nav ser û çavên xwe didin û şîna Kêzê digirin û bi ser serê xwe de xwelî werdikin.

Di ber wan re jî çemekî pir xweş û zelal diherike. Çem dinihêre ku Mişk hemû digirin û şîn digirin.

Çem: Hûn çima digirin, çima xwelî bi ser xwe de dikin?

Mişk: Malxirab ma qey tu nîzani? Haya te pê tune? Kêza ter û can, kete dizê dan, derket hestî û paxan.

Çem jî gelek xemgîn dibe, xwe li der û dora xwe dixwe, ava xwe şîlo dike, wisa diherike diçe. Di nav dar û beran re derbas dibe.

Dar çem wisa dibînin, jê dipirsin:

- Çem, îro çi bûye bi te? Tu çima ew qas şîlo diherike? Baran jî nayê ku ava te şîlo biherike.

Çem: Mala we xirab be ma qey haya we pê tune ye. Kêza ter û can, kete dizê dan, derket hestî û paxan.

Li ser vê dar jî xemgîn dibin û pelên xwe diweşînin û şîna Kêzê digirin. Bizin tîn ku pelên daran bixwin, dinêrin ku hemû pelên daran weşîya ne. Bizin şaş dibe û dipirse:

- Gelo we çima pelên xwe yên teze weşandine? Ez her roj dihatim vir, min xwe diavêt pelên we lê ez nedigihîştim ku bixwim.

Dar: Bizin mala te xirab be. Ma qey te nebihistiye ku Kêza ter û can, kete dizê dan, derket hestî û paxan.

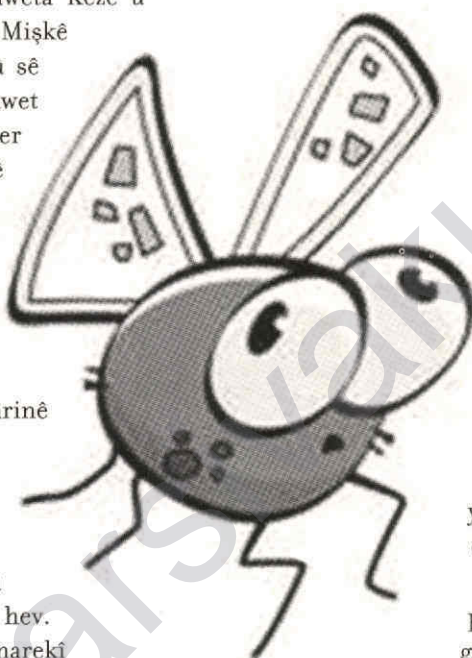
Bizin jî ji bo Kêzê şîn digire û serê xwe hil dide li kevirê dixwe. Qoçên xwe dişkîne.

Di vê navberê de siwarekî li hespê siwar bûye û ji wir re derbas dibe. Siwar dinêre ku bizin qoçên xwe li keviran dixwe, dişkîne. Siwar tê ba bizinê û dipirse:

- Xêr e, tu çima qiloçên xwe dişkîni?

Bizin: Mala te xira be, ma qey tu nîzani? Kêza ter û can, kete dizê dan, derket hestî û paxan.

Siwar jî hema li wir xwe davêje erdê û dimire. ✨

ROMAN DİLİYLE

DERSİM KATLIAMI ve 'KAYIP KIZLAR'

MEHMET BAYRAK

1970'li yıllardan bu yana Dersim'le ilgili birçok yazı yazdım, çalışma yaptım ve kitap yayımladım. Gerek alıntı, gerek yazı, gerekse kitap boyutunda yaptığım Dersim'le ilgili hemen tüm yayınlardan dolayı hakkımda davalar açıldı.

İlkin, "halk şiiri, eşkiya ağıtlama-türküleri ve köy edebiyatı" açısından konuya eğilmiş ve 1973 yılından itibaren Dersim'i de içine alan konularda yazılar yazmıştım. Edebiyat coğrafyası açısından Türk edebiyat ürünlerini irdelerken, konusunu 1925 Kürt Ulusal Direnme Hareketi'nden alan Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* ve *Memo* adlı romanlarıyla Hasan İzzettin Dinamo'nun *Kutsal İsyan* adlı belgesel romanını; konusunu Dersim'den alan ve salt adlarından dolayı çok satan Barbaros Baykara'nın *Dersim 937* (1974'te yayımlanan roman 1975'te bu kez *Tunceli 1938* adıyla yayımlandı) ve *Şirzi/Nefret Köprüsü* adlı romanlarını, olaya resmî görüş açısından yaklaştıkları için eleştirmiştim. *Madaralı Roman Ödülü* seçici kurul üyesi olduğum bir sırada, bu kez Erzincanlı bir emekli başkomiser olan Mustafa Yeşilova'nın yine Dersim kat-

liamını işleyen ve Milliyet gazetesi Roman birincilik ödülünü kazanan *Kopo* adlı romanı yayımlanmış ve epeyce ses getirmişti (1978). Bunun ötekilerden farkı, Erzincanlı olması dolayısıyla göreceli olarak olaya biraz daha içeriden bakmasıydı. Fakat bu roman da, estetik güzelliğine ve kimi çarpıcı anlatımlarına rağmen tam da resmî ideolojinin sözcülüğünü yapmaktaydı.

'Yaşam boyunca ölümle karşı karşıya'

Seçici kurul üyesi olarak hazırladığım değerlendirme raporunda, birincilik ödülü almasına rağmen romanın bu ideolojik örgüsüne dikkat çekiyor ve eleştiriyordum. Sözelimi yazar, her şeyden önce Dersim halkını "Türkmen" olarak sunuyor ve 1937/38 katliamını da bir "isyan" olarak yansıtıyordu. Ona göre, olayların gerekçesi şuydu: "Dersim yassaslıklara oyuncak ediliyordu. Çıkarıcılar bin türlü dâvâyı körüklüyorlardı; Kürtlük-Türklük, Sünni-Alevi dâvâsı, can dâvâsı, kan dâvâsı, mal dâvâsı... Devlet avcı, Dersim de kovalanan avdı sanki... 1936 yılı Dersim'i ço-

maklama, 1937 ise av mevsiminin resmen açılış yılı oldu." (s. 32)

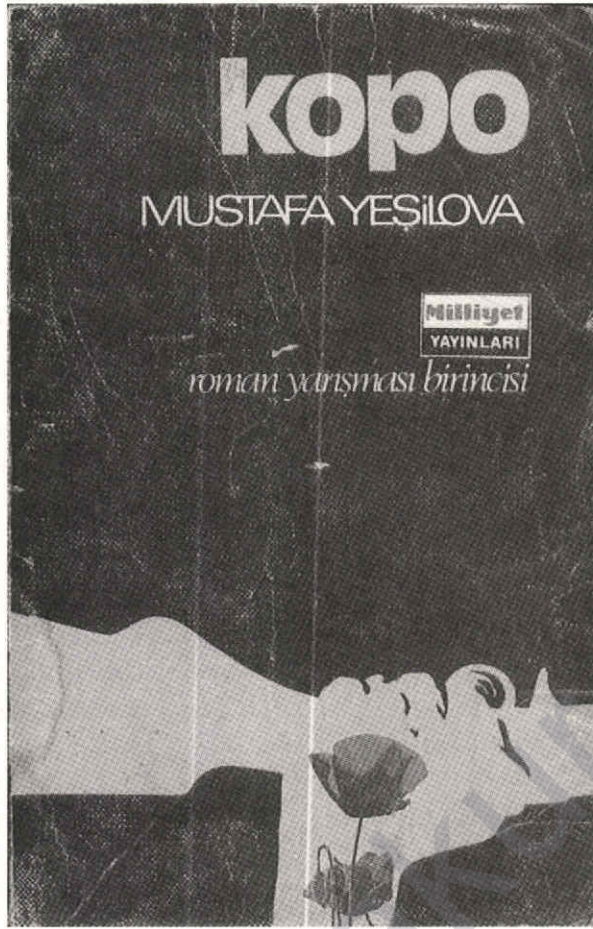
Yazar, Kutuderesi ve Laçderesi'ndeki katliamlara sözü getirerek, şu çarpıcı ve acılı tabloyu çizer: "Genelkurmay Başkanı olayları yerinde görmek üzere kalkıp Dersim'e gelmişti. Durum hiç de iç açıcı değildi. Sivil halk yok ediliyordu. Kayıp fazlaydı. Türüşmek ve Kalan bölgelerine toplanan halk ölümü bekliyordu. Fevzi Çakmak, Alpdoğan Paşa'nın katılığını şimdi daha iyi anlıyordu (s. 102). Halk yaşam hakkını yitirmişti. Altmış bini aşkın insan, hayvanlarıyla birlikte dağlara tırmanıyor, çil yavrusu gibi dağılıyordu. Kutuderesi, Keçisekmezi kayalıkları, insan kanıyla

noktalandıktan sonra, toptan yok etme yöntemleri hızlandı. Kaçan aşiret artıkları da, Kırmızıdağ, diğer bölgelerde, hayvanlarıyla birlikte mağaralara çekildi. Pislige, bite tutsak bu insanların kanlıları da açtı..." (103)

Hemen belirtelim ki, "askeri manevra" adı altında katliamı yürüten Fevzi Çakmak, olayların baş aktörü olarak her safhasından haberdardır.

Dersim'in durumunu, "Dersim, yaşamı boyunca ölümle karşı karşıya oturmuştu" (s. 87) sözleriyle özetleyen yazar, yukarıda görüldüğü gibi, dönemin Genelkurmay Başkanı'nı katliam planlamasından habersiz gibi yansıtarak, aklamaya çalışıyor. Oysa, bildiği gibi Dersim katliamı, içinde Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Başbakanlar İsmet İnönü ile Celal Bayar'ın ve Genelkurmay Başkanı olarak Fevzi Çakmak'ın yıllar önceden planladıkları ve uygulamaya koydukları bir katliamdı. 1937'deki bombardımanlı bölümü bir yana, salt 1938 yılının iki aylık bilançosu resmî rakamlara göre 12 bin dolayında olan katliama tam teçhizatlı tümenler ve kolordular katılmıştı. "Başarıyla" tamamlandıktan sonra, bizzat Genelkurmay Başkanı ile Cumhurbaşkanı, birbirlerini kutlayan mesajlar göndermişlerdi. Dahası, katliam sonrası 40 bin askerin katıldığı bir gövde gösterisi düzenlenmişti.

Yazar, burada Atatürk'ün en yüksek askerini akla-

mak adına General Abdullah Alpdoğan'ı eleştirir gibi görünürken; başka yerlerde de onun ne kadar halkla iç içe olduğunu ve roman kahramanı Kopo'yu sürgüne yollarken onu nasıl harçlığa boğduğunu anlatır...

Oysa, ölmekten kurtulduğu için şanslı gibi görünen Kopo'nun, Alpdoğan'ın vali ve komutanlık yönetimindeki yaşamı bile bir işkencedir. İsterseniz bu sahnelerden birini doğrudan romandan izleyelim:

"Evine dalan birkaç er onu kapıya kadar çıkardılar. Tekme dipçik durmadan vuruyorlardı. Sonunda Kopo dört eri çarpıverdi birbirine. Aldı tüfekleri ellerinden, savurup attı alanın

ortasına doğru. Yetişen diğer erlerin yardımıyla ellerini, ayaklarını sıkıca bağladılar. Ayaklarından sürüyerek alanın ortasına kadar götürdüler. Komutan (karşı geleni kurşuna dizerim) diyordu. Fatıma ana düşe kalka oğluna doğru koşuyordu. Bir dipçikle yıkıverdiler yere. Çavuş Kopo'nun üzerine atıldı. Elindeki bıçak iniverdi gırtlığına doğru. Kopo'nun tok sesi halkın çığlığına karıştı... Çavuş gururla komutanının yanına yürüdü. Elindekini komutanına uzattı. Bu Kopo'nun bıyıklarıydı. Komutan, (Askere karşı gelene erkek demem, her bıyığı olanı erkek mi sanıyorsunuz) diyerek bıyıkları halka gösterdi, sonra atıverdi yere. Başgedikli gülerek çiğnedi onları. Kopo öfkeyle ayağa fırladı. Elleri ayakları bağlıydı. Kolaylıkla yıkıverdiler yere. Ayakları tüfegin kayışına geçirdiler. Tekmelerden yüzü gözü kan içindeydi. Hareketsiz kalınca ellerini, ayaklarını çözdüler. Artık hiç kıpırdamıyordu." (s. 85)

Kopo'nun, pelte halinde birinin sırtına yüklenecek sürgüne yollanması bu çarpıcı ifadelerle anlatılırken, başka bir yerde de General Alpdoğan'ın, subaylardan para toplayarak ona harçlık verdiği savunulur.

El yakan protesto şiirleri

Oysa, Koçgiri katliamcısı Sakallı Nureddin Paşa'nın Kurmay Başkanı ve damadı olup Kemalist yö-

netimce tam yetkiyle Dersim'e gönderilen "Dersim Kasabı" General Alpdoğan, uygulamalarından ötürü birçok Dersim ağıtının "lânetli" baş kahramanıdır.

1 Şubat-1 Mart 1980 aylarında *Demokrat* gazetesinde yayımladığım bir ay süreli "Halk Şiirinde Toplumsal Olaylar ve Başkaldırmalar" konulu yazı dizisi içinde yer verdiğim ve üç ay hapis cezası almama yol açan bir Dımilki ağıtta o şöyle anılıyordu:

*Hozati persana cade tomofili,
Heâ adırbe Avdila Pasay vırdo,
Koto qerace mordeme pili!
Şahin vano qedere canê xwo bizane,
Ma sero cerene qanunê i...*

Türkçe söyleyişle:

*Hozat'ı sorarsan, otomobil caddesi,
Ocağı sönsün Abdullah Paşa'nın,
Kökünü kazıyor yiğit adamların!
Şahin diyor; canınızın kıymetini bilin,
Başımızda dolaşan ...ın kanunu...*

Son dizedeki "Kör Mısto'nun kanunu" sözü noktayla geçirildiği halde, yine de Dersim katliamını ve Dersim kasabı Alpdoğan Paşa'yı anlatan bu ağıt, ceza almamıza yetmişti.

Hem bu romanı, hem de Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün bundan iki yıl önce 1976'da yayımlanan "Türk Halk Edebiyatında Protesto Geleneği" konulu bir yazı dizisindeki (Politika, 21-25 Temmuz 1976); "2. Dünya Savaşı'na kadar Cumhuriyet dönemi edebiyatında protesto şiiri bulunmadığı"na ilişkin görüşlerini eleştirerek, Dersim ağıtları örneğinden yola çıkarak şunları söylüyordum:

"Cumhuriyet dönemi protesto şiirini salt 2. Emperyalist Savaşı'ndan sonra başlatmak herhalde doğru olmaz. Çünkü özellikle Dersim olaylarından kaynaklanan çok yoğun bir (Kürtçe) protesto şiiri vardır. Bu ürünlerin yayımlanamadığıysa açık bir gerçektir. Yoksa bu ürünlerin ne kadar etkileyici ve çarpıcı eleştiriler taşıdığı biliniyor." (Söz konusu diziden aktarılarak, *Eşkivyalık ve Eşkivya Türküleri*, Yorum Yay. Ank. 1985, s. 76).

Bu görüşlerimi, daha 1970'li yılların ikinci yarısında o Amerika'da iken de kendisiyle paylaşmış ve eşkiya türküsü ve ağıtları konusunda, o tarihlerde Fransa'da bulunan Prof. Pertev Naili Boratav'ın yanı sıra, kendisinden de destek istemiştim. İlhan Başgöz Hoca da, gönderdiği mektupta; bana hak verdiğini bildiriyor ve işin bu yönünü hiç düşünmediğini belirtiyordu.

Kopo'yu Türkmenleştirmek!

Mustafa Yeşilova, bir yandan Kopo'dan giderek son derece sevecen bir tip yaratıyor, bir yandan da onu sürgüne yollayan Kemalist yönetimi sevimli ve "Alevi kurtarıcısı" olarak sunuyordu. Söz gelimi Kopo'yu şöyle betimliyordu:

"O sefil yaşamı içinde bile Kopo çok sevimliydi. Başındaki o rengi uçmuş puşusu, beline sarılı örkeni, fişeklikleri, çarıkları ve nakışlı yün çoraplarıyla sevimliydi Kopo. Kömür karası gözleri gülüyordu. Heybetliliğinin üstündeki sevimliliği, bir altın takı gibiydi." (s. 115)

Romancı, Kopo'nun kişiliğinde tam bir Dersimli Kızılbaş portresi çizer:

"Parmak darbeleri telleri yaralıyordu. Kopo'nun gönlüne kadar uzanan, ince uzun bir yara. Keder yüklü sazın ağlayan telleri, Kopo'nun duygularıyla birleşince, sultanıverdi dünyası. İçindeki ateşi söndürecek olan yaşları, göz pınarlarından çıkardılar başlarını..." (s. 29)

Kürt kimliğine hiçbir vurgu yapmadan onu bir "Türkmen Alevisi" gibi sunan romancı; Devletin Alevi politikası konusunda da tam bir idealizasyona ve saptırmaya gider:

"Cumhuriyet ve Atatürk, Alevilerin özlemiydi. Yobazın semirdiği Osmanlı tarlasından Alevi nefret ediyordu. Orada acıdan başka bir şey tatmamıştı. Laiklik onun için bir yaşam koşuluymuştu. Alevi, Bektaşî yaşamında bir gün doğmuştu. İran-Arap kültürüne karşı durmuşlardı. Omuzlarında üç telli sazlarıyla ozanlar, Türk kültürünün bekçiliğini ve savunuculuğunu yapmışlardı." (s. 76)

"Gerçekte bir Dersim başkaldırısı yoktu. Hukuki dayanacağı ne olursa olsun bu bir gerçektir" (s. 76) türünden belirlemeler de yapan romancı; Dersim'den batıya sürgünleri de gerçek temelleriyle anlatır: "Doğudan batıya nakledilen sürgünler, köylere birer aile olarak dağıtıldı. Birbirleriyle ilişkileri yasaklanmıştı. Muhtarlara, (Bunlar tehlikeli insanlardır. Göz altında bulundurulmaları gereklidir) denilerek kuşkulu davranmaları sağlanmıştı. Bir tür cezaydı bu. Yerli halkla kaynaşmaları önlenmiş, bir peşin hükümle halk bunların hep kusurlu taraflarına bakmıştı. Bu halsiz ve dilsiz insanlar böylece, ithal malı olarak, üçüncü sınıf vatandaş duvarını aşmamışlardı." (s. 141)

Romancının anlatımına göre, Kopo Hüseyin'in sürgüne gönderildiği yer Kayseri/Pınarbaşı'na bağlı Kızılviran köyüdür. Oysa, kendisini doğrudan tanıyan babamdan öğrendiğim kadarıyla Kopo, Pınarbaşı'nın köyüne değil; yine Kayseri'ye bağlı Develi kazasının Taşçı (Bakırdağ) bucağına yerleştirilmiştir. Bir roman kurgusu içinde bu maddi yanlış hoş görü-

lebilir. Ancak romancı, resmî ideolojinin tümünden güdümüne girip, onun karısı Elif'e gittiği yerde "Kürdün gelini" denmesinden bile rahatsızlık duyarak; "Elif'e Kürdün gelini diyorlardı. Kim olursa olsun, doğulular için bu deyim kullanmaktan çekinmezlerdi." (s. 172) diyorsa, bu, estetik dokusu ne olursa olsun, bir romanın işlevi konusunda bizi sorgulamaya itecektir.

Nitekim, söz konusu romanın yayımından bir süre sonra bir eleştiri kaleme alan, Köy Enstitüsü kökenli romancı ve hikâyeçi Osman Şahin, "Kopo romanı Kürt halkını Türkmen asıllı gösteriyor" başlıklı yazısının hemen girişinde; "Bir roman, dili, anlatımı ve kurgusuyla ne denli özgün, ne denli sanat yüklü olursa olsun; özünde yanlış siyasi görüşler taşıyor ve birtakım tarihi gerçekleri çarpıtıyorsa, romanlığından çok şey yitirir ve halkımıza zararlı olur" belirlemesinde bulunuyordu. (Bkz. Aydınlik gazetesi, 8 Eylül 1978)

Bu yazıdan ötürü ceza alarak 1980 Cuntası döneminde 9 ay hapis yatan Osman Şahin, söz konusu yazısında özetle; yazarın, 4 bin yıllık Kürt halkını Türkmen gösterdiğini, Dersim halkını katleden Abdullah Alpdoğan'ı olumlu bir tip olarak çizdiğini, Dersim olayının altındaki temel gerçekleri söylemediğini ve Dersim olayının altında yabancı parmağı varmış gibi gösterilmeye çalışıldığını vurguluyordu.

'Dersim'in Kayıp Kızları'

Katledilen onbinlerce insan bir yana, Dersim'den sürülen insanların ve kayıp kızların dramı da başlıbaşına bir inceleme konusudur. Uzunca bir süre tabu ha-

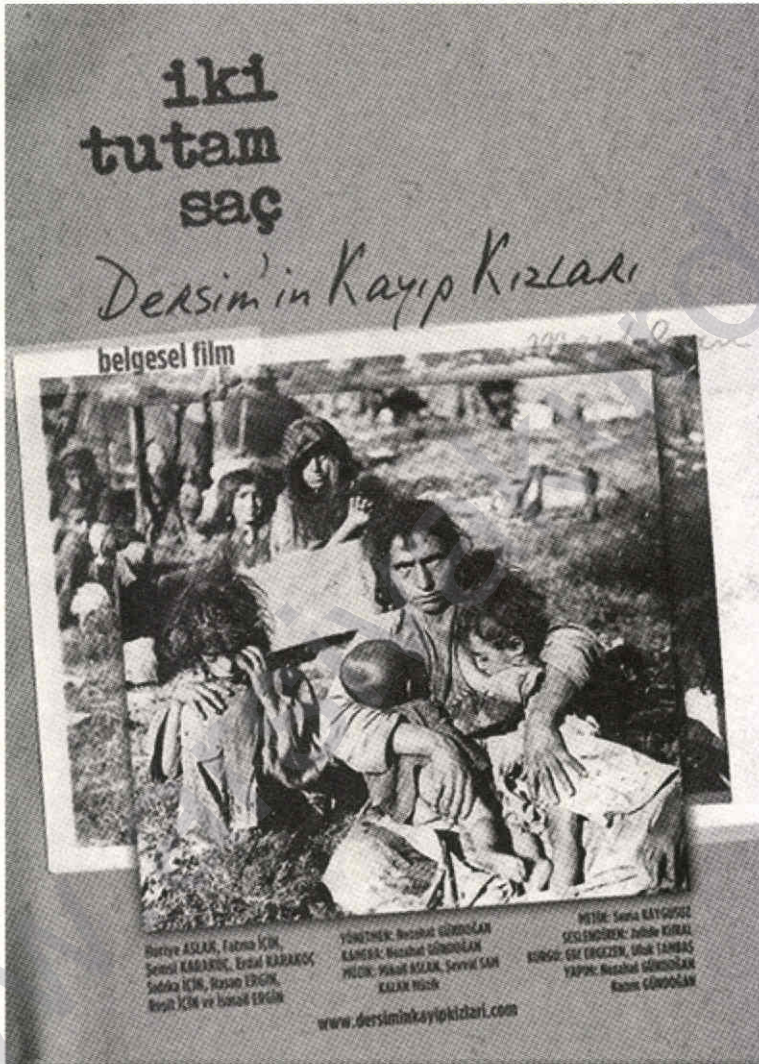
line getirilen bu konu, belgelerle yeni yeni bilince çıkarılıyor. Başka konularda olduğu gibi bu konularda da şimdiye kadar resmî tarihçiler ve resmî görüşlü yazarlar konuşular. Olayların doğrudan aktörlerinden biri olarak Nuri Dersimî'nin 1952'de Halep'te bastığı *Kürdistan Tarihinde Dersim*'in yakın dönemlere kadar Türkiye'ye girmesinin yasak olduğu; bizim 1992'de ülkede ilk kez yayımladığımız *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım* adlı eserinin yasaklanıp, bizim 2 yıl

hapisle cezalandırılmamız gözönüne alınırsa; ortaya çıkan yeni belgesel ve yazılı ürünlerin önemi daha iyi anlaşılır.

Bu noktada; Dersim Harekâtıyla birlikte aileleri katledilen kız çocukların rütbeli askerlere evlatlık verilmesi konusunu işleyen "Dersim'in Kayıp Kızları" belgeselinin, yakın dönemin büyük bir dramına ayna tuttuğu açıktır.

Ancak, bu "Dersim'den evlatlık edinme" olayının ideolojik temelleri bulunduğunu ve bir devlet politikası olarak uygulandığını bilmeliyiz. Ayrıntıya girmeden, yalnızca 1930'da Valilikle-

re gönderilen gizlilik dereceli bir İçişleri Bakanlığı Genelgesi'ne değinmek istiyorum. Daha önce 1993 tarihli bir eserimde ve en son *Şark İslahat Planı* (2009) adlı eserimde yer verdiğim bu genelgenin 10. maddesinde; bir asimilasyon politikası olarak, "Türkçe bilmeyen köylü kadın ve kızların, şehirlere getirilerek Türk evlerine uygun hizmet ve yöntemlerle yerleştirilmesi" öngörülmüş. Bu nedenle, *Dersim'in kayıp kızları* üzerinde durulurken; tıpkı Dersim katliamı gibi bunun da bir devlet politikası olduğu unutulmamalıdır... ❀

Dengbêj Mihemedê Serhedî:

Bikevin kûrahiyê dengbêjî wê gelek tiştên din bibînin

HEVPEYVÎN: CEMİL OGUZ

Hunermend Mihemedê Serhedî di sala 1972'yan de li Dêrcemeda Qelqeliya Wanê hatiye dinê. Wî, dibistana seretayî û navîn xwendiyê û lîse terk kiriye. Serhedî di sala 1986'an de tê Stenbolê, di sala 90'î de dest bi muzîkê dîke. Serhedî piştî salên dirêj ên di nav muzîkê de albuma xwe ya yekemîn "Şilor" derxist. Dengbêj Mihemedê Serhedî xwedî dengekî xweş e. Serhetî bi awayekî xweş rih dide klamên dengbêjan. Me li ser albuma wî, muzîk û dengbêjiyê pêre xeber da.

*Ez dixwazim em bi vê pirsê dest pê bikin:
Te kengê dest bi muzîkê kir?*

Min heşt salî de dest bi muzîkê kir. Hezkirina min a muzîkê hê di zarokatî, di 8 saliya min de dest pê kir. Li cem me dibêjin; ?enstruman heram e.? Li Erdîşê Uskanê Mirtib hebû. Li dawetê cemaet rûniştibû. Cematê gazî wî kir, wî qaydeyê HeyLê Gulê li meyê da. Dema Uskan lê da ew deng di mejî min de ma. Ez çûm mal, min ji diya xwe re got 'ezê li zîrnê xim.' Diya min kir hawar got, 'way lawo.' Wê çaxê hezkirina min a muzîkê dest pê kir. Paşê dema ez hatim Stenbolê min dest bi qursa muzîkê, tembûrê kir. Li Avcilar, ser hev sê salan perwerdeya muzîkê min dît.

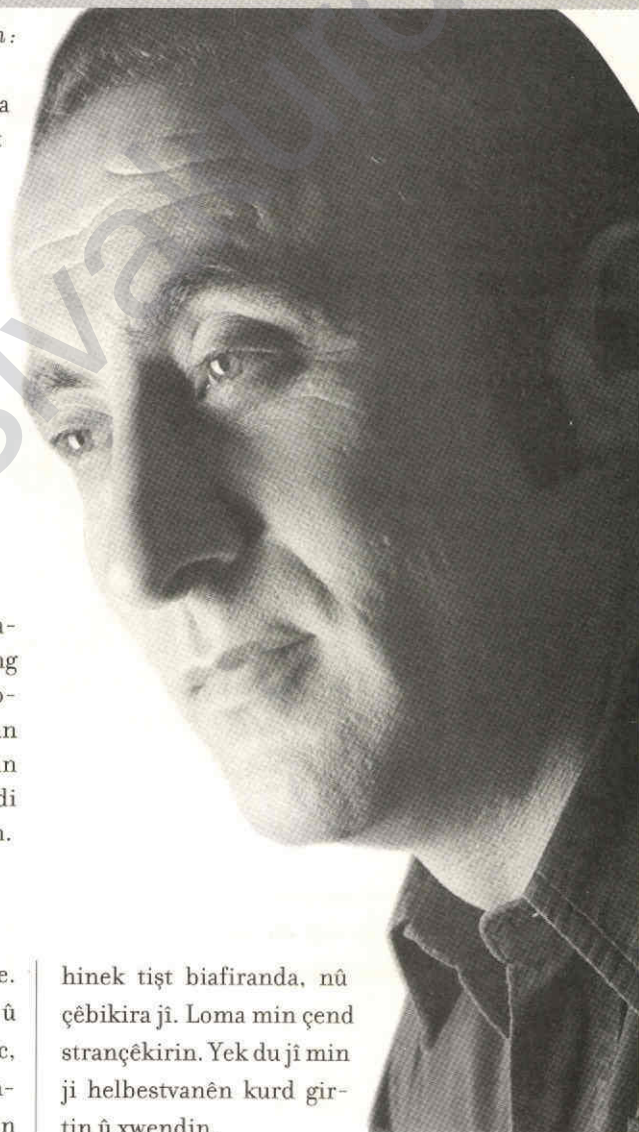
Tu niha li NÇM'ê dixebitî. Te kengê li NÇM'ê dest bi xebata muzîkê kir?

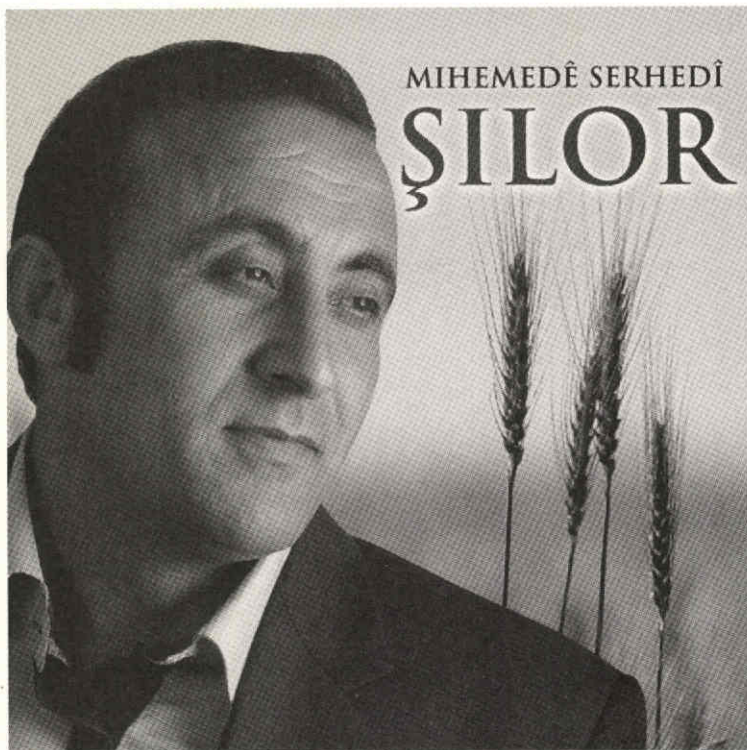
Min û komek ciwanan di sala 98'an de li me Navenda Çanda Mezopotamyayê (NÇM) Koroya Pirdeng ava kir. Vê koroyê sê salan kom kir. Em xebitîn lê koroyê ji ber bêderfeti belav bû. Dûre min û çend ciwanan me projeya 'Dengbêjên Ciwan' ava kir û li gelek cihan konser da. Piştî vê projeyê êdî ez hem bi serê xwe di bin banê NÇM'ê dexebata xwe ya hunerî didomînim.

Ji me re hinek qala albuma xwe ya yekem "Şilor" bike...

Di "Şilor"ê de pênc jê klam bi giştî 13 stran hene. Min tede stranên Mîr Beg, Welat, Rûgeş, Dayê, Kerr û Kulik, Mirin Were, Laşên Şewitî, Şilor, Mîr Penc, Were Rindê, Were xezal, Yar Lîlo, Werî Yeman xwendin. Min wekî bingeh dengbêjî derxist pêş lê divê min

hinek tişt biafiranda, nû çêbikira jî. Loma min çend strançêkirin. Yek du jî min ji helbestvanên kurd girtin û xwendin.

Te klamên wekî "Kerr û Kulik", "Mîr Penc" xwendin ku her yek wekî destanek in. Tu dikarî çi bibêjî li ser van?

Destana Kerr û Kulik min xwend. Min got em careke din wê bibîr binin. Ezê mînakek bidim: Wan deman jinek tirk hatibû digot 'ezê li ser dengbêjan lêkolînê bikim.' Digot 'Mem û Zîn.' Wekî din tiştê nabêje. Ew hatiye nasîn, ew bûye wekî benîşt. Mesela kes li ser 'Kerr û Kulik' nasekine. Min hinek klamên ku nayên zanîn jî derxistin. Min xwest ji bilî klamên ku bûne wekî benîşt klamên din derxim holê. Bi giştî teng li dengbêjî dinêrin. Dibêjin 'di dengbêjî de her tişt hatiye gotin, her tişt qediya ye', lê nakevin kûrahiya wê. Bikevin kûrahiyê wê, gelek tiştên din wê bibînin. Mînak Keremê Kor (Keremê Bazîdê) heye, ew bi serê xwe şano ye. Mînak çend şanogerên me çûne li Keremê Kor guhdarî kirine? Gere em li van binêrin. Mînak Dewrêşê Evdî gotin. Kengê Dewrêşê Evdî hat bîra wan, piştî ku serok got. Tu Dewrêşê Evdî bibêjî dengbêjî, nebêjî ne dengbêjî. Na, ne wisa ye. Dengbêjiyê tenê bi sê çar stranên dizanin. Lê ne wisa ye. Bingehek wê ya xurt heye. Binêr kurdî jî wisa ye. Kurdî naveroka wê vala kirine, kurdîyê 'bi rojbaş, şev baş'ê dizanin. Na, kurdî ne wisa ye, ne ev tenê ye. Dengbêjî jî wisa ye. Ne teng e, fireh e, gere mirov li nav lêgerînê de be.

Baş e, tu ew qas qîmetê didî dengbêjî. Dengbêjî ji bo te çi ye?

Dengbêjî jiyan e. Jiyan e, huner e, çandin e.

Hinek klaman dibêjin lê nizanin çi dibêjin. Tu li ser van dikarî çi bibêjî?

Mesele ev e: Kesek dema klamek bibêje divê his bike. Dema stran tê gotin hem em wê hestê dijîn, hem jî guhdar. Dema tu stranek îcra bikî gere tu guhdarê/a xwe bibî wir, xwe wir his bike. Em bibêjin li ser zozanan e. Dema yek guhdarî bike divê here wir. Di albumê de 'Wer yeman' jî klasîkek wisa ye. Heskirinê jî tîne ziman ev stran.

Te çima navê "Şilor" li albumê kir?

Şilor peyvek dibe ku sed salî be. Tu ji kurdan pirs bikî Şilor çi ye, dibe kurd nizanibin. Gelek dipirsin Şilor çi ye. Şilor cureyê genim e. Cere tu bi stranên peyvên hatine ji bîr kirin jî derxî. Ji ber ku di çandê de gelek peyv jî veşartî mane. Mînak genim li nav me kurdan bi gelek peyvên tê gotin. Yek ji wan jî şilor e. Ji bo wê jî me hem Şilor li navê albumê kir, hem me simbilên genim di bergê de bikar anî. Ew çand e. Ji bo însan çand çiqas pîroz be, xwarin jî wisa ye. Me genim bikar anî. Ew jî jiyan e wekî dengbêjî.

Te stran û klamên albumê çawa hilbijartin? Di hilbijartinê de te çi girt ber çavan?

Ez bêjim: Mînak 'Mîrin were' helbestek helbestvanek kurd e. Mîrin jî wekî jiyana însan rastiyeke e. Ev stran aliyek ve antolojîya jiyaneke ye. Çawa mirov dibe, mezin dibe, kal dibe, diran dikevin, wisa... Min ew wekî jiyaneke girt xiste albumê. Mînak 'Laşê Şewitî'. Ev serpehatiyek e. Li Wanê, li Bazîdaxa, sê însanên me yên kurd, bi awayekî hovane serê wan jêkirin, tiliyên wan jê kirin... Ev stran li ser wan e. Serpehatiyek e. Staran 'Rûgeş' evînek e, evînek kurdistanî ye.

Te heta niha çiqas guh daye dengbêjan? Tu ji kîjan dengbêjî zêde hez dikî?

Min li gelek dengbêjan guhdarî kiriye. Min hem yên tînan nasîn, hem li yên herêmî guhdarî kirin. Bi wan re xeber da. Di dengbêjiyê de zêdetir li ser min, ne tenê yê min li yên din jî Şakiro, Reso tesîr kiriye... Wan hem ji aliyê deng hem ji alî telafuzê ve ji tesîr li min kiriye. Şivan (Perwer) jî zarokatî ve tesîr li min kir. Tesîr ne tenê deng, tesîra wê ya felsefî heye. Mesela Evdal (Evdalê Zeynikê) jî xwe re quling wekî tas-

vîr çêkiriye. Di hunerê de divê ji xwe re wekî reng bîkar bîne. Çawa Evdal hunera xwe di baskê quling de veşartîye, ew daye pêş, me jî hin tişt dane pêşîya xwe. Wekî wan mamosteyan emê ji xwe re hinek temayan bibînin, ji ser wê re peyamên xwe bidin. Di dengbêjiyê de ev girîng e.

Ji bo pêşerojê te çi daye pêşîya xwe? Wê hunera te ber bi ku ve biçê?

Gelek hedefên min hene. Berî her tiştî xizmeta çand û zimanê min heye. Ev jî bi berhemana, bi tiştên nû, bi afirandina wan dibe. Hedefa min a wisa heye. Min albumek niha derxist, ev divê bibe destpêkek. Niha ez ji bo albumek nû ketim nav lêgerînê. Xebatên min wisa hene.

Demekê we dengbêjan û rockvanan bi hev re konser da. Dengbêjî û rock li hev dikin gelo? We çima nedomand?

Me ew du salan li ser hev çêkir. Hinek ji ber bêderfeti sekini. Me tengasî dikişand wê çaxê. Loma paşê me nekir. Ev karê me hezkirina çandan bû. Rock û dengbêjî stîl û çand ji hev cihê ne, lê wê nîşan dide: dema mirov ji hev hez bikin yekî rojhilatî û rojavayî dikare bê cem hev. Dema mirov bû însan, çand ji hev ne dûr e. Çand, ger bixwazin li hev dikin, hev du temam dikin.

Digel dengbêjên navsere gelek hunermendên ciwan hunera dengbêjî îcra dikin. Wekî Delîl Dilanar û hwd. Tu van û muzîka wan çawa dibîni?

Dengbêjî bi hezkirinê dest pê dike. Tu çandek hez bikî bibî evindar tu bi ser dikevi. Lê tku wekî rojane bibîni, ji bo populerbûnê bikî tu bi ser nakevi. Berê Şivan (Perwer) stranên dengbêjî gotine, îcra kirine. Tiştê Şivan kir Şivan ew stranên dengbêjî, giraniya wî ya li ser vê bû. Delîl Dilanar tiştên baş dike. Serketinek e. Her du jî bi çanda xwe ve girêdayî ne. Zimanê kurdî baş diaxivin û jê hez dikin. Mînak Şivan 30-40 sal in li Ewropayê ye, wisa baş bi kurdî diaxive tu dibêjî qey bi zimanek din nizane.

Dengbêjî xwestina ziman e. Tu baş bikar neynî tu nikarî bi ser bikevi. Hinek hunermend hene ziman baş nizanin, çend peyvan bikar tinin, ew nikarin biser bikevin, nikarin dengbêjî bibêjin. Guhdarên dengbêjî jimare ne. Em hevî dikin wê xwedî li dengbêjî derên. ✨

Piştî te

Rondikên xwe li şûna şopa

Lingên te ber hev dikim

Rondikên min

Germahiya êşa tenê mayîne ne

Berfa hişk dihelîne

Dilê te wekî zozanên bi herf e

Qeşem girtiye li hemberî hestên min

Hêviyekî pirr piçûk be jî

Bi tîrêjên tava dilê xwe

Dişînim zozanên befir lê barî

Dibe ku bihelîne qeşema nedîtî

Şewata evîni veke deriyê girtî

Barana çavên min dihelîne berfa heyî

Bibe xwedî koşka zêrîn

Binêre

Tenê carekê li agirê çavên min binêre

Her di pêta agir de wêneyê te heye

Tu bûyî agir ji zû ve ye min dişewitîni...

Şînya

KİMLİK PRANGASI

SİBEL ÖZBUDUN

"Gerçek evrenselcilik (tümelcilik), çeşitliliğe (farklılığa) saygı duyar:

Evrenselciliğin kaynağı farklılıktır (çeşitlilik), ama farklılığın da kaynağı birliktir: işte bu unutuluyor."

Post-modernist yönelişlerin "sınıf" ile "kimlik", ya da daha bağlamsal bir konumlandırma ile "ekonomi-politik" ile "kültür" arasına yerleştirdiği (ve benim "yapay" olduğunu öne sürdüğüm) söylemsel dikotominin, sınıf temelli siyasa girişimlerini, giderek sınıf üzerine düşünme çabalarını kötürümleştirdiği, bir vakı'a...

Bu kötürümleşmenin, bu insanın bir kutbunu (Marksistler açısından "kimlik" kutbunu) görmezden gelerek aşılamayacağı da öyle... Bir başka deyişle, bir "sınıf-kimlik" kutuplaşması inşa edip, bu zıtlığın "sınıf" ucunu "modası geçmiş", "arkaik", "indirgemeci" vb. ilan ederek "kimlik"i yeni toplumsal hareketlerin paradigması derekesine yükseltmek, postmodern ("sol"?) siyaset açısından ilerletici olabilir –böylelikle, iktidara ilişkin her türlü savından vazgeçen post-modernist "sol", sonsuza dek bölünmeye mütemayil parçalı kimliklerin ("kadın-siyahi kadın-geçmiş siyahi kadın-eşcinsel genç siyahi kadın-Güneyli eşcinsel genç siyahi kadın... vb.) birbirleriyle müzakere içerisinde kendilerini sonuna (sonsuzluğa?) dek yaşadıkları bir "sivil toplum"u kurgulayabilir. Hem de bu "sivil toplum" üzerindeki sömür ilişkilerini (örneğin Çokuluslu şirketlerin egemenliği...) sorunsallaştırmadan; ya da bu ilişkilerin "müzakere ya da diyalog" içerisinde hafifletilebileceğini, giderek bir "kazan-kazan" ilişkisine dönüştürülebileceğini varsayarak...

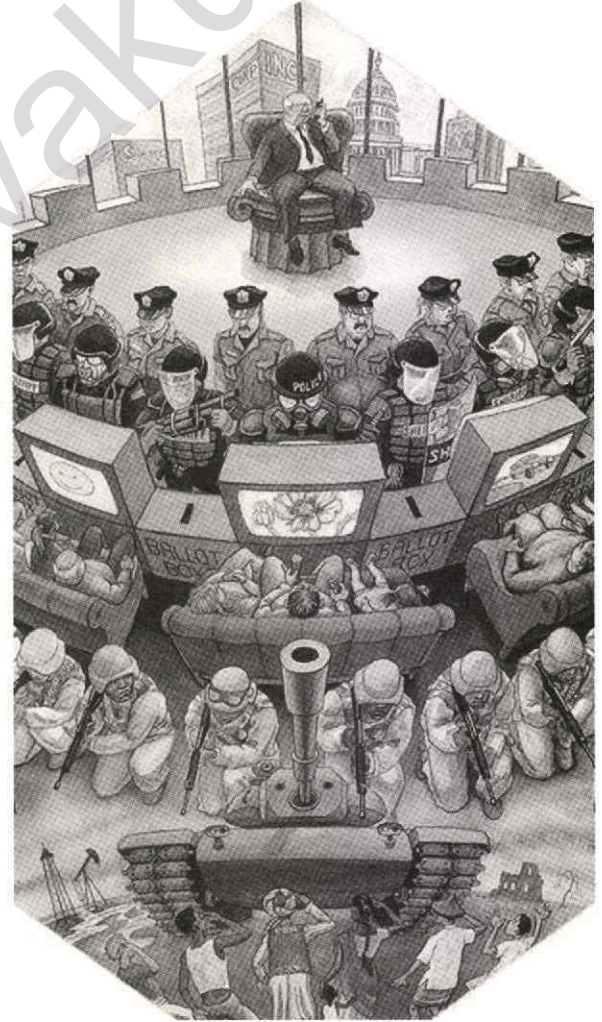
Ya kimliğe dair çetrefilli soru(n)lar?

Tüm ideolojik aşındır(ıl)ma girişimlerine karşın "sınıf"ı dünyayı kavramada önemli bir analiz aracı, eşitlik-özgürlükten yana dönüştürme mücadelesindeyse kaldıraç olarak görenler ise, "kimlik" konusunda aynı lükse sahip değil, ne yazık ki. Onlar, örneğin sevgili Tülin Öngen Hoca'nın sınıf ve kimlik ilişkilerini irdeleyen yazılarından birinin son cümlesinde yaptığı üzere ("İnsan ve insan özgürlüğü bir bütündür. Parçalanmış insan özgür değildir. Gerçek özgürlük ve eşitlik, ancak sosyal var oluş koşullarının bütünleşmesi ve eşitlenmesiyle olanaklıdır. Tek kelimeyle: Farklılıkların reddi ve tüm kimliklerden soyunmakla...")² kimliğe değgin çetrefilli soru(n)ları bir kalemde silip

atamazlar.

Çünkü, sevgili Öngen'in de kabul ettiği üzere "insanlar arasında sınıf dışında başka bağımlılık ve iktidar ilişkileri (cinsel, etnik, ırksal ve dinsel) ile bundan türeyen çatışmalar tarih boyunca hep var olmuştur." Dahası, kapitalizm, kendini sürdürmeyi olanaklı kılan eşitsizliği, kendini önceleyen bu eşitsiz ilişkileri eklemleyip yeniden tanımlayarak var etmiştir. Bu bakımdan, Öngen'in yukarıda aktardığım "sınıf dışında" nitelemesi de bir hayli sorunludur.

Örneğin sınıfsal kapitalizmi mümkün kılan, kır ile kent arasındaki (tarihsel olarak biçimlenmiş) eşitsiz-

liktir: Bu eşitsizlik neticesinde açığa çıkan kırsal mülksüzleşmişler biçimlendirmiştir sanayi proletaryasını. Kadınların erkekler karşısındaki tarihsel madunluğu, burjuvaziye ücret düzlemlerini çeşitlendirme, dolayısıyla da işgücünü olabildiğince ucuzlatma avantajını sağlamıştır. Ya da sömürge halklarıyla metropol arasındaki cehennemî uçurumdur ki, sonraları metropol merkezlerine akacak etnik yedek proletaryayı biçimlendirmiştir... vb.

Şu halde, günümüzün ("sanayi-sonrası" olarak tanımlanan) postmodern toplumlarına damgasını vuran (kimliksel) eşitsizliklerin büyük bölümü, aynı zamanda sınıf literatürüne (tabii sınıfı salt "iş güvencesine sahip, örgütlü, sanayi işçileri-"mavi yakalılar" olarak algılamamak ve bir "kolektif işçi"yi tahayyül etmek koşuluyla) dahil edilebilir.

Öte yandan, daha önce de değindiğim üzere,³ neo-liberalizm (tarihin belki de en esnek, en uyarlanabilir iktisadi-siyasal biçimleniş olan) kapitalizmin kimi modernist iddialarından vazgeçişine denk düşen bir kültürel iklimin de biçimlendiricisi olmuştur.

Açımlayayım: Modernizm, malûm, kapitalizmin çocuğudur. Modernitenin öznesi olan, kabile, yerellik, cemaat, akrabalık vb. bağlarından soyutlanarak devredilemez, vazgeçilmez, bireysel haklarla donanmış yurttaş-birey de öyle... Ancak bu yurttaş-birey, Kuzey metropollerinde örgütlü eylemleriyle kazandığı "müktesep hakları" kümülatif olarak ilerleten bir işçi sınıfını biçimlendirdiği ölçüde, Kuzey kapitalizmi açısından giderek taşınamaz bir yüke dönüşecektir.

'Kimlik cini' yok sayılamaz

En yetkin tahlillerinden bazılarını Tülin Öngen'in yazılarından okuyarak öğrendiğimiz üzere neo-liberal kapitalizm, kendisini sınırlayan denge unsurlarından (sosyalist sistem gibi) kurtuldukça, ilk edimlerinden birinin bu ("aşırı güçlenmiş") Kuzeyli proletaryadan kurtulmaya kalkışmak olması, bu nedenle şaşırtıcı değildir.

Neo-liberal kapitalizm, işçi sınıfını yeryüzü ölçeğine (Güneydoğu Asya'daki "ter atölyeleri"nde günde 15-16 saat çalışıp elektronik gereçleri üreten genç kadınlar; ABD'de hizmet sektöründeki kaçak "Latino" emekçiler; Avrupa'nın "karakafaları"; Afrika'da madenlerde çalıştırılan kabile mensupları; ve tüm dünyada kapitalist üretim sistemine eklenilerek ona kan taşıyan dev bir kayıtdışı sektör...) yayarken, aynı zamanda onu "toplumsal sermaye" adı altında "etnikleştirme"dir: Modernist, rasyonel vb. "ethos"tan soyarak kabilesel, yerel, cemaatsel bağlarına irca etmek-

tedir. XIX.-XX. yüzyıl sanayi proletaryası deneyimi, yani bireysel (giderek toplumsal) "hak"larla donanmış (bu hakların sınıf mücadelelerinin sonucu olması gerektiği bir yana), homojen (ulusal), örgütlü işçi sınıfı deneyimi, kapitalizme pahalıya patlamıştır, çünkü. "Cemaat üyesi", "modern birey"e göre çok daha kanaatkâr olmanın yanı sıra, toplumsal masraflarını üstlenmeye hazır bir topluluğun (köy, komün, aşiret, cemaat...) üyesi olmakla, daha zahmetsizdir de...

"Sınıf" kavramını "kimlik"le ikame etmenin neo-liberal burjuvaziye sağladığı sayısız yararlılardan, daha önce de söz etmişim. Ancak şurası da bir gerçek; bugün neo-liberalizmin postmodernist ideologlarla ele vererek şişeden çıkarttığı kimlik cini, onu görmezden gelerek, yok sayarak geri sokulamaz.

Marksistler, bugün hızlı bir genleşme gösteren "kimlik" tartışmalarının "sınıfa mündemiç" yönlerini günışığına çıkartarak, ortada bir "sınıf-kimlik dikotomisi"nin olmadığını, kimliğin ekonomi politikte biçimlenen eşitsizliklerin gündelik yaşamdaki (farklaştırmış) kültürel tezahürleri olduğunu vurgulamakla, bu yapay zıtlığın üstesinden gelmenin araçlarını yaratabilir. Böylelikle de, yalnızca emeğin sömürsünü değil, ona eklenmiş, onu mümkün kılan, onu payandalayan tüm tahakküm biçimlerini (ırksal, etnik/ulusal, cinsel tahakküm) ortadan kaldırmanın önünü açmış olur. Sınıf ile kimlik kavramlarını birbirine rakip/dışlayıcı kategorilermiş gibi ele almayarak aynı görüngünün farklı veçheleri olarak gören bir yaklaşım ile, nasıl kadının kadın olmaklığı inkâr etmeksizin özgür ve eşit yaşayabileceği bir dünya kurgulamak mümkünse, Kürt'ün (ya da Laz'ın, Boşnak'ın, Olmec yerlisinin, Aborijin'in, Kung San'ın...) insanlığa zenginlik katan kültürel dağarcığından vazgeçmeksizin ekmeğin kardeşçe paylaşıldığı sömürsüz bir yaşamı kurma kavgasına katılması olanaklıdır...

"Büyük İnsanlığın" tüm baskı ve sömürü biçimlerinden kurtularak eşitleşmesi ve özgürleşmesinin yöntemi olarak Marksizm, böylelikle kendisine yöneltilen (haksız!) "iktisadi indirgemecilik" töhmetinden kurtulup, eşitlik ve farklılığın aynı anda yaşanabileceğine dair bir tahayyül olarak tesis edilebilir. ✪

NOTLAR

1 Edgar Morin, Libération, 27 Kasım 2009.

2 Tülin Öngen, "Kimlik prangasından kurtulmak", Birgün, 9 Temmuz 2010.

3 Sibel Özbudun, "Sınıf ile Etnisite: Gerçekten de Bağdaşmaz mı?", Newroz, Yıl: 4, No:133, 27 Mayıs 2010, s. 6.

Gulçîçek û Xelatê

ŞENGUL OGUR

Zemanekî mîroyeke (mori, gêrik) bi navê "Gulçîçekê" hebû. Gulçîçekê mîroyeke gelekî qenc û şixulker bû. Hemû mîroyên çêlik gelekî ji Gulçîçekê hez dikirin. Ji ber ku zarokên Gulçîçekê çenedibûn, her tim dil bi kul bû. Mîroyên çêlik rojekê hatin ba hev û li hev civiyan û ji hev re gotin: "Gulçîçekê mîroyeke gelekî qenc e. Her dema ku dayikên me ne li ba me be, ew tê alikariyê bi me re dike, me maçî dike. Henekan bi me re dike. Bi me re dilize. Lê zarokên wê nîn in. Ji bo vê jî dema ku tenê dimîne tim digirî. Ji ber ku Gulçîçekê negirî, em herin cem wê û ji wê re bibêjin; tu dayika me hemûyan î. Em hemû zarokên te ne." Piştî ku mîroyên çêlik wilo gotin, hemûyan dane dû hev û çûne cem Gulçîçekê.

Gulçîçekê dema ku çav li wan ket, kêfa wê gelekî hat û ji mîroyên çêlik re got: "Hûn hemû bi xêr hatine zarokên min. Hûn li ser çavên min hatine mala min. De ka rûnin, ez ji we re şekir binim û ji xwe re bixwin."

Mîroyên çêlik ji Gulçîçekê re gotin: "Dayika Gulçîçekê! Ne ji ber ku tu şekir bidî me em hatine mala te. Em hatine cem te da ku ji te re bibêjin, tu dayika me hemûyan î. Em gelekî ji te hez dikin."

Dema ku mîroyên çêlik ji Gulçîçekê re wilo gotibûn, ew gelekî dilzîz bûbû. Hêstiran di çavên wê de xwe dane der û giriya. Dayika Gulçîçekê, yeko yeko hemû mîroyên çêlik maçî kir û wê jî ji wan re got: "Ez jî gelekî ji we hez dikim. Hûn hemû zarokên min in. Ez dayika we hemûyan im."

Dayika Gulçîçekê destê her yek ji mîroyan tije şekir kir û çêlikên mîroyan têra xwe şekir xwarin û xatir ji Dayika Gulçîçekê xwestin û hemû çûne malên xwe.

Dayika Gulçîçekê di mala xwe de dîsa bi tenê ma. Dîsa giriya. Û bi dengêkî bi dilşewat xwe bi xwe re digot: "Ez bêkes û kûs im. Xwezî zaroyekî/a min jî hebûya. Min ew têra xwe maçî kiribûya. Min ew di hemêza xwe da razandibûya! Ey Xwedayê mezin û dilovan, ma te zarokek bidaya min jî wê çî bibûya!?"

Dayika Gulçîçekê di nav girî de, bi xewn û xeyala ku zarokekê wê çêbibe di xewê re çû.

Heft şevan, çî dema ku Dayika Gulçîçekê serê xwe datanî ser balgihê da ku raze, destê xwe hildida jor û dia ji Xwedê re dikir da ku zarokek wê çêbibe. Piştî heft roj û heft şevan, dema ku Dayika Gulçîçekê jî xewê rabû, dit kû jê re mîroyeke pir biçûk çêbûye. Wê hîç bawer nekir ku ya dibîne rast e. Wê digot qey ev a ku dibîne xewnek e. Çavên xwe girtin û dîsa vekirin û dîsa dit ku çêliyeke mîroyan, çêliyeke gelekî şêrin li ber wê dirêj kiriye. Sê caran çavên xwe girt û vekir. Dema ku dîsa dit ku çêliyeke mîroyan ya gelekî şêrin li ber wê ye û razaya, berê xwe da ezmên û spasîyên xwe ji Xwedê re kir. Got:

"Ya Xwedeyê min! Tu gelekî mezin î. Te dilê min gelekî şad kir."

Gulçîçekê, bêyî ku çêlika xwe hişyar bike, destê xwe di ser çêlika xwe re bir. Hêdika wê, çavê wê maç kir. Û dil nehişt çêlika xwe hişyar bike. Ta ku çêlika wê hişyar bibe, li ser serê wê rawestiya û bi dilekî şad û aram li çêlika xwe nêrî.

Piştî sê-çar saet bihurîn, çêlika wî tevliviya. Dema ku çêlika Gulçîçekê tevliviya, perosîyeke bi wê girt. Nizanibû ku çî bike. Çîrûskên şadiyê li çavên Gulçîçekê diyar bûn. Dema ku nêrî çêlika wê çavên xwe vekirine, li çavên çêlika xwe nêrî û jê re got:

"Tu bi xêr hatî dilê diya xwe. Tu bi xêr hatî kezaba diya xwe."

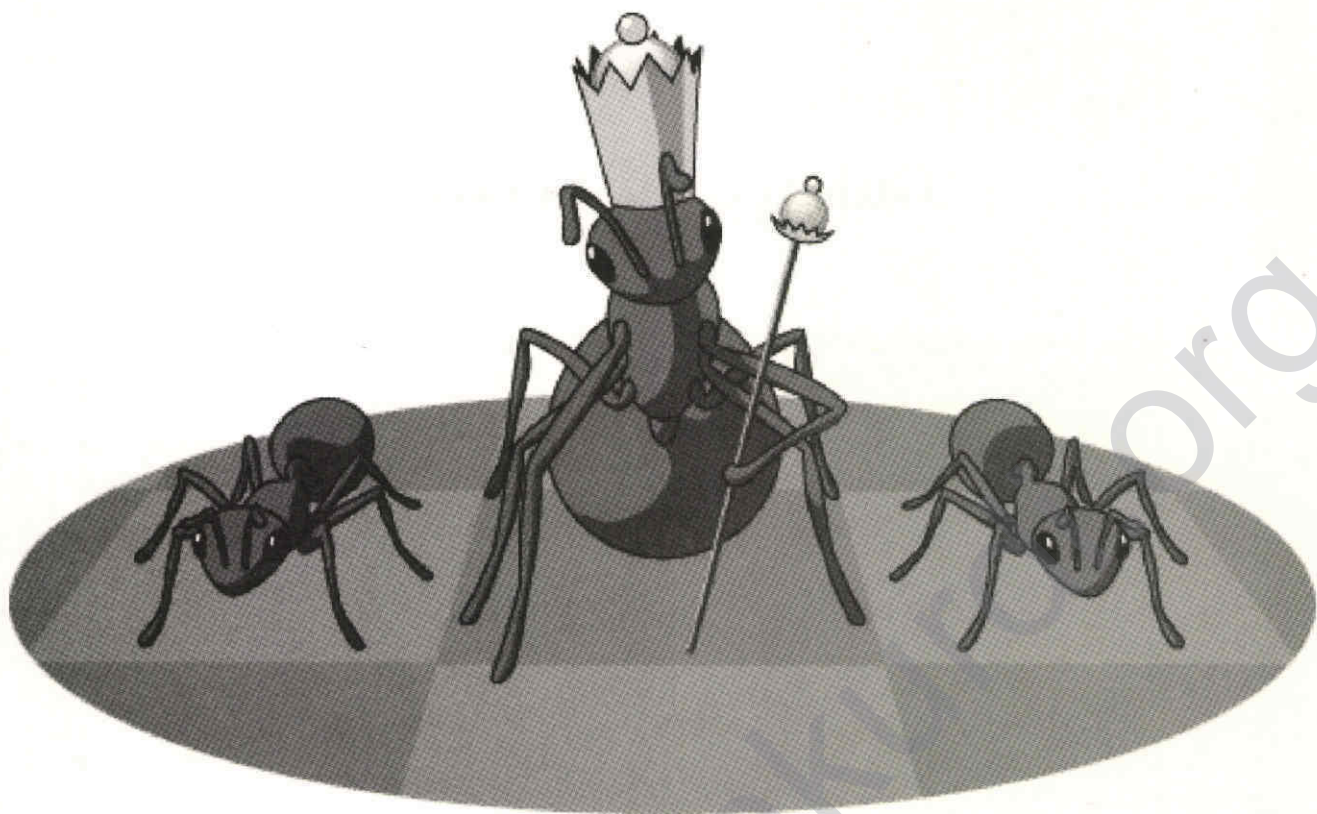
Û ew têra xwe maçî kir. Dema ku Gulçîçekê çêlika xwe maçî dikir, jî kêfxweşiyê digiriya. Loma qet bawer nedikir ku rojekê zarokeke wê jî çêbibe.

Gulçîçekê pir bûbû. Ji ber vê jî digot; piştî vî emrî ma wê çawa zarokeke min çêbibe. Lê niha difikirî û digot: "Kerameta Xwedê ye; li ba wî neyî nîn e. Ew dikare her tiştî bike."

Gulçîçekê navek li çêlika xwe kir. Navê wê "Xelat" danî. Loma Gulçîçekê bawer dikir ku ew xelata Xwedê ye.

Gulçîçek û Xelatê gelek demên xweş bi hev re bihurandin. Gelekî ji hev hezdikirin. Xelatê rojekê jî dilê diya xwe Gulçîçekê neşikand.

Xelat roj bi roj mezin dibû, xweşik dibû, bi qewet dibû, lê li aliyê din jî dayika wê, Gulçîçekê jî roj bi roj

pîrtir dibû û bêqewetir dibû. Gulçiçekê êdi hew dikaribû karê malê bike.

Rojekê Gulçiçekê nexweş ket. Kete nav nivînan. Hew dikaribû ji cihê xwe jî rabe.

Ji ber ku diya wê pir nexweş bû, Xelatê gelekî xemgîn dibû. Lê qet nedihîşt ku diya wê bi vê xemgîniya wê bihise. Dema ku giriyê wê dihat, da ku diya wê nebîne diçû derve û têra xwe li ser diya xwe digirriya. Loma Xelatê dizanibû ku êdi diya wê Gulçiçekê li ber mirinê ye.

Rojekê dilê Gulçiçekê gelekî çûbû şekir. Şekir jî li malê nemabû. Gulçiçekê ji keça xwe Xelatê re got: "Keça min, dilê min gelekî diçe şekir?"

Xelatê gote diya xwe: "Yadê, va ez ê niha biçim ji te re şekir bînim" û ji malê derket.

Gulçiçekê di mala Silêman de dijiyan. Silêman zilamekî qeç bû. Gelekî ji mîroyan hez dikir. Keçeka wî ya bi navê "Jiyanê" hebû. Gulçiçekê û keça xwe di quleke odeya Jiyanê de dijiyan.

Jiyan keçikeye pir delal û Şêrîn bû. Deh salî bû. Çi dema ku wê mîro diditin ew datanin ser tilika xwe, bi wan re dilîst û dîsa ew berdidan. Gelek caran wê şekir li ber devê qula mîroyan datanî. Gulçiçekê jî bêtî ku zehmetiyê bibîne, diçû radihiştê şekir û ew dixwar.

Dema ku Xelatê di qulê re ketibû hundirê odeya Jiyanê, Jiyanê Xelatê ditibû. Dema ku Jiyanê çav li Xelatê kir, bilez çû cem wê û ew danî ser tilika xwe û hinekî pê re list. Jiyanê dizanibû ku mîro jî şekir pir hez dikin. Bavê wê jî wê re gelek caran gotibû ku mîro jî şekiran pir hez dikin. Piştî ku Jiyanê hinekî bi Xelatê re list, ew li ber qula mala Gulçiçekê danî. Çû hinek şekir jî li ber qulê danî da ku mîro jî xwe re bixwin.

Xelatê bi kêf destê xwe tije şekir kir û çû da ku wê zû bi zû şekir bigihîne diya xwe. Xelatê digot; niha diya min li benda min e.

Piştî qasekê Xelat gihîşt mala xwe. Bangî diya xwe kir û got: "Dayika şêrîn, va min ji te re şekir anî..."

Tu pêjna ji Gulçiçekê nehat.

Xelatê jî fikirî ku diya wê razaye. Lê ji ber ku wê hişyar bike dîsa bangî diya xwe kir: "Yadê! Va min ji te re şekir anî. Jiyanê dîsa bi min list û wê ev şekir da min..."

Dîsa deng ji Gulçiçekê nehat.

Xelatê da ku diya xwe hişyar bike çû cem diya xwe. Bi destê xwe ew livand da ku wê jî xewê hişyar bike. Lê diya wê hişyar nebû. Xelatê jî fêhm kir ku diya wê ketiya xeweke bêdawî û êdi wê nikaribe careke din hişyar bibe!.. ❀

Devlet şiddetinin kırılma noktası Kürt sorunudur

RÖPORTAJ: ŞENGÜL KARADAĞ - SERPİL İLGÜN

Birkaç yıl önceydi. Zorunlu göçle geldiği İstanbul'da eve iş olarak yoksul ailesinin geçim uğraşına katkı sunan emekçi bir Kürt kadınla sohbettedik. Söz, eşinden gördüğü şiddete gelmişti. Artık sıradanlaşmış, daha da kötüsü benimsenmiş dayak fasılları anlatılırken bir ara gülümsemiş ve "devlet de onu dövüyor" demişti. Evleri basılıp, büyük oğlan ve koca sık sık karakola alınmış meğer. Kaşlar çatılarak, beddualar, küfürler edilerek yere göğe sığmaz bir öfkeyle çoğu Kürtçe anlatılan baskınlar sonucunda kocanın şiddet görüyor olması, bu erken yıpranmış kadında içten içe bir "eşitleme" durumu yaratıyordu. Devlet şiddetine karşı gelme üzerine daha ilk sözler ediliyordu ki, kadın aynı doğallıkla şu sözleri söylemişti: "Kocaya karşı gelemiyoruz. O da koskoca devlettir. Devlete kim karşı gelebilir?"

Yukarıdaki anekdotu, devlet şiddeti ile "koca şiddetinin" aslında ne kadar iç içe olduğunu ve pratik hayatta nasıl karşılık bulduğunu göstermesi için not düşmek istedik.

Deneyimli gazeteci Berat Günçikan, tam da 12 Eylül tartışmalarına denk gelen Devletin Şiddet Tarihi adlı kitabında, 1920'lerden itibaren Türkiye'de devlet şiddetinin haritasını çıkarıyor âdeta. Günçikan'ın 25 yıla ulaşan meslek yaşamına yayılan haber ve röportajlarını bir araya getiren kitapta, devlet şiddetinin hedefi olmuş solcuların, Kürtlerin, Alevilerin, eşcinsellerin, çocukların hikayeleri anlatılıyor. O hikayelerin ağırlığını, başka bir sürü tarihi gerçeğe birlikte yüreğimize değdiren Günçikan, "unutanın geleceği olmayacağını" belirterek, "toplumsal belleğe bir kayıt da ben düşmek istedim" diyor. Kürt hareketinin şiddeti görünür kılama açısından büyük bir katkısı olduğunu söyleyen Günçikan'la, devlet şiddetinin değişen araç ve yöntemlerini, referandum meydanlarının şiddet dilini konuştuk.

Türkiye'de "devlet şiddeti" denilince akla ilk darbeler geliyor. Dolayısıyla, "devlet şiddeti"nin devleti yıkmak isteyenlere, ülkeyi bölmek isteyenlere yönelen bir şiddet olduğu algısı yaygın bir toplumsal kanı. Kitabınızda da 1920'lerden 2010'a, devletin sola, Kürtlere, hak ve adalet arayan çeşitli muhalif kesimlere yönelik şiddetine tanık oluyoruz. Bu tanımlamaların dışında kalanlar devletin şiddetine uğramıyor mu? Ya da kitabınızın isminden yola çıkarsak, devletin şiddetten bağımsız bir tarihi var mı?

Yok, sanmıyorum; yani benim yaşadığım dönemlerde ya da okuduğum dönemlerde böyle bir tarih yok. Kuruluşunda bile yok bir defa. Şapka takmayı reddettiği için asılan insanlar var bu ülkede. 1920'lerden başlayıp 60'lı, 70'li, 80'li yıllara, Kürt isyanlarının bastırılmasına kadar kesintisiz bir şiddet var. Ve bu bir ulus kurmak adına yapıldı.

Devlet Osmanlı'dan başlayarak muhaliflerini ya da karşı görüşleri susturmak, gücünü göstermek için bir şekilde şiddet uyguluyor. Ama bu sadece Türkiye için geçerli bir şey değil. Dünyanın bütün devletleri, var oluşlarını şiddete borçlu. Sadece sanayisi gelişmiş ülkelerde "demokrasi" adı altında daha sindirilmiş bir şiddet yaşanıyor.

Elbette sınırları içerisindeki herkes için devletin şiddeti var. Toplumun büyük bir kesimi bunu isimlendirmiyor diyebiliriz, ama yaşamıyor değil. Zaten kapitalist devlet olarak varlığı gereği bir şiddet uyguluyor ve herkes de bundan payına düşeni alıyor. Özellikle yoksul kesimler, işçi ve emekçi kesimler... bunun farkında oluyor tanımlıyor, farkında olmuyor tanımlamıyor ve bu şiddeti devletin doğası olarak yorumluyor.

Evde, okulda, askerde, sokakta her yerde şiddet var. Gündelik hayatın değişik biçimlerinde devletin elinin görünmediği şiddet biçimi de aslında devletin şiddetinden kaynaklanan bir şey. Öğrenilmiş bir şiddet olduğunu düşünüyorum. O yüzden toplum şiddeti meşru görebiliyor. Bu devletin de vatandaşın da içselleştirdiği bir şey. Ama asıl kaynağına gidersek ipin ucu devletin elinde. Yani öğretmene dövme yetkisi veren de, anne babaya o yetkiyi veren de ya da o bilgiyi aşılardan da devlet. O yüzden vatandaş kendi şiddetini meşru gördüğü gibi devletin şiddetini de meşru görüyor. Devlet şiddet uyguladıysa mutlaka bir suç vardır gibi görüyor, 'devlet baba' kavramının kullanılması da bundan...

Ama yavaş yavaş bu kırılmaya başladı. Okulda öğretmenlerin şiddetine karşı çıkan anne babaların sayısı artmaya başladı ya da hastanede başını kaldırıp 'hayır bu benim hakkım' diyor artık insanlar.

Öte yandan devlet de, şiddetinin yöntemlerini ve araçlarını değiştirmek zorunda kalıyor. Örneğin post modern darbeler ya da e-muhtıralar hayatımıza giriyor... Devlet şiddetinin kırılma noktaları var mı?

Kırılmayı devletin şiddetinin geriye döndürülmesi manasında söylüyorsak, Kürt hareketi mesela kırılma noktalarından biridir. Bu kırılma askerlerin mahkemeye çıkarılmasına da, bugün artık katliam diye tanımlanan şeylerin ortaya çıkmasına da neden olan bir kırılmadır. Bu bilgilerin nereden geldiği ve nasıl aktarıldığından bağımsız, devletin şiddetinin bir şekilde deşifre edilmesi, önce Kürtlerle, daha sonra kadın hareketiyle, daha sonra farklı cinsel kimliklerin kendilerine uygulanan şiddeti açığa çıkarmasıyla oldu. Tabii ki Türkiye'nin önüne koyduğu politikalar da çok önemli; Ortadoğu'da güç olacağını, o küresel politikaların bir parçası ve neredeyse askeri unsurlarından biri olmaya karar vereceksin, emperyalist bir ülkeye dönüşeceksin... O anlamda Türkiye de kendini görünür şiddetinden yalıtıp, Batılı ülkelerinki gibi yatıştırılmış bir şiddeti uygulamaya çalışıyor. Örneğin gözaltına alındığında artık eskisi kadar çok işkence ve şiddet haberi almıyoruz, onun yerine kaçırılmalar tercih ediliyor. Yani devletin şiddetinin doğrudan doğruya kanıtlanmasını zorlaştıracak yöntemler uygulanıyor. Şiddetin rengi, mekanizmaları, araçları değişiyor. Böyle bir kırılmadan söz edebiliriz ama şiddeti baki.

Açılım politikası, sözünü ettiğiniz yatıştırılmış şiddet kapsamında mı? Gerçi "İyi şeyler olacak" sözünden çok kısa süre içerisinde başka bir aşamaya gelindi. Şimdilerde, "devlet Öcalan'la görüşür mü görüşmez mi" tartışması sürdürülüyor...

Bunlar geçecek kaçınılmaz olarak, başka aşamalar da göreceğiz. Bir taraftan Cumhurbaşkanı diyor ki "devlet görülebilir". Başbakan referandum öncesi bunu şiddetle reddediyor ama bir süre sonra bunlar başka türlü konuşulacak. Tabii ki Kürt hareketi, bu konuda çok çok baskın. Sadece devlet üzerinde değil, toplum üzerinde de baskın. Bizim aslında kimliğimizi Kürt hareketi öne çıkarttı. "Kürt sorunu yoktur, Türk sorunu vardır" noktasına gelindi. Hakikaten de bizim kendi içimizde nasıl bir sorun olduğumuzu gösterdi. O biraz önceki kırılma noktalarının hepsinde; kimlikle ifadelendirmek ya da bence anne babaların çocuklarına uyguladığı şiddete kadar, hepsinde Kürt hareketinin şiddeti görünür kılma açısından büyük bir katkısı var.

Şiddetin kırılmasından söz ederken, son yıllarda da-

ha yaygınlaşan ve sıklaşan linç girişimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Linç nasıl bir şiddet yöntemidir?

Bu yine devletin politikalarıyla alakalı. Burada yönlendirilmiş bir şiddet olduğunu düşünüyorum. Çoğu zaman devletin güdümündeki provokatörlerle harekete geçirilen kitleler olduğunu düşünüyorum. Korkum da zaten devletin bir gün bu kitleleri kontrol altına alamayacağı derecede bu öfkenin birikmesi. Yoksulluğun bu kadar arttığı, bu kadar yoğun göç yaşadığı bir dönemde bunun için zaten ekonomik bir zemin var. Gelenlerin de, Kürtlerin de öfkesi var. Bu iki taraflı öfke birbiriyle çatışmaya çok açık ve hazır. Sokaklardaki gençlere bakınca görüyorsunuz iki tarafın da kimlik, rüşt ispat etme ve varoluş mücadelesi var ve aslında iki taraf da aynı yerden nemalanıyor. Gettolar var, ayrı mahalleler var desek de şehri kullanan kesimler -ki bunlar özellikle gençler oluyor- bunların karşı karşıya geldiği, birbirini aşağıladığı, birbirini yemek için hazır beklediği bir gerçek.

Bu kitleleri tetiğe getiren ekonomik kriz ve uygulanan politikaların gerektirdiği konjunktürler oluyor. Ne zaman ihtiyaçları olursa tetiğe basıyorlar, kit-

leler harekete geçiyor. Devlet kontrollü şiddetini hemen devreye sokuyor. Bunu bir kitle ruhu olarak açıklamak hoşuma gitmiyor. Çünkü içinde gerçekten milliyetçilik besleyen bir grup da, kalabalık da var. O kalabalık belki devletin tetiğine ihtiyaç duymadan da kendiliğinden harekete geçer ama yine de bir yerden onay almadan, sırtı sıvazlanmadan pek harekete geçemez diye düşünüyorum.

Başbakan'ın 'duyarlı vatandaşlar' lafı gibi bir onay mı?

Evet, o dil bir sırt sıvazlama biçimidir ve yenilerine yol açar. Arkasından geri çekiliyor. Ama o dilin rastgele kullanıldığını düşünmüyorum, ihtiyaç duyulduğu için kullanılıyor. Ama şöyle deyin geçemeyiz; "devlet ihtiyacı olduğunda bunu yapıyor, olmadığında engel oluyor." İpin ucunu kaçırdığı zamanlar olduğunu görüyoruz. Mesela 6-7 Eylül olayları devlet tarafından başlatılan ama onun öngördüğünün çok ötesine geçen bir olaydı. İzin verildiği noktalarda bunun içselleştirilmesi tehlikesi çok fazla bence ve şimdiye kadar olan da bu. Başbakan bir daha aynı

Halk da medyanın dilini konuşuyor artık

Şiddetin sürdürülür kılınmasında en büyük rol medyaya düşüyor. Ve tabii teşhir edilmesinde de. Yandaş, candaş tartışmalarını da anımsayarak ve elbette bir gazeteci olarak bugünkü medyanın hali pür melali için ne dersiniz?

Gazetecilik bir kere tarafsızlık filan değil. Objektif gazetecilik diye bir şey yok. Gazetecilik taraflıdır. En azından haberi verirsin. Daha önce de söyledim, mesela medya Öcalan'a "bebek katili" diyemez. Çünkü böyle sıfatlar kullanmaya hakkı yok. Senin bu rolü üstlenme hakkın yok bir kere gazeteci olarak. Medya taraf olmasının ötesinde iş adamlarının elinde. Gazeteler ya da kanallar belli birtakım holdingle- rin elinde. Buradan zaten böyle bir gazetecilik beklemek mümkün değil. Savaştan nemalanan bir medya var açıkçası. O yüzden de bugün savaş dilini savunur yarın eğer gerekirse barışı savunur, ama öbür gün yeniden savaşa döner. O zaman da insan odaklı güçlü bir alternatif medyayı senin oluşturman gerekiyor ama onu da maalesef çok becerebilmiş değiliz.

Siyasetin en ciddi meseleleri seyirlik bir hikaye gibi veriliyor bize. Onun üzerinden düşünüp onun üzerinden algulamamız isteniyor, bu arada gerçeğin üstü örtülüyor. Muhabirler gidiyor Başbakanlık'ın,

Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'nun, Genelkurmay'ın önünde saatlerce bekliyor. Son dakika, çok önemli gelişme diyor. Bakıyorsunuz o derece önemli bir şey değil. Bence bu kadın programlarının haberlere yansması gibi bir şey. Seyirciyle karşılıklı bir dansa dönüşüyor her şey.

Bir de şöyle bir şey var medyanın sunumuna ilişkin. Örneğin savaşta ölen askerlerin ailelerinin haberleri veriliyor. İşte "bir çocuğum daha olsa onu da şehit veririm" diyor aileler. Bir ay sonra o eve gidip o anne ya da babayla konuşsalar eminim ki aynı cümleyi duymayacaklar. Ama gidilmiyor, sadece cenazelerde, bayramlarda arkada acılı bir fon müziğiyle, onların acılarıyla bence alay ederek sunuyorlar.

Halkımız da medyanın dilini konuşuyor artık. Anadolu'da bile bildiğimiz o samimi dili bulamıyoruz. Televizyon diliyle konuşuyor insanlar.

Diğer yandan kadına ve çocuğa şiddetin daha görünür olmasında olumlu etkisi de var medyanın. Ama eşcinsellik gibi, bölünmezlik gibi meselelerde hemen o bildik şiddet diline sarılıyorlar. Kadınlar için de aynı şey hâlâ geçerli ama kadın hareketi 20 yıldır verdiği mücadeleyle zor kullandı medya üzerinde ve belli oranda değişmek zorunda kaldılar.

cümleyi kullanmasa bile, bir kez duyarlı vatandaş görevini vatandaşına yüklemiş oluyor. Kürde, Ermenisine, kadınına, eşcinseline karşı çıkmak anlamında...

Linç kültürü hedefini genişletiyor. Şiddet yaygınlaşırken, başka pek çok şeyle birlikte, "Türklerle Kürtler kardeşdir" söylemi sivil-askeri yöneticiler tarafından daha çok kullanılıyor. Bu nasıl bir kardeşlik sorusuna sizin yanıtınız ne olur? Bu ifadenin pratik bir karşılığı var mı?

Savaş şiddetin önünü açıyor tabii ki. Orada öldürmeyi o kadar meşrulaştırıyor ki bu tarafta da bunlar meşrulaşıyor; Çingeneye saldırı, Kürde saldırı, eşcinselle saldırı, kadına saldırı... Çünkü Türk'ün dışındaki her şeye saldırı meşrulaşıyor.

Savaşın dilini kurmakta belki çok geç kalındı. Sa-

vaş kelimesini bile yeni yeni telaffuz edebiliyoruz. Kayıplar görülmedi, şimdi söyleniyor. Belki barış dilindeki o naifliği ortadan kaldırmak gerekiyor. O "hoşgörülüyüz" klişeleri, bilmem neler... Bence bu yalan ve sahtekârlık. Kız alırken zorla alıp vermişiz, çocuklar kaçıp evlenmişler, komşuluk yaparken "onların evleri kokuyor" demişiz, çocuklarımızı oynatmamışız... Aynı şeyi Ermenilere de Rumlara da yapmışız. Aynı coğrafyada bizim gibi olmayanlarla aynı dili aynı kültüre sahip olmayan insanlarla beraber yaşama bilgisini öğrenmemiz gerekiyor - Türk'ün hiçbir halktan üstün olmadığı bilgisini. Şunu teslim edelim artık; Kürtlerin bütün isyanlarını bastırmışız, Ermenileri sürmüştük, Çingeneleri bugün hâlâ kentsel dönüşüm projeleriyle yerlerinden ediyoruz, yoksulları şehrin dışına atmaya çalışıyoruz. Bütün bunları yaptık diye kabul edip yüzleşmedikçe "biz dostuz kardeşiz, arkadaşız" gibi diller bana sahte geliyor.

gibi diller bana sahte geliyor.

Yani mesela kültürlerin bir arada yaşandığı Mardin varsa işte güneyde de Hatay vardır. Ben Hatay'da çalıştığım için biliyorum. Yukarıda tek Ermeni köyü Vakıflı var, aşağıda bir Türk mahallesi var. Ermenilerden bunu duymadım -ihtimal ki azınlık oldukları için duymadım, onlar daha mağdur oldukları için belki bu dili kurmaktan uzaklar, kendi aralarında belki kuruyorlar bilemeyiz- ama aşağıdaki Türk mahallesi için oradakilerin hepsi yok edilmesi gereken insanlardı.

Bu yüzleşme nasıl sağlanacak?

Devlete baskı kurarak olabilecek bir şey. Yeni öğrendim, 12 Eylül'den önce azınlık okullarında Türkler de okuyabiliyorlarmış ama 12 Eylül bunu kaldırmış.

Yeni kuşakların da dilini karartıyoruz

Referandumla birlikte 12 Eylül günlük hayatımıza en fazla giren kavramlardan biri ama 12 Eylül dendiğinde halkta nasıl bir algı var sizce?

12 Eylül aslında geniş kesimler tarafından şimdilerde farkına varılıyor. Bunda popüler kültürün çok etkisi var. Diziler, filmler filan yapmaya başladılar. Ama işte bu kez onların bir masal gibi öğrenilmesi riski var. 12 Eylül'ün hiç çözümlenmesinin yapılmadığı, yüzleşmenin yaşanmadığı, bilmeden bir okuma var şu anda. Bence 'Bu Kalp Seni Unutur mu?' etkili bir diziydi. Popüler bir işti ama ben ağladım, özellikle Diyarbakır Cezaevi'nde yaşananlar anlatılırken... Popüler üretim işleri artıkça farkındalık artıyor ama bir tehlikesi masalsı gelmeye başlıyor. İş politikasından sıyrılıyor, o ölümlerin işkencelerin ya da kaybedilmelerin daha sonraki süreçteki uygulanan politikaların ağırlığı kalkıp birer hikayeye dönüşüyor. Ama aslında o süreç tekrarlanıyor hâlâ. Çatışmalarla savaşlarla Güneydoğu'da

tekrarlanıyor, kentlerde muhalif kesimler üzerinde tekrarlanıyor hâlâ. Bunda solun bir güç oluşturmaması da etkili...

12 Eylül'ün bir de şöyle bir yanı var: Arkadaki kuşaklara, yenilere, gençlere bir 68'i bıraktık bir de belki 78'i bırakıyoruz ve onlardan çok şey talep ediyoruz. Bugün sol içinde muhalefet yapan ya da bir arayış içinde olan insanlara bile 12 Eylül hikayelerinin ağır geldiğini görüyoruz. Bizim miladımız sürekli 12 Eylül, toplumun da miladı 12 Eylül, ister istemez her şeyi konuşurken 12 Eylül'e geliyoruz. Üstelik bir yüceltmeyle geliyoruz, kendi geçmişlerimizi aklamak için... Ama yeni kuşakların da dilini karartıyoruz diye düşünüyorum.

Biz 12 Eylül'ün karşısında politika üretmedik, güçlü bir direniş gösteremedik, yüzleşmeyi daha yapamadık. Ya bir an önce yüzleşmeliyiz, eğer yapamıyorsak da bırakalım artık politika yapalım, 'biz artık bunu bir daha yaptırmayacağız' diyebilelim.

Bu tür bir karma eğitim, yan yanalık hali, farkındalık yaratmakla mümkün olabilir bence. Süslü cümlelerle, hamasetle değil.

AKP, referandum propagandasını "12 Eylül'le hesaplaşma" iddiasıyla sürdürüyor. Devletin şiddet tarihini hazırlarken 12 Eylül'den oldukça "yararlanmış" bir gazeteci olarak, bu hesaplaşma argümanını nasıl değerlendiriyorsunuz?

AKP, geçici 15. maddeyi kaldırmanın dışında zaten bir şey yapmıyor. Ama bu bizim işimizi çözmeyecek çünkü hâlâ şunun garantisini veremiyor; bir daha darbe olmayacak. Yarın öbür gün darbeye niyetlendiğinde yine Anayasa'yı askıya alıp kendi anayasalarını kuracakları için geçici 15. maddenin kaldırılması bir şey ifade etmiyor. Belki 10 sene önce, hatta 1 yıl önce kaldırsalar bile daha çok şey ifade edebilirdi, ama bugün bana bir şey ifade etmiyor. Böyle bir hesaplaşmanın yolunu açmayacak...

CHP de propagandasını "12 Eylül'le biz hesaplaşacağız" üzerine kuruyor...

Çünkü muhalefetin bir farklı görüşü, kadın hakları üzerine, Kürt sorunu üzerine başka bir görüşü, başka bir perspektifi yok. Geriye hep birlikte toplumu da içine katabilecekleri oyun alanı olarak 12 Eylül kalıyor. Bir de liberallere ve solun bazı kesimlerine 'evet' dedirten bir şey oluyor 12 Eylül. Buradan

belki prim yapmayı düşünüyor. Herkes şimdi 12 Eylül'ü konuşuyor ama bu bir şeyi değiştirmiyor. Ayrıca hükümet eğer gerçekten samimi olsaydı bütünüyle bir anayasa değişikliğine giderdi; Kürtleri de içine alırdı, kadınları da, eşcinsel grupları da kapsardı... Neyi bekliyorsun ki madem bu kadar gücün var! O zaman muhalefetin de aslında bütünüyle rengini ortaya dökebilirdin. Kürt sorununu çözerdin bir ke-re... Ama onun ekonomik politikalarına ve siyasetine uygun bir şey değil bu.

Referandumla birlikte meydanlardan yine "astın, asamadın", "soyuna bak", "şerefsiz", "alçak" gibi sözler yükseliyor. Bu dil ve şiddet ilişkisi için neler söylersiniz?

Hatırladığım kadarıyla eskiden bu kadar pespaye bir dil kullanılmıyordu. Mutlaka iktidarla muhalefet arasında sert tartışmalar yaşanıyor ama bir hatırladığım Demirel'in "bana sağcılar adam öldürüyor derdirtemezsiniz" sözüdür. Onun dışında bu kadar pespaye bir dilin kullanıldığını hatırlamıyorum. Kendileri zaten sürekli şiddeti üretiyorlar, iktidarıyla muhalefetiyle, tabii toplum da karşılığını veriyor. Yarın bir gün bir yerde bir şey patlak verdiğinde, Kürtlerle Türkler karşı karşıya geldiğinde bunun sorumlusu bu referandum döneminde iktidar ve muhalefet liderlerinin kullandığı dil olacak. Yeniden yeniden aynı şiddeti, aynı faşizmi üretiyorlar birlikte. ✨

YADO

LOKMAN POLAT

Yado Agha and Ado Agha, leaders of the Harput front, with followers behind them

Unknown/Haluk (Roja Nu)

Yado lehengekî kurd e. Ew beşdarê serihildana Şêx Seîdê nemir bûbû. Qumandarê eniya Xarpêtê bû. Di bin fermandariya wî û Şêx Şerîf de, hêzên çekdar ên serhildanê avêtin ser bajarê Xarpêtê û bajar bi dest xistin.

Nav û dengê Yado, mêrxasiya wî li Kurdistanê belav bûbû. Mêrxasî û qehramaniya wî deng dabû. Ew ketibû nav dilê kurdan û hê jî di dilê welatparêzên kurd de diji.

Di hemû serihildanên kurdan de, gelek kes bi mêrxasiya xwe, bi şer û tevgerên xwe ketin nav dîroka kurd û Kurdistanê. Mêrxas, egîd û qehramanên gelê kurd, divê neyên jibîrkirin. Ew ne tenê di nav rûpelên dîrokê de, her wiha divê di nav edebiyata kurdî de jî cihê xwe bigrin.

Gelên cîhanê, nivîskarên wan li ser lehengên xwe bi dehan, bi sedan pirtûk nivîsîne. Ji pirtûkên lêkolînî heta berhemên edebî, çîrok, roman, şano û helbest li ser lehengên xwe nivîsîne. Lê, sedmixabin ku nivîskarên kurd di vê hêlê de qels mane.

Mêrxas û lehengên kurd di edebiyata kurdî ya devkî de hatine jiyandin. Di edebiyata devkî de, li ser van mêrxas û

lehengan gelek vegotin û çîrok hatine gotin. Dengbêjên kurd wan di kilam û stranên xwe de dane jiyandin. Gelek kilamên xweş ji alî dengbêjan ve hatine strandin.

Hinek şexsiyetên ku di serîhildanên kurdan de, nav û deng dane, jiyân û têkoşîna wan, şer û mîrxasiyên wan bi serê xwe dibin babeta çîrok û romanên. Divê nivîskarên kurd, hem yê lêkolîner û hem yê helbestvan, çiroknivîs û romannivîs li ser wan berhem biafrînin.

Min li ser kuştina jîna Yado (ku ji alî leşkerên dagirkerên tirk ve çawa hatibû kuştin) bi şeweyeke edebî, çîrokek nivîsî. (Ev çîrok di pirtûka min a bi navê "Evin û Jiyân" de hate weşandin.) Ev çîrok ji alî xwendevanên kurd ve gelek hate ecibandin. Romana min a li ser katibê Şêx Seîdê nemir (ku navê wê "Fîlozof" bû) jî, ji alî xwendevanên kurd ve hat ecibandin û di masmedia kurdan de di derbarê pirtûkê de gelek nivîsên danasîn û analizê derketin.

Dema pê hesiyam ku li ser Yado bi almanî pirtûkek hatiye weşandin û ew pirtûk ji alî Kamuran Alî Bedirxan ve hatiye nivîsîn, gelek kêfa min hat. Ez li pey pirtûkê ketim ku pirtûkê peyda bikim û bidim wergêrê kurd ku ji almanî wergerîne kurdî û ez jî di nav Weşanên Helwestê de biweşînim.

Bêtalihî û qelsiya me kurdan di hêla wergerê de jî xwe dide nîşandan. Em kurd di hêla wergerê de qels in. Di gel vê pirtûka li ser Yado, hinek pirtûkên din jî hebûn ku li ser kurdan bûn, min dixwest bidim wergerandin û bi kurdî biweşînim. Lê, çi hefz ez bi serneketim, min wergêrê ku ji almanî wergerîne kurdî nedît.

Piştê demekî, Weşanên Mezopotamya (ev weşanxaneya kurdan li Almanyayê ye û pirtûkên ku weşandiye jî sedî 95'ê wan bi tirkî ne) ev pirtûka li ser Yado ji almanî wergerandin tirkî û weşand.

Bi min, divê her kurdê ku bi tirkî zane vê pirtûkê bixwîne. Ev pirtûk divê bi kurdî jî bê wergerandin û weşandin. Navê pirtûkê bi tirkî "Kurdistan Kartali" (Qertelê Kurdistanê) ye. Pirtûk 114 rûpel e. Wergêrê pirtûkê İlhan Kaplan e. Pirtûk bi şeweya vegotin û romanê hatiye nivîsîn. Nivîskarê pirtûkê ne tenê Kamuran Alî Bedirxan e. Di gel wî navê Herbert Oertel ê almanî jî heye. Lê, nîzanim çima weşanxanê navê ê alman li ser pirtûkê nenivîsiye. Di der barê yê alman de tu agahdarî jî tune. Divê navê yê alman jî li ser berga pirtûkê bihatana nivîsîn.

Kamuran Alî Bedirxan û nivîskarê alman Herbert Oertel vê pirtûkê di sala 1937'an de bi almanî nivîsîne û weşandine. Wan di vê pirtûkê de, di şexsiyeta Yado de, têkoşîna azadîxwazên kurd anîne zimên.

(Kamuran Alî Bedirxan çima ev pirtûk bi kurdî nenivîsiye? Ev jî nediyar e.)

Navê Yado ê esil Yadin Mahmûd Ebas e. Yado beşdarê serhildana Şêx Seîdê nemir bû. Piştê têkçûna serîhildanê, ew derbasê binxetê -Suriyê-bû. Di sala 1927'an de vegeya bakurê Kurdistanê û dest bi şerê çekdarî kir. Ew di eynê salê de, li nêzikê Dara Hênê jî alî çeteyên xayîn ên kurd ve hat kuştin, şehîd ket.

Amê Faro axayê eşîra Botiyan bû. Sê gundên wan hebû. Ev hersê gund hê jî hene. Navê wan gundan "Botiyan", "Mistan" û "Murtezan" e. Hersê gund berê girêdayî navçeya Licê bûn, paşê bi navçeya Dara Hênê ve hatin girêdan. Eşîra Amê Faro bi giştî beşdarî serhildana Şêx Seîdê nemir bûn. Di avêtina ser bajarê Amedê de vê eşîrê roleke girîng list. Şêst çekdarên jî vê eşîrê li ber kaniya şêr şehîd ketin. Ev kani di nav bajarê Amedê de ye.

Paşê jî eşîra Amê Faro (Navê wî Amerê Faro bû, lê di nav xelkê de jê re Amê Faro digotin) hinek bûn çeteyê hikumeta Kemalîst û bi serhildêrên welatparêz ên kurd re şer kirin. Ew çeteyên hikumeta tirk jî wekî "Koy Koruyucusu" (Parêzgerên gundan) ên dema niha bûn. Hikumetê çek û sileh dabûn wan û ew li dijî serhildêrên kurd bi kar dianiyên.

Ez dixwazim behsa şaxiyê wergêr İlhan Kaplan jî bikim. Wî bi sernavê "Gotina Dawî" hinek tişt rave kiriye û bal kişandiye ser hinek şaxiyên ku di pirtûkê de cih girtine. Ev tişteki baş e. Lewra di pirtûkê de gelek şaxiyên dirokî hene û di pirtûkê de tê gotin ku Yado beşdarî serhildana Agrî bûye û li wir hatiye kuştin. Ev jî xwe ne rast e. Lê, wergêr dibêje ku "di pirtûkê de hatiye gotin Yado bajarê Mûşê rizgar kiriye û hinek dibêjin Yado Elazîzê jî rizgar kiriye, ev babeta mineqêşê ye. Ev -rizgarkirina- Elazîzê nehatiye ronikirin."

Bajarê Mûşê jî û Elazîz jî di serhildana Şêx Seîdê nemir de hatibûn rizgarkirin. Eniya- Xarpûtê (Elazîzê) di bin femandariya Yado û Şêx Şerîf de bû. Elazîz jî alî çekdarên kurd ve hate rizgarkirin. Ev wekî ku wergêr dibêje "babeta minaqêşê" nîn e, rastiyeke dirokî ye û di nav gelek belge û dokumentan de cih girtiye.

Nivîskarê pirtûkê Kamuran Alî Bedirxan pêşgotînek gelek baş nivîsiye. Ew dibêje: "Romantîzm di Kurdistanê de wekî gula şîn vekiriye. Werin em bi hev re li çiyayên Kurdistanê, di siya Çiyayê Agrî, li ber Gola Wanê lê bigerin. Em ê bibînin ku romantîzm jî dema ku cihan hatiye xuliqandin heta îro di welatê kurdan de neçilmisiye, zirav û nazik, bi hêrs û şîn çirisiyaye."

Nivîskar û rewşenbîrê gelê kurd ê bi qîmet û rû-

met Kamuran Ali Bedirxan pirtûk beş bi beş nivîsiye û ji bo her beşê sernavek nivîsiye. Sernavê beşa yekem: "Gava Pêşîn" e. Lehengê romanê xortekî kurd ê nozdeh salî ye. Di navçeyê de zeberek digere, dibêjin ku hêzên çekdar di bin fermadariya Yado de avêtine ser filan navçeyê, leşkerên dewleta tirk tîk birine û gelek çek û cebîlxane bi dest xistine.

Apê xortê lehengê romanê tê mala wan û ji biraziyê xwe re behsa mîrxasiya Yado dike. Apê wî kurdekî welatperwer e. Ew ji biraziyê xwe re behsa doza neteweya kurd û pêwîstiya tîkoşîna li dij dagirkeran dike. Birazî jî dixwaze ku biçe beşdarî nav çekdaran bibê, ew jî li dij dagirkeriyê ji bo rizgariya Kurdistanê şer bike.

Yê xort jî apê xwe re dibêje ku; "ew ji bo wezîfe girtinê amade ye." Apê wî jî dibêje; "Birayê Yado di çalakîyekî de birîndar bûye. Tu bi doktor re here, birîna wî derman bikin." Apê wî doktor eyar dike ku biçe cem birayê Yado yê birîndar. Yê xort û doktor diçin goma ku birayê Yado li wir e. Birîna birayê Yado giran e. Ew bi wî halê xwe yê birîndar ji wan re behsa çalakiya xwe û mîrxasiya Yado dike û dimire.

Beşa duyem, sernavê wê "Guhertin" e. Di vê beşê de, piştî ku birayê Yado dimire, yê xort jiyana xwe ya bajarvaniyê tine ber çavên xwe û ji xwe re difikire ku, ji gelê xwe re, çand û zimanê xwe re çiqas bûye biyan. Ew dirame û gotinên yekî helbestvan ê tirk tî bîra wî. Yê xort bi tirkî helbest nivîsiye û daye helbestvanê tirk ku ew bixwîne û binirxîne. Yê tirk jî jê re gotiye: "Zimanê me wisa bi tesîr e ku bi kurdekî wekî te bi xîrûr jî helbest daye nivîsîn." Yê xort gelek tişt difikire û di rihiyeta wî de, guherîn çêdibe. Hestên kurdayetiye di dilê wî de cih digirin.

Beşa sisêyan, sernavê wê "Piştê ceribandîne" ye. Di vê beşê de, em fêr dibin ku mala yê xort - navê wî hêj jî diyar nîn e - li navçeya Savurê ye. Apê wî bi yekî re nameyek dişîne û wî dawetê qesrê dike. Ew xort bi wî zilamî re diçe qesra apê xwe. Di nav baxçeyê de koşkek sê qat ê apê wî ye. Li qesrê gelek xulam û qerwaş hene ku dixebitin.

Xulamekî xeberê dide apê wî xortî ku waye biraziyê wî hatiye. Apê wî xêrhatin lê dike û wî bi mêvanên xwe dide nasandin, dibêje "Ev biraziyê min Remo ye." Li vir, êdî em fêr dibin ku navê lehengê romanê Remo ye.

Apê Remo ziyafet dide wî û mêvanên xwe. Nivîskar sifra ziyafetê bi teferuat qal dike û wisa taswîr dike ku tehm û lezeta xwarinê av ji devê mirov dibe. Nivîskar di vir de, di esasê xwe de mêvanperwerî û comerdiya kurdan dide nîşandan. Ew bi teferuat behsa fêkî û zebesên Kurdistanê dike. Piştî xwarinê, çay û

qehweyê vedixwin û hinek zilam bi hev re satrancê dilizin. Paşê jî, du dengbêjên kurd tî kilaman dibêjin. Nivîskar di vê beşê de adet û tradîsyonên kurdan ên sosyal-civakî - radixe ber çavan.

Sernavê beşa çaran jî "Xurşîd" e. (Bi tirkî bûye Hurşîd) Di vê beşê de varyanteke çîroka Siyabend û Xecê jî tê qalkirin. Lehengê romanê Remo, li koşka apê xwe radize. Serê sibê radibe, xurîniya xwe dike. Çar mêvanên apê wî hatine qesrê. Apê wî bi mêvanên xwe re dipeyivin û pêdiviya ku alîkariya serhildana kurdan bikin, tine zimên.

Xurşîd navê xortekî ku li qesrê dimînê ye. Remo û Xurşîd bi hev re dibin dost, sohbet dikin. Apê wî bi Xurşîd pir bawer e. Sê xortên ciwan jî tî qesrê. Ev hersê ciwan mîltan û propagandîstên tevgera neteweya kurd in. Ev hersê xort gund bi gund, herêm bi herêm geriyane û propaganda serhildanê kirine.

Xurşîd û Remo jî beşdarê kar û xebata siyasî a ji bo alîkariya serhildanê dibin. Ew her du diçin navçê û tîkilî bi gelek kesan re datînin. Remo, Xurşîd û sê kesên din, çek hildigirin û beşdarê nav hêza çekdarên serhildanê dibin.

Di beşa sernavê "Yado" de jî nivîskar gelek bi teferuat behsa mîrxasî û şexsiyeta Yado dike. Kêfa Yado tî ku Remo û hevalên xwe name û çek gihastine pê. Karageha Yado di mixarek de ye. Yado bi henek ji Remo re dibêje: "Ev mala min nîn e, lê qesra min e. Li vir berê cihê herçê bû, min wê qewirand. Yê ku ji çiyân tî yê rezan diqewirînin."

Di beşa sernavê "Dilan Destpêdike" de jî, behsa amadekirina serhildanekî mezin tî kirin. Yado û hevalên xwe rewşê dinirxînin. Artêşa dagirker 30 hezar leşker kirine heremê. Çekdarên kurd hindik in, 3 hezar in. Yado ji bo kurdan bangekî derdixe. Ew banga wî li gund û navçeyên Kurdistanê tî belavkirin.

Yado hinek ewraq û dokumentên nivîskî dide Remo. Ev dokument gelek balkêş in. Wekî mînak; di destpêka dokumenteke nivîskî de wiha tî gotin: "Heqê tu hêzekî biyanî tune ku Kurdistanê îdare bike." Anku li Kurdistanê desthilatdar be.

Yado di banga ku ji gelê kurd re kiriye de gelek gotinên girîng dibêje. Bang dirêj e. Hevokê jê wisa ye: "Kurd ji bo jiyaneke azad bê rawestandî tîkoşiyane. Wan ji bo heqê xwe yê insanî û netewî şer kirine. Heta ku daxwaza serxwebûn û azadiyê di dilê kurdekî de jî hebe, dê li van çiyayan ala azadiyê bilind be."

Di pirtûkê de pênc beşên din jî hene: "Di bajareke azad ê Kurdistanê de", "Ber bi biryarê ve", "Xiyayeta Tello", "Diyar Atman" û "Stranek nû" ne. ✨

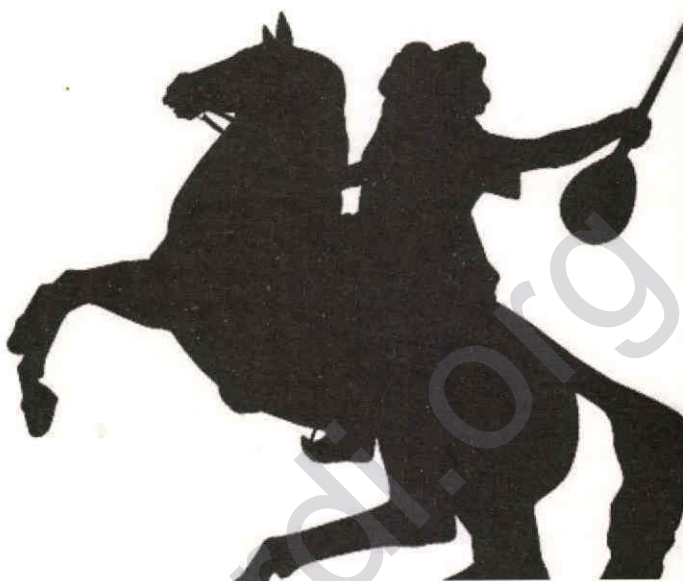
Koroxlî û Kizîroxlî

ROHAT ALAKOM

Hûralîyek ji bergê pirtûka Koroxlî ya Heciyê Cindî

Destana Koroxlî di nav gelên Rohilata Navîn de, bi taybetî di nav gelên tirkîaxif de gelek belav bûye. Navê lehengê destanê, Koroxlî (Koroğlu) gotineke tirkî ye û tê wateya: "Kurê Koro". Çawa em li jêr ji dibînin Koroxlî hem wekî mîrxas û hem jî wekî dengbêj, hozan hatiye nasîn. Destana Koroxlî ku bi pîranî li ser ceng û şerên wî yê li hemberî zordestan û êrîşkaran e bi salan di nav kurdan de jî hatiye gotin, bûye beşeke folklorê kurdî. Cara pêşîn Prof. Heciyê Cindî (1908-1990) ev şaxên Koroxlî yê kurdî wekî çîrokên ku di nav gel de belav bûne, berhev kirine, bi kurdî ligel wergerên wan ên ermenî di sala 1953'yan de li Rewanê wekî pirtûk weşandiye.¹ Ev pirtûka ku 237 rûpelan pêk tê ji bo lêkolînên di derbarê mijara Koroxlî de xebateke gelek kêrhatî ye. Her wisa jî hin şaxên wê gelek balkêş in. Wekî mînak bi saya şaxa bi navê Koroxlî û Kizîroxlî, em fêr dibin ku Kizîroxlî kurd bûye. Ev yeka ji bo nivîsina dîroka Qersê nûçeyeke nû pêk tîne. Ji ber kêmasî û tunebûna çavkaniyan jî min re li hev nehat ku ez di pirtûka xwe ya bi navê Kurdên Qersê de cih bidim vê mijarê.²

Çawa di vê şaxa Koroxlî de jî navê wî derbas dibe, Kizîroxlî begekî kurd e, ji herêma Qersê bûye. Wekî em li jêr ji dibînin Kizîroxlî ji lehengekî folklorîk zêdetir, wekî kesekî dîrokî derdikeve pêşberî me. Heciyê Cindî di pêşgotina vê pirtûka xwe de gotinên dîroknivîsekî ermenî yê bi navê Arakel neqil dike û dibêje ku Kizîroxlî kurdekî ji eşîra Celalî bûye, navê xwe hê di sala 1591'ê de daye bihistin.³ Pertev Nailî Boratav di pirtûkeke xwe de diyar dike ku ew newiyên Kizîroxlî Mistefa Begê yê bi navê Karahanoxullari di sala 1878'an de ji Qersê koçberî Erzeromê kirine.⁴ Boratav berdewam dike dibêje ku Kizîroxlî Mistefa Beg kesekî mert bûye, wekî Begê Kurdistanê hatiye nasîn, wekî mînak dema kesekî bi navê Demircîoxlî bi Koroxlî re pev diçe, ew xwe davêje ber bextê vî begê Kurdistanê.⁵ Ev yeka nişan dide ku otorîte û serdestîyeke Kizîroxlî Mistefa Beg hebûye, kesekî hêzdar bûye. Kizîroxlî Mistefa Begê ji malbata Kizîran bûye, bi vî navî li herêma Qersê gundek jî heye. Angorî ifadeyên nivîskarekî ji herêma Qersê, ev gund di dawîya sedsala 19'an de ji aliyê kalikê wî Ehmed Xan ve hati-

ye ava kirin. Ehmed Axa jî ji ber navê kalikê xwe yê mezin navê vî gundî daniye: Kizîroxlî.⁶ Peyva kizîr peyveke kurdî ye, zêdetir di folklorê kurdî de tê wateya şewirdarê mîran. Mirov jî vî navî jî derdixe ku Kizîroxlî Mistefa Beg karmendê mîrektîyekê bûye. Ev strana ku navê Kizîroxlî tê de derbas dibe ji devê leheng û hozanê tirk, Koroxlî hatiye gotin. Ji ber vê yekê jî navê Kizîroxlî çawa li vir jî xuya dibe peyveke niv kurdî û niv tirkî ye (kizîr: kurdî, oxul: tirkî). Eger Koroxlî yan jî Destana Koroxlî nînbûye belkî iro haya me jî serpêhatiya vî begê kurd jî çenedibû.

Yek ji wan lêkolîrên ku di der barê mijara Koroxlî de karên zanistî û lêkolînên fireh kirine, Prof. Pertev Nailî Boratav e (1907-1998). Ji ber ku çapa yekem a lêkolîna Boratav di sala 1931'ê de derketiye, haya wî ji şaxa Koroxlî û Kizîroxlî ya kurdî tune bûye. Pirtûka Heciyê Cindî ku qala serpêhatiya Koroxlî û Kizîroxlî dike çawa tê zanîn di sala 1953'yan de hatiye weşandin. Lêkolîner Pertev Nailî Boratav, wekî mînak dibêje ku wî bihistiye wekî destana Koroxlî li herêma Qersê di nav kurdan de jî belav bûye, beşên pexşan (nesîr) bi kurdî, beşên helbestan bi tirkî tê gotin.⁷ Tişteki gelek balkêş ew e ku di pirtûka Heciyê Cindî de jî eynî stîl heye. Wekî mînak di pirtûka Heciyê Cindî de hin beşên helbestan ji aliyê zarbêjên kurdîaxif de bi azerî hatine gotin, Heciyê Cindî ew beşan bi jêrenotan ve her wisa jî wergerandiye zimanê kurdî. Yek ji wan şaxên destana Koroxlî ku rêk û pêk e, şaxeke azerî ye ku bi çend zimanan hatiye wergerandin. Angorî vê şaxê, Koroxlî diçe Qersê ye, dilê wî li wir dikeve keça hakimê Qersê û piştî gelek bûyeran

êdi Qers ji wî tê pirsîn. Di vê şaxa azerî de wekî mînak navê "Begê Kurdistanê Mistefa Beg" (Girizoxlî) jî derbas dibe.⁸ Ev peyva Girizoxlî wisa xuya dibe ku guhartoka peyva Kizîroxlî ye. Pertev Nailî Boratav dibêje ku ev şaxa azerî ku Chodzko wergerandiye û orjînalê wê li Parisê di Pirtûkxaneyê Netewî de tîrîn parastin. Orjînalê wê şaxa azerî 156 rûpel in. Di vê şaxa Parisê de jî mijara tîkiliyên Koroxlî û Kizîroxlî hene.⁹ Mijara Koroxlî û Kizîroxlî bala lêkolerên din jî kişandiye. Lêkolînerekî bi navê Mehmet Gokalp du şaxên destana Koroxlî û Kizîroxlî ku li herêma Qersê tîrîn gotin, berhev kirine û weşandine.¹⁰ Yek jî van gelek dişibîne wê şaxa kurdî ya jêrîn ku em tekstê wê pêşkêş dikin.¹¹ Bûyerên van her du şaxên Koroxlî û Kizîroxlî jî wekî şaxa kurdî li Serhedê derbas dibin. Li herêma Serhedê, wekî mînak li deverên Qersê û Qaxizmanê gelek navên cîh û meskenan hene ku bi navê Koroxlî hatine navandin.¹² Di şaxa kurdî ya bi navê Koroxlî û Kizîroxlî de xuya dibe ku hin bûyer li Serhedê derbas bûne, li vir wekî mînak qala Îranê tê kirin. Di şaxeke din de ya bi navê Koroxlî û Bavê wî tê gotin ku mala bavê Koroxlî li bajarê Makuyê bûye. Li wan deran koçberên kurd hebûne ku derketine zozanan.¹³ Bi saya van agahiyên mirov dibîne ku coxrafya Çamlîbelê (welatê Koroxlî) firehtir dibe, heta Serhedê tê. Em vê carê em Koroxlî li rohilatê, li "Çamli-Serhed"ê dibînin. Navê Koroxlî wekî me li jor jî got gelek belav bûye. Lê belê navê Kizîroxlî îro mimkûn e ji bo gelek xwendevanan navekî belkî ew qas nas neyê hesibîn. Navê Kizîroxlî di salên 1970'yî de bi taybetî bi saya sazband û dengbêjekî tirk ji herêma Qersê, Murat Çobanoxlî belav bû. Strana wî ya bi navê "Kiziroğlu Mustafa Bey" di van salan de gelek populer bû.¹⁴ Dengê Murat Çobanoxlî dengê gelek xurt û gur bû, dema ev strana bi tempo û şeweyekî bilind digot, dibû ringîni û girminiya radyoyan, salon û meydanan, mirov hew zanibû şer û cengê Kizîroxlî Mistefa Begê ji nû ve dest pê kiriye. Wê demê kêmasî hebûn ku zanibûn Kizîroxlî Mistefa Beg kî ye. Angorî nivîskarekî jî herêma Qersê dema Çobanoxlî ev strana digot, çarîna jêrîn di nav tekstê stranê de tune bû.¹⁵

*Haykırdı çıktı köşeden!
Ürktü âlem, temaşadan!
Korkusu yok, bey paşadan!
Kiziroğlu Mustafa Bey!*

*Kiziroxli Mistefa Beg!
Ji quncik derket, kire qîrîn!
Dinê-alemê dit, jê veciniqî!
Tirsa wî tune ji beg û paşan!*

Gelek kes di wê baweriyê de ne ku gotinên wê stranê ku pesinê Kizîroxlî dide û wî serbilind dike ji devê Koroxlî derketine. Disa tê gotin ku tenê kesek hebûye ku dikaribû zora Koroxlî bibira, ew jî "Kurdoxlî kurd" (Kurdê kurê kurd) Kizîroxlî bûye. Carekê dema her du tîrîn hemberî hev, Kizîroxlî zora Koroxlî dibe û Koroxlî jî jina xwe re wiha dibêje "Xwezî ez wek wî bûma, xwezî ew birayê min ba". Tê gotin ku Koroxlî evîndarê çar tîştan bûye: Çeka baş, hespê baş, bedewa baş û mîrxasê baş.¹⁶

Li herêma Qersê listikeke folklorîk a bi navê Koroxlî jî heye ku di navbera du kesên mîrîn de tê listin.¹⁷ Belkî jî koka listikê diçe dighêje vî cengê Koroxlî û Kizîroxlî. Hin caran Kizîroxlî, hewl daye biceribîne û bizanibe ka Koroxlî di hevaltiya xwe de çi ças rast e û dirust e.¹⁸ Koroxlî û Kizîroxlî di dawiyê de dibin du dostên hev ên nêzik. Hem di şaxa azerî ya li Parisê û hem jî di şaxa kurdî de ev yek baş diyar dibe. Ev agahiyên jorê her wisa jî alikariya ronîkirina hin tîkiliyên kurd û azerî yê folklorîk, edebî û dîrokî dikin. Divê em li vir diyar bikin ku her netewe û komên li herêma Qafqasyayê her tim xwestine lehengekî wekî Koroxlî, bikin milkê çanda xwe. Van grupên etnîkî naveroka wê destanê bi gelek motîvên neteweyî ve xemilandin. Hem kurdiya destana Koroxlî, hem jî kurdbûna yek ji lehengên destanê (Kizîroxlî) bedewiyeke cihêreng dide wê berhema navdar.

Koroxlî û Kizîroxlî

Padşa (şah) bihist ku Koroxlî hatiye nav sînorê wî, got:

- Ki here Koroxlî bigire, yanê hespê wî bine, yan bikuje, yanê dil bine, bira bê nivê text û payê min ji min bistîne, her tenê tac ji min nestîne.

Kizîroxlî hespê xwe yê berî siyar dibe, dide pey Koroxlî de. Wextekê Koroxlî piş xwe ve dinêre nonalî telpeke dûkeriya, nola bobelîskê pey wî tê. Koroxlî gemê jî devê Qirat derdixe û davêje berê. Qirat soyaî dike nava berê de. Nişkêva pey Koroxlî şelpîn tê. Kizîroxlî lê dike gazî, divê:

- Ha, hat nehato, karê xwe bike, em teseliya hev bikin.

Koroxlî lêdinêre, eva Kizîroxlî ye, divê "Bi vî re şerkirin wê dirêj bikşîne, ezê rêya xwe bimînim". Divêje:

- Kizîroxlî, kurê bavçiya, mîrxas, mîrxasa ji rê egle nakin.

Hingê Koroxlî disekine.

Wî wextî Koroxlî diçe, Kizîroxlî jî vedigere, diçe cem şah, divê:

- Ewî hesp avîte nav berê de, hespê min berê de nexebitî.

Hingê padşê çêrî Kizîroxlî kir, go:

- Ezê serê te ji lêxim, te ji ez xapandim.

Hingê Kizîroxlî gote padşê, go:

- Ez reşayê de dikarim mêraniyê bikim, lê nav berê de nikarim.

- Go: Wekî usa ne, ez moletê didime te de, tu here, ser qîrarê berê, Koroxlî te girt yanê kuşt, yanê dil girt anî, qîrarê me qîrar e. Nivê text û payê min te re.

Kizîroxlî rabû berê xwe da Çardaxlî Çamlîbêlê. Wexta êvarê çû ber pencera Koroxlî sekinî, guhê xwe da ser: "Gelo Koroxlî razaye, yanê hişyar e?".

Wextekî deng tembûrê sazê Koroxlî ket û şûr ji kalan kişiya derket, paşê kete kalan. Koroxlî banz da ser xwe, nihêrî ecêbeke giran, wekî dengê sazê wî ket, şûrê wî ji kalan kişiya, kete kalan. Koroxlî sazê xwe ji jor de anî û çend klam got. Nav saz de, got:

- Beg oxlî beg, Kizîroxlî kizîr, îgît sen, gene îgît.¹⁹

Jina wî Nigar Xanimê banzda ser xwe, got:

- Ya Koroxlî ew çi bend bû, tu davêjî ser xwe de, ew çi yek e, pesinê Kizîroxlî didî?

Koroxlî got:

- Erê jinik, wextê em ji Îranê hatin, ew pey min ket, min nexwest pê re şer bikira, ezê ji rêya xwe derengî biketama. Ewî gura min kir. Kizîroxlî mêr e jî, egît e jî, mêrxas e jî.

Hingê Kizîroxlî ber pencerê re kire gazî, go:

- Koroxlî derî veke.

Koroxlî derî vekir, go:

- Te xêr e Kizîroxlî Kizîr, Kurdoxlî kurd.

Kizîroxlî xwe avîte ser dest û pîyê Koroxlî, go:

- Mêr jî tu yî, mêrxas jî tu yî, go wekî tu merikî usanî tu birê min ê mezin, ez ê piçûk.

Û ji wê rojê Kizîroxlî êdî venegeriya cem şah, ma Çardaxlî Çamlîbêlê û bû pizmam û lêzimê Koroxlî. *

1 Acîê Cindî, Kurdîskî skazi eposa Ker-Ogî, Êrêvan, 1953. Akademia Nauk Armenskoy SSR. Di dawîya pirtûkê de her wisa jî 18 teksên kurdî bi sernivîsa "Şaxêd Eposa "Koroxlî" bi zimanê kurdî" hatine weşandin, binêre rûp.141-226. Çawa li vir xuya dibe navê nivîskarê pirtûkê li şûna Heciyê Cindî, Acîê Cindî hatiye nivîsîn, em ji têkili orjînalê navê nivîskar nebûn, me weki xwe hişt.

2 Rohat Alakom, Kars Kürtleri, Avesta, 2009.

3 Acîê Cindî, Kurdîskî skazi eposa Ker-Ogî, rûp.26.

4 Pertev Nailî Boratav, Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, Adam Yayınları, 1988, rûp.145.

5 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, 1984, rûp.58.

6 Ji nameya nivîskar Filozan (13/6 2010).

7 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, rûp.177

8 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, rûp.26

9 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, rûp.21.

10 Mehmet Gökalp, Köroğlu Kollarından Kiziroğlu Mustafa Kolu, Türk Folklor Araştırmaları, nr 103/1958. Mehmet Gökalp, Kiziroğlu ve Köroğlu Hikaye ve Türküsünün Doğuşu, Türk Folklor Araştırmaları, nr 279/1972.

11 Mehmet Gökalp, Köroğlu Kollarından Kiziroğlu Mustafa Kolu, Türk Folklor Araştırmaları, nr 103/1958.

12 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, rûp.127.

13 Acîê Cindî, Kurdîskî skazi eposa Ker-Ogî, rûp.157.

14 Beşeke vê strana tirkî wiha ye:

Bir atı var Ala Paça peh peh peh
Mecal vermez Kırat kaçay hey hey hey
Az kaldı ortamdan biç
Ağam kim, Paşam kim,
Nigar kim, Hanım kim
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir beyin oğlu
Zor beyin oğlu...

15 Ji nameya nivîskar Filozan (13/6 2010).

16 Mehmet Gökalp, Köroğlu Kollarından Kiziroğlu Mustafa Kolu, Türk Folklor Araştırmaları, nr 103/1958.

17 Mustafa Turan, Kars'ta Yerli Bölge Oyunları ve Giyimleri, Türk Folklor Araştırmaları, nr 286/1973.

18 Pertev Nailî Boratav, Köroğlu Destanı, rûp.58.

19 Ev ifadeya tirkî ye (îgît sen, gene îgît) û bi kurdî tê wateya: mêrxas tu yî, dişa mêrxas.

ralakom@yahoo.com

BU BİR 'BİSQİLET' DEĞİLDİR!

GÜLSEN ODABAŞI

Serhat Karaaslan Kürt sinemasının yeni kanı. Taze bir bakış... Birçok festivalde gösterilen filmlerindeki kendisine ait sinema diliyle, görselliği kullanım biçimiyle, işlediği konulara evrensel temalarla yaptığı göndermelerıyla dikkat çekiyor.

Bisqilet (Bisiklet) de bu filmlerden biri. Kentin kenar mahallelerinin birinde, yoksulluğuyla, tütmeyen bacalarıyla, karlı, çamurlu yollarıyla bir büyük gölgenin ağır karartısında ellerindeki beyaz telisleriyle baba oğulun şehrin çöpüne doğru ağır ağır yürümeleleriyle başlar film...

Yönetmen perdeye yansıtmayı hedeflediği konuyu önce belli bir mesafedeki kamerasıyla bizimle beraber izler. Doğal yükseklik ve mesafedeki, bizleri şaşırtmayan görüntülerle konuyla duygusal bir bağ kurmamızı sağlar.

Çöpe doğru yürümekte olan baba ve oğlunun görüntülerini besleyen ses kuşağında kentin o acımasız gürültüsü, uğultusu vardır. Araba sesleri çöpü eşelemelerine kadar sürer. Film boyunca sinemasal dil, sadelik içerirken, ses bandındakilerle beslenen görüntüler az sonraki karede olacakların haberini verir âdeta; ve çöptekileri ayrıştırırken görürüz onları.

Çöpte bir bisikletin yarı parçasını bulurlar. Çok sevinir çocuk, sanki onu sürüyormuşçasına mutlu, heyecanlı, neşeye eve kadar getirir bisiklet parçasını...

Sonrasında, kendileri gibi çöp toplayan yaşlı adamı, ayaklarında naylon poşetler içindeki çocuğun gözünden görürüz. Yaşlı adam yanındaki bir bisiklet tekerini ona verir, çocuk mutluluktan uçacak gibidir. Ertesi gün bir cami görüntüsü ve ezan sesiyle

birlikte, çocuğun caminin bahçe kapısından elinde bir çift ayakkabıyla koşarak çıktığını görürüz. Elindekileri yaşlı adama uzatır. Adam şaşırır da alıp giyinmeye çalışır, çocuk çoktan oradan uzaklaşmıştır. Ama ne ayakkabılar adama uyar ne de sonradan gelen teker bisiklele! Çocuk üzgündür, uymayan tekerlek de tıpkı çevresindeki her şey gibi kendisi de "çöp"tür. Kafasına geçirdiği beyazı kirlenmiş telis torbadan dışarıya bakmak için iki göz deliği açar ve kamera artık çocuğun gözünden etrafı izlemeye koyulur. Öznel kamerayla izleyici çocuğun hüznüne da-

ha da yakınlaşır.

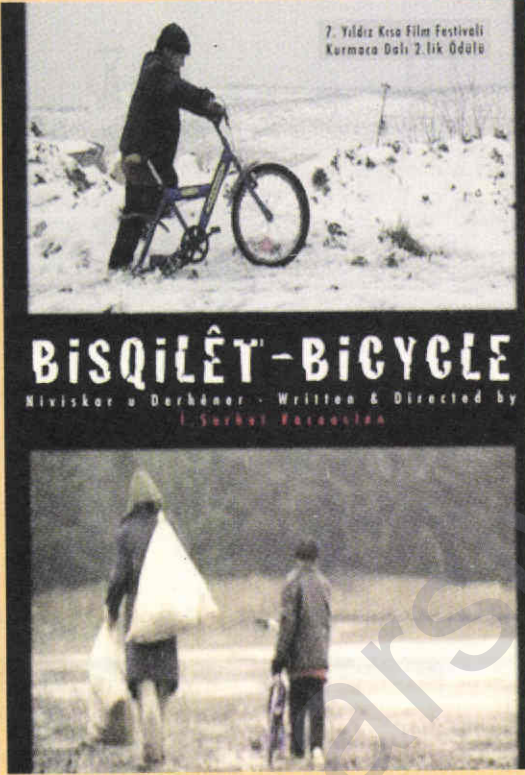
Film görsel açıdan dengeli, tutarlı bir seyir izler. Hemen her kare düşünülmüş, tüm kareler dışındaki ni de doğurmuştur.

Küçük insanların hikayesi anlatılırken aslında bir bütüne işaret edilir. Seyircide hem evrensel hem de yerele bakma ihtiyacı doğurur. 2000'li yılların Türkiye'si'ni konu ederken kentin periferisindeki yoksul ve dayanılmaz yaşamı hiç başka bir çaba göstermesizin, olduğu gibi, gerçekçi sinemanın araçlarını kullanarak anlatır.

(İzleyenleri yaşamlarının bir anına götürecek benzer duyarlılıklar içeren film, beni de kişisel bir anıya, doğunun ücra kasabalarından birinde öğretmenliğe ilk başladığım yıllarımdaki bir yaşanmışlığa götürdü. Günlerce kar yağdı orada. Böyle bir soğukta, karların erimeye başladığı bir sabah sınıfa girdim. Arka sıralardan bir öğrencimin tahtaya kalkmasını istedim. Çocuklar "öğretmenim o gelemeyebilir" dediler. Neden utanır demeden kalkıp ona doğru gittim. Küçük ayaklarında 43-44 numaralı olması muhtemel bir kara lastik çizme vardı. Durumu anladım ve hemen bunun utanılacak bir şey olmadığını, hatta bu günlerde bunun onun için bir şans olduğunu söyledim. Öyle ki karlar erirken ayağı hiç ıslanmayacaktı. İsteddiği kalınlıkta çorap da giyinebilecekti! Söylediklerim içimi acıyordu. Bu, bir tür savunmaydı aslında. Bir "Türk filmi" klişesiydi öğrendiğim. İyi, anlayışlı öğretmen, anne, arkadaş ebeveyn olan melek kadın, sinemadan araklamaydı. Biz kendi cümlelerimizi bulana değin...)

Filmde olayları, kahramanları sadece bir gözlemci gibi izlerken, öncelikle belli bir mesafedeki kamerayla uzak kaldığımız hikayeler, yakın planlarla birlikte, bir zaman geliyor ki bizim hikayemiz olmuş bile.

Filmin umudu çağrıştıran şiirsel bir planla bitişi de yönetmenin tasarladığı dünya için bir çözümü müstuluyor. Sadeliği, hayatımızda önceliklerimizi sıralarken insanı ilk sıraya koymayı öğütüyor. Çocuk zaten yarım olan bisiklet parçalarını satın, ikinci el yaşamlarına –ki hayatın asli unsuru olamayanların, sürekli ihtiyaçlarını başkasının çöpüyle ikame edenlerin hep yaptıkları şeyi yaparak– gidip eskiciden bir çift ayakkabı alıp babasına getirir. Baba ayakkabısını giyinirken çocuk huzurla topunu alır oynamak için koşarak uzaklaşır. O elinde topuyla koşarak görüntüden çıkarken, kareye bisikletiyle başka bir çocuk hızla girer ve çıkar. O'nunki bir bisiklettir ama!*

Niviskar u Derhêner (Yazan ve Yöneten):

İ. Serhat Karaaslan

Productor/Producer: İ. Serhat Karaaslan

Çeker (Yapımcı): İ. Serhat Karaaslan

Derhênerê Dimenê Q Pevxistin

(Görüntü Yönetmeni ve Kurgu): Serhat Dumlu

Ziman (dil): Kürtçe

Listikvan (Oyuncular):

Zarok (çocuk): Baran Salman

Bav (Baba): Mehmet Ünal

Kal (yaşlı adam): Musa Karagöz

Tamirkarê Bisqilêtan: Hürrem Küçük

Firoskarê Seyar: Alaattin Taşkıran

GÖRÜŞ - ME SANATI!

BARIŞ AVŞAR

Ülkemiz sanat dünyası içinde, "hapishane sanatı" diyebileceğimiz bir "ekol" hemen her dönem var olmuştur. Bu "akımın" ortaya çıkışı, daha öncesi bir yana, Osmanlı'nın son döneminden itibaren başlatılabilir belki... Ama, o zamanlar eli kalem tutanlara eğer çok ağır bir suç işlememişlerse "sürgün" cezası vermek tercih edilirmiş. Daha doğrusu olabildiğince buna dikkat edilmiş. Hayatının bir bölümünde devlet katında çalışmış, "son tahlilde" bir dönem "devlet adamı" olmuş kişileri öyle hırsızla uğursuzla bir tutup içeri atıvermek pek tercih edilmemiş. Devlet-i Ali'nin prestiji de düşünülmüş. Namık Kemal'e sorsanız Kıbrıs sürgünü en beter mahpusluktan beterdir gerçi ama işte sonuçta "içeride" değil "dışarıdasın", burada değil uzaktasın, mahpus değil sürgün-sün...

Elbette bu, genel kural değildir. "Aydın-sanatçı kısmından dert çıkaran ve ceza yiyenlerin sürgünlüğe gitmesi şarttır" denilmemiş ya sonuçta! Sadece sürgüne gidip kurtulan da vardır, sırasıyla bir sürgün-bir mahpus olan da...

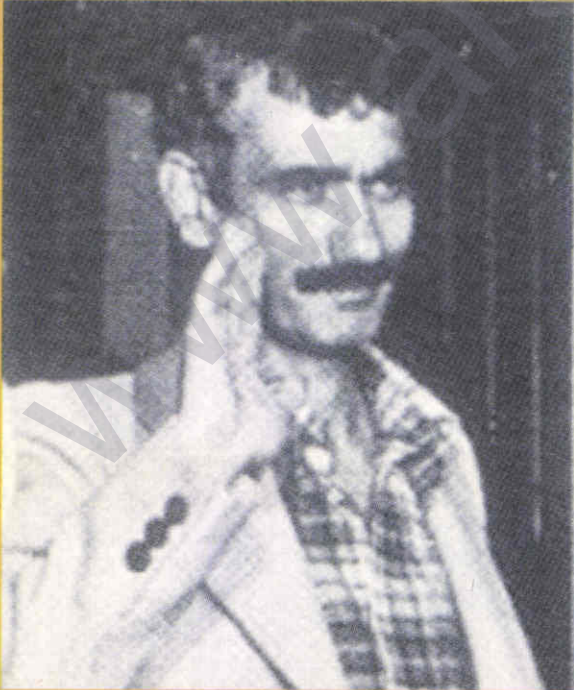
Sanatçı girenler, sanatçı çıkanlar...

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da bir süre devam eder sürgün cezaları. İstiklal Mahkemeler-

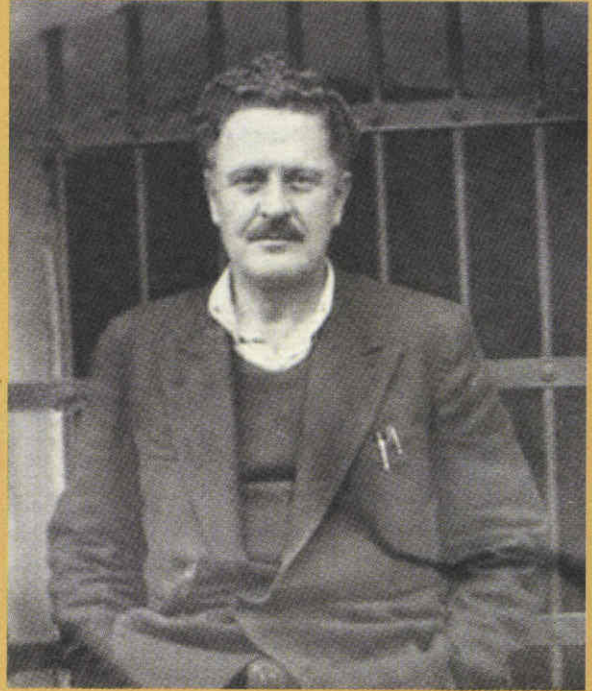
ri'nin kararları ile oradan oraya sürülenler aslında çok da ses etmezler. Zira bu mahkemelere düşüp de kelleyi yağlı urgana vermeden ayrılmak kolay değildir. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın bu "bireysel şansı" ile Bodrum adlı üca kasabaya sürgün edilmesi sayesinde, bugün 72 milletten dünyalı burada arz-ı endam eylemektedir biraz da!

Mahkemeler katında sürgünün bir ceza yöntemi olarak görülmekten çıkması ise Türkiye'nin "tek partili demokrasi(!)" yolunda ilerlediği günlerdedir. Bugün halen oradan oraya sürülüp perişan edilen kimi kamu emekçileri için değildir elbette sürgünün kalkması. Onlara karşı yine de etkili görülüyor bu ceza. Tam hayatını kurmuşken, hop başka yere tayin, seneye bir daha... Azıcık dik başlı oldun mu gez dur artık memleketteki bütün devlet dairelerini!

Ama ceza mesleki olarak değil de özgürlüğü sınırlamak olarak kesilince artık sürgün bitmiştir. Haydi herkes mahpusa! "Devlete gizli açık karşı gelmiş, hele de okumuş yazmış ve etrafına zehir saçan bir kalem erbabını nereye gönderirsen gönder tehlikelidir" denmiş olacak ki herkes orada almaya başlar soluğu. Nazım Hikmet de, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Aziz Nesin, Zihni Anadol da zehir saçtıkları düşünüldüğü için atılırlar mahpus damına. Ancak dışarıda hint ke-

Yılmaz Güney

Nazım Hikmet

Namık Kemal

neviri yani bir yerde, "zehir" yetiştirmekten tutulup içeri atılmış, sonradan Nâzım'la dostluk kurup ressam olmuş Balaban örneğinde olduğu gibi içeriyi de kendilerine benzetirler çoğu zaman!

Bu süreç sonraki yıllarda da devam eder. Yılmaz Güney'in hapiste film kopyalarını emanet ettiği bir "adli suçlunun" bunları yıllarca saklayıp da 12 Eylül darbesinin üstünden yeterli zaman geçtikten sonra getirip eşi Fatoş Güney'e teslim etmesi "sanat" değilse de sanatçı yürekliliği gerektiren bir iştir. Aslında her askeri darbe giderek daha fazla "akademi"ye çevirmiştir hapishaneleri. Her birinde şairler, yazarlar, ressamlar, sinemacılar, müzisyenler girer gider!

İçeri sanatçı girenlerin yanında orada sanatçı olan yeni isimler de ortaya çıkar. Yine 12 Eylül'den sonra başlayan "cezaevi şiiri" ya da "cezaevi şairleri" olarak da anılan akım buna en iyi örnektir. Onca genç, eli kolu bağlı "ölümü beklerken" annelerine yazdıkları mektuplar ülkenin diline dolanacaktır.

Eh, hal böyleyken ve içerideki adamın en büyük heyecanı da "görüş günü" olunca beklenen ve gelmeyen sevgili de, beklenmeyen ve gelen eski eş de, gelmesin diye du-a edilen ve "uslanmadın" diye kafa şişiren tanıdık da girer şiire, romana, denemelere...

"Görüş günü" içeridekinin dışarıdan haber almak için en önemli gündür. Dışarıda ne olup bitiyor, kimin durumu nasıldır, o niye öyle olmuştur da bu da böyle olmuştur... Konuş konuşabildiğince! Elini tut sevgilinin açık görüştüysen, gözlerini yakala gözle-

rinle aranızda tel örgü varsa! Yeter ki görüşünü rahatça yapabilir. Karışan, rahatsız eden, kesmeye çalışan asker, gardiyan olmasın. Görüş ki, ta-a "görüş bitti" denilene kadar. Sonra, "mahpusun bayramı bu kadarmış" deyip çekil kenara...

Yeni bir akım...

İçerideki biriyle görüşüp derdini dinlemek, biraz can sıkıntısı gitsin diye hoşbeş etmek, elden geldiğince onu sevindirecek bir hediye götürmek, anlatıklarını can kulağıyla dinleyip "dışarıdaki" hayatını bilen biri olarak söz açmak, sıkıntısı olup olmadığını sorup varsa nasıl halledileceğine ilişkin birlikte kafa patlatmak, çıktığı zaman daha doğrusu bir gün çıkabilirse o delikten sonrasında ne yapacağını beraber hayal etmek, çocuğu çocuğu için ne yapmak gerektiğini düşünmek, mümkün olduğunca onların da gelip babalarını-analarını görmeleri için uğraşmak, hapse girdi diye terk edip giden eski gönül yarasının şimdi ne yaptığını öğrenip usturupluca anlatmak, içerideki hayatın nasıl geçtiğini dinleyip ortak olmak...

Bunların hepsini türküde dinledik, şiirde okuduk, filmde izledik şimdiye kadar bolca.

Sonuçta "içerideki" de görüşmeyi beklerdi, "dışarıdaki" de...

Ve içerideki de dışarıdaki de aslında her görüşmede hayatla yüzleşirlerdi biraz da. Akıp giderken etrafını da değiştiren, insanın çoğu kez kendini yalnız hissedebileceği hayatla... Kilit altına alınmak aylarca, yıllarca bir insanı ne hale getirir? Neler hissettirir oralarda itilip kakılmak? Ne hale gelir bütün bunları yaşadktan sonra? Nasıl sinirleri bozulur bazen, nasıl moral bulur en küçük iyi haberle? Habere de gerek yok, uçurtmayla, çiçekle... Ve nasıl ister özgürlüğü, uzadıkça esaret!

Ne ilginçtir ki hapishane sanatını bunca görüş bildikten, o mangal yürekli dinleyip anladıktan, "görüş"ün önemini, neye nasıl yaradığını, insanların mahpuslukta "görüşme"yi neden bunca önemli gördüklerini dinledikten sonra...

Bugün "hapishane dışı bir sanat" olarak "görüşme" ile tanışmış durumdayız!

Ve bu sanatın her bir ustası işinin ehli, söz etmekte pek hünere!

"Görüşen vatan hainidir ve dahi milleti satmaktadır, bizim de dilimize düşmektedir ki yakasını bırakmayacağız! Referandumda alacağız sandığa gömeceğiz, oradan çıkarıp seçime sokacağız ve bir daha bir daha bir daha ezeceğiz. Taa ki canı çıkana kadar!"

"Biz görüşmedik. Görüşmeyiz de zaten ve görüşmemiz mümkün de değildir. Olamaz! En azından biz

olarak görüşmemişizdir. Bizim hükümet olarak böyle bir görüşme yapmamız imkânsızdır! Ha bak bizim hükümetimize bağlı çalışanlardan görüşenler olmuş olabilir. Olmamış da olabilir. Orasını diyemeyiz. Ancak şunu deriz: Biz görüşmedik yahu! 13 Eylül sabahı görürsünüz siz.”

“Biz zaten siz bizzat gidip görüştünüz demedik ki be adam! Onu zaten yapamazsınız siz! Buna izin veremeyiz biz! Ancak sizden birileri bizden habersiz gitti görüştü. Görüştü de sattı vatanı milleti!”

Aman dikkat! Bu sanatın ustaları o sizin önceden bildiklerinize benzemez!

Burada sergilenen sanatın incelikleri öyle zorludur ki, ne Namık Kemal’in vatan aşkı, ne Nâzım Hikmet’in memleket hasreti ve ne de Yılmaz Güney’in insan sevgisi içinden çıkamaz kaybolur gider.

Görüşmeyenler, yüzleşmeyenlerdir

Bu sanat öyle bir sanattır ki, başka bir sanattır! Bu sanatın icracıları yıllardır hapsedilmiş bir halkın nezdinde bir kocaman “öcü” yaratmışlardır ve onu oynatıp durmaktadırlar meydan gösterilerinde! Her bir sözle biraz daha şirin görünmeye çalışılır Türk’e! Öyle ya baş düşman haline getirilmiştir Kürt’ün adı bile. Kimileri Kürt’e de arada döner bakar ama:

“Şu referandumdan evet çıksın, ertesi gün oturup yeni anayasa için çalışmaya başlayacağız. Bu pakette size sıra gelmedi, o zaman en önde yer ayırtacağız. Çok seviyoruz sizi, asla unutmayacağız!”

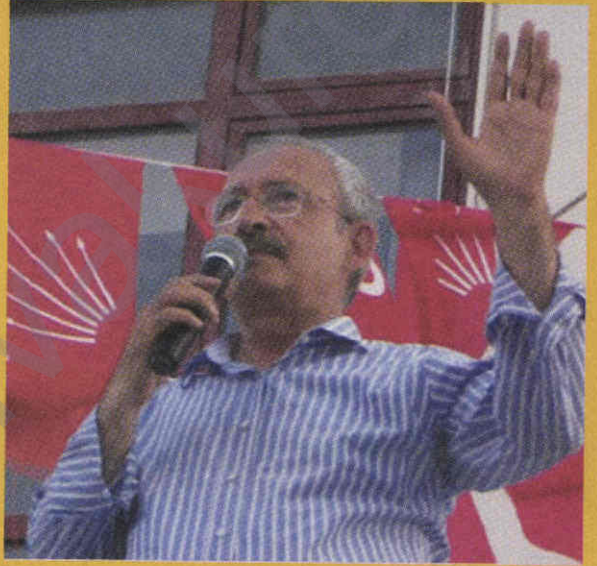
“Ya biz ya biz! Biz genel af çıkaracağız. İçeriğini şimdi demeyelim ama rapor hazırlıyoruz. Orada yazıyoruz. Siz de görürsünüz yakında. Yeter ki bir Hayır atın sandığa. Gerisi kolay hallederiz. İktidara geldiğimizde aklımızdasınız, ip bağladık parmağımıza!”

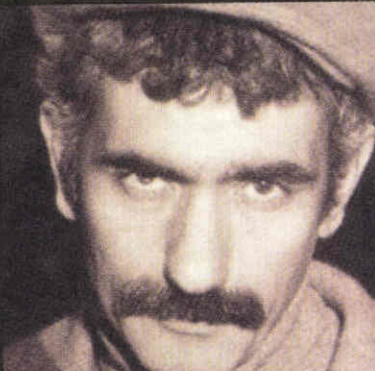
Hapse düşenleriyle görüşerek, onların elinden, dilinden, kaleminden, sanatından çok şey öğrendi bu ülkenin insanları.

Şimdi de hapsedilen bir halkla görüşmeyerek, onu duymayarak, itip kakarak, kelepçeyip hapse atarak ve bunların hepsini pazarlayarak, ortalıkta bağırıp çağırınların sanatını izliyor. Bir referandum uğruna ya rab, ne nutuklar pathyor!

Hapsedilenlerle görüşmemeyi, kendileriyle yüzleşmemeyi, gözünü azıcık olsun insana çevirmemeyi maharet bilen rezalet sanatının erbabı kol geziyor ortalıkta.

Kanayan bir yarayı böyle deşip duranların memleketin ışığını söndürmesine, dersini mahpuslarından iyice bir alıp ezberlemiş halklar izin verir mi hiç oysa! ❁

Endamê çalak ê rêxistinê, têkoşer Navê kesê di wêneyê de			Temen Hêlîn		Îmtihan, test	4
Enstrumaneke mîtolojîk Xwarinek heywanan			2		Ziman	
Beşek hunerê Axaftîna dirêj a li ser dikê, bi şêveyê gotarê	Tûrikê pereyan Notayek				Bi lez, ecele Cumhuriyet	
			Gencine, jêderka madenê Mey	5		
Kurtêbêja el- ementa Neonê Amûra por- rastkirinê		Tîştê ku pê debar tê kirin Kurtêya erbiyûmê			3	Kêlek, alî
	Sûreyek Qu'ranê Cînavkek				Bersiva neyênî	
Bêr, bêrik Gerestêrka rojê			Malûmat, agahiyên ku têne stendin û berhevkin			
		Perav, cihê ku av û bejahî lê digihîje hev				

Amadekar: Dawud Rêbiwar
E-mail: rebiwar@gmail.com

ŞIFREYA VEŞARÎ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4

KÜRT TARİHİ VE KÜLTÜRÜ DİZİSİ

KÜRT İSYANLARI

Tedip ve Tenkil

2. BASIM

AHMET KAHRAMAN

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Kürtlerin tarihi, acılı bir tarihtir. Hiç dinmeyen bir var olma mücadelesinin kan ve gözyaşıyla, aldatma, hile ve ihanetle iç içe ilerlediği yüzlerce yıllık bir tarih. Kürt İsyanları, tarihin en acılı kesitlerinden birini oluşturan bu tarihin kapısını aralıyor ve okuru tanıklığa çağırıyor. Büyük mücadeleler, büyük oyunlar, büyük ihanetler önümüze seriliyor. Aynı darağacında sallanan babalar ve oğullar; insanı, hayvanı ve barınaklarıyla topluca yok edilen köyler; kurşunlanmış bedenlerden dolayı kıpkızıl akan dereler, ele geçmemek için kendilerini uçurumlardan atan genç gelinler... Kürt İsyanları, bugüne kadar konu hakkında yapılmış tüm çalışmalara ve resmi tarih belgelerine başvurmanın yanında, yazarın yıllar süren özel çalışmalarına dayanıyor. Kürt isyanları içinde yer almış, olaylara tanık olmuş kişiler ile bunların yakınlarıyla yüz yüze yapılmış görüşmeler kitaba canlı bir belgesel özelliği kazandırıyor. Asıl olarak 20. yüzyıl Kürt mücadelelerine yer veren kitapta Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı ve Dersim "isyanları" tüm ayrıntılarıyla, öykü tadı veren, canlı, duygulu bir üslupla anlatılıyor.

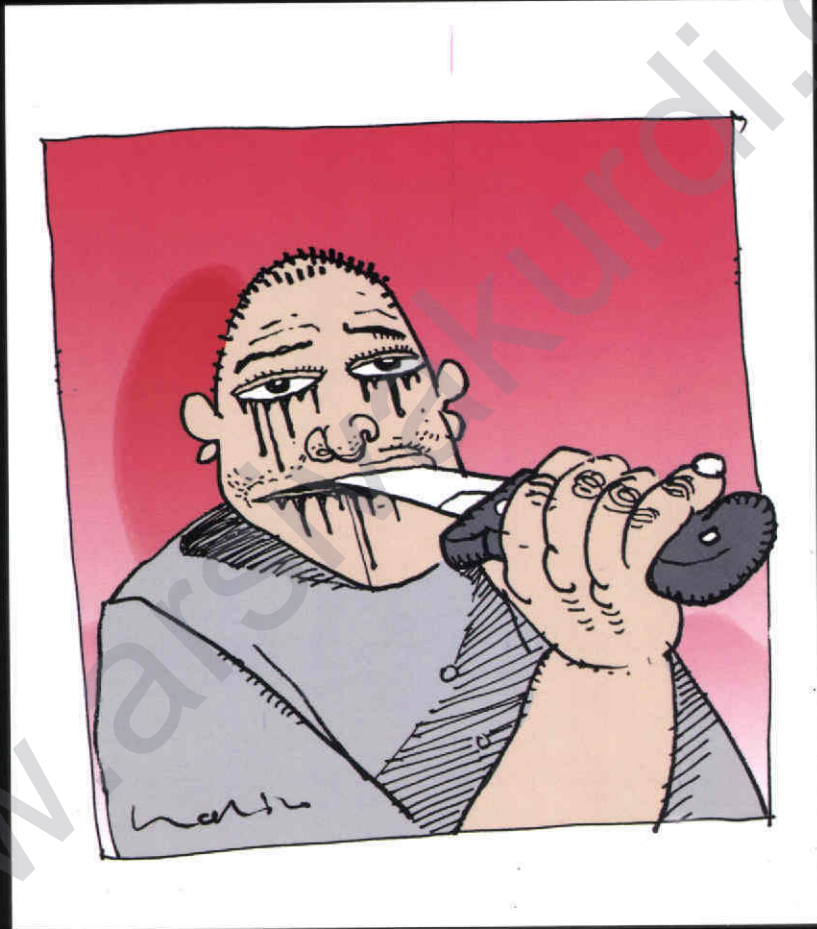

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAHALLESİ ALHATUN SOKAK NO: 25 BEYOĞLU-İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Halil İncesu

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514